

Isrāēļa reliģijas vēsture

(Vecā Derība)

17. Isrāēļa reliģijas vēstures avoti.

1. Vecās Derības kanons. Isrāēļa¹⁾ vēstures galvenais avots ir Vecās Derības grāmatas, kristīgās Bībeles²⁾ pirmā daļa. Šīs grāmatas bija vēlākās jūdu draudzes kanons³⁾ — svēto rakstu krājums. Vecās Derības kanons aptver lielāku skaitu atsevišķu grāmatu.

Parastais luteriešu (arī latviešu) Bībeles iedalījums izšķir Vecajā Derībā 39 atsevišķas grāmatas, kas sadalās 17 stāstu grāmatās, 5 mācības grāmatās un 17 praviešu grāmatās.⁴⁾

Stāstu grāmatas iesākas ar 5 Mozus grāmatām, ko jūdu draudze apzīmēja ar vienu vārdu *thorāh* (= mācība, bauslība). Pirmā Mozus grāmata stāsta par pasaules un cilvēces pirmvēsturi un par Isrāēļa tautas aizvēsturi, t. s. patriarchu (ciltstēvu) Abrāhāma, Izāka, Jēkaba un Jāzepa laikmetu (Sk. nāk. § 18, 1. gab.). Otrā, trešā, ceturtā un piektā grāmata tēlo Mozus laikmeta notikumus, no viņa dzimšanas līdz nāvei, iepinot stāsta pavedienā vairākus likumkrājumus un daudzus atsevišķus likumu noteikumus. Zinātnē atsevišķas Mozus grāmatas apzīmē ar grieķu un latīņu vārdiem: 1) *gēnesis* = izcelšanās, 2) *ēxodos* (latīn.: *exodus*) = iziešana, 3) *leviticus* = levītu (priesteru) grāmata, 4) *nūmeri* = skaitļi un 5) *deuteronòmium* = otrs likums, likumu atkārtojums.

Tālāk nāk stāstu grāmatas: Jehošuas (Jozuus) grāmata, Soģu grāmata, Rūtes grāmata, 1. un 2. Samuēla grāmata, 1. un 2. Ķēniņu grāmata, 1. un 2. Laiku grāmata (Chronika),

¹⁾ Isrāēlis — tautas vārds, kurās atsevišķos locekļus sauc par isrāēliešiem, Isrāēļa bērniem jeb ebrējiem. Par jūdiem sākumā sauca tikai Jūdas cilts locekļus; pēc trimdas šis vārds apzīmē visu bauslības draudzi.

²⁾ Bībele, no vācu Bibel, kas savukārt ir sabojāts grieķu vārds *biblia* = grāmatas (daudzskaitlis).

³⁾ Vārds kanons (no grieķu un ebrēju valodas saknes, kas nozīmē niedru, mērauklu, arī sarakstu) apzīmē šai gadījumā to grāmatu sarakstu un krājumu, kas pieņemtas par mērauklu ticības atziņai un tikumībai. Ar vārdu „derība“ (ebrējiski: *berit*) jūdi apzīmē savu reliģiju, uzskatīdami to it kā par derību, ko Dievs noslēdz ar cilvēkiem, uzstādamams tiem savas prasības un dodams solījumus, kurus izpildīs, ja prasības būs ievērotas.

⁴⁾ Ebrēju kanona iedalījums ir citāds.

Esras grāmata, Nehemjas (Nehemijas) grāmata un Estēres grāmata. No Jozuus grāmatas līdz 2. Ķēniņu grāmatai turpinās stāsti par Isrāēļa tautas dzīvi — no ieiešanas Kanaanā līdz Bābeles trimdai. 1. un 2. Laika grāmata sniedz pārskatu par visu Isrāēļa tautas vēsturi, bet sīkāk pakavējas tikai pie ķēniņu laikmeta; šie visi notikumi aplūkoti un novērtēti jau no vēlākā, bauslības reliģijas viedokļa. — Esras, Nehemjas un Estēres grāmatas sniedz ziņas par laiku pēc Bābeles trimdas.

Par mācības grāmatām sauc: Ijāba grāmatu, Psalmu (Dāvīda dziesmu) grāmatu, Salamana sakāmvārdu grāmatu, Salamana mācītāja grāmatu un Salamana augsto dziesmu. Tur atrodam Isrāēļa reliģisko liriku un didaktiskus un filosofiskus sacerējumus.

Praviešu) grāmatas iedala 4 lielos praviešos un 12 mazos. Lielo praviešu grāmatas — Jesajas (Ezajas) gr., Jeremijas gr., Jeremijas raudu dziesmas, Ecechiēla gr. un Dāniēla gr. Mazo praviešu grāmatas — Hosejas (Ozejas) gr., Joēla gr., Āmōsa gr., Obadjas gr., Jōnas gr., Mīchas (Mikus) gr., Nachuma (Nakuma) gr., Cefanjas (Cewanijas) gr., Hagaja (Agajus) gr., Zacharjas (Čakarijas) gr. un Maleāchi (Malāķijus) gr. Ebrēju kanonā divpadsmit mazo praviešu grāmatas kopā uzskatīja it kā par vienu grāmatu.

Visas Vecās Derības kanoniskās grāmatas sarakstītas valodā, ko Isrāēļa tauta toreiz runāja, t. i. ebrēju valodā; tikai daži gabali Esras un Dāniēla grāmatā sarakstīti radniecīgajā aramiešu (siriešu) valodā, kas pēdējos gadsimtos pr. Kr. bija visā Palestīnā tapusi par sarunas valodu.

Kanonisku nozīmi ieguva vispirms 5 Mozus grāmatas ap 400. g. pr. Kr., tad praviešu grāmatas ap 200. g. un beidzot arī citi raksti. Kanonu noslēdza pēdējā gadsimtā pr. Kr.

Vecās Derības grāmatas nav nosaucamas par vēsturiskām grāmatām šā vārda parastajā nozīmē; tās tēlo pagātnes noti-

¹⁾ Praviētis, no grieķu vārda *prophētēs* (*pro* = priekšā, *phēmi* = runāju), kas apzīmē cilvēku, kurš runā atklāti ļaužu priekšā, piem. izskaidrodams dievu noslēpumainos ūrākulus. Attiecīgais ebrēju vārds *nabi* (daudzskaitlis *nebiim*) apzīmē runātāju, kas uzstājas ne savā vārdā, bet augstākā (Dieva) uzdevumā.

kumus, aplūkodamas cilvēces un dabas dzīvi tiešā atkarībā no Dieva prāta¹⁾, un grib tādā kārtā dot celmi lasītājiem un klausītājiem, t. i. pamācīt tos par Dievu un dievišķu dzīvošanu, lai sagatavotu par tādiem cilvēkiem, kādiem tiem pienākas būt Dieva priekšā.²⁾ Izvēlētus gabalus no šīm grāmatām jūdi lasīja priekšā savos dievkalpojumos, un arī kristīgās draudzes dara tāpat. Lai atšķirtu Bībeles grāmatas no lai-cīgiem (profāniem) rakstiem, sauc tās par Svētiem rakstiem. Kā Dieva atklāsmes dokumentus Bībeles grāmatas sauc arī par Dieva vārdiem. Dieva atklāsmē Vecajā Derībā dod daudz vērtīgu ierosinājumu ticības un tikumības dzīvē. Dažādiem Bībeles rakstiem šai ziņā gan dažāda vērtība.

2. Apokrifi un pseudepigrafi. Ziņas par jūdu dzīvi sniedz arī tā sauktie Vecās Derības apokrifi.³⁾ Tie ir jūdu rakstniecības ražojumi, kas sarakstīti lielāko tiesu pēc Vecās Derības kanona noslēgšanas un tāpēc vairs nav uzņemti kanonisko grāmatu skaitā. Apokrifu oriģinālvaloda ir visvairs grieķu valoda. Par apokrifiem sauc galvenā kārtā tos nekanoniskos jūdu rakstniecības ražojumus, kas gan iztrūkst ebrēju kanonā, bet atrodami Vecās Derības grieķiskajā tulkojumā *Septuaginta* (septiņdesmit).⁴⁾ Arī Bībeles latviskajā tulkojumā tie uzņemti, izņemot Britānijas bībeles biedrības izdevumus.

Šie apokrifi, skaitā 14, sadalās stāstu, mācības un praviešu grāmatās.

Apokrifiskas stāstu grāmatas ir pirmā, otrā un trešā Makabēju grāmata, trešā Esras grāmata, Jūdītes grāmata, Tōbijas grāmata un pielikumi pie Estēres grāmatas.

Apokrifiskas mācības grāmatas ir Jēzus Siracha dēla gudrības grāmata, tā sauktā ceturrtā Makabēju grāmata un Manasus lūgšana.

Apokrifiskas praviešu grāmatas — Bārūcha grāmata, Jeremijas vēstule un pielikumi pie Dāniēla grāmatas.

Uzglābājušies vēl daži citi jūdu rakstniecības ražojumi, kas nav uzņemti ne ebrēju kanonā ne Septuagintā, bet pazi-

¹⁾ Šādu tēlošanas veidu sauc par reliģisko pragmatismu

²⁾ Sal. 2. Timot. gr. 3. nod. 16, 17. p.

³⁾ Grieķu vārds *apókryphos* = paslēpts; šai gadījumā — no dievkalpošanas izņemts, dievkalpošanā nelietots.

⁴⁾ Tā nosauc šo tulkojumu tāpēc, ka pēc kādas teikas (Aristeja vēstules) 70 rakstu mācītāju tulkojuši Mozus grāmatas; viņu atsevišķi izgatavotie tulkojumi esot vārdu pa vārdam saskanējuši.

stami lielāko tiesu tikai dažu nomaļus dzīvojošu kristīgu tautu tulkojumos, piem. aitiopiešu, sīriešu un citu valodās. Tie mūs iepazīstina ar plašo tautas aprindu dievbijību, par ko atrodam maz aizrādījumu oficiālās baznīcas atzītajos kanoniskajos rakstos, un dabūjuši Vecās Derības pseudepigrafu¹⁾ vārdu.

Ievērojamākie pseudepigrafi: Aristeja vēstule, mazā *Genesis* (jubileju grāmata), Henocha grāmata, Mozus debesbraukšana, Jesajas pārādība, Bārūcha apokalipse, ceturtā Eras grāmata, 12 patriarchy testamenti, dažas no tā sauktajām Sibillas grāmatām, Salamana psalmi, Salamana odas. No daudziem citiem pseudepigrafiem pazīstami gandrīz tikai virsraksti vien, piem. Abrāma, Ijāba, Mozus testaments, Ādāma grāmata.

3. Avotu pētīšana. Neviens no Vecās Derības rakstiem un citiem Isrāēļa literatūras ražojumiem nav uzglabājies pirmrakstā. Tie bijuši rakstīti uz papīrusa sloksnēm, kas savā trauslumā gājušas bojā. No laika priekš grāmatu iespiešanas uzglabājušies tikai veci Bībeles rokraksti uz pergamenta.

Vecākie rokraksti ebrēju valodā sniedzas atpakaļ tikai līdz 10. gs. p. Kr. (praviešu grāmatu rokraksts no 916. g. glabājas Ļeņingradā — Pēterpilī, visas Vecās Derības vecākais rokraksts tikai no 1010. g. p. Kr.). Septuagintas rokraksti ir vecāki, apm. no 400. g. p. Kr. (Sīnaja un Vatikāna kōdeks).

Septuagintas teksts daudz vietās nesaskan ar ebrēju kanonisko tekstu. Jeremijas grāmatā grieķu teksts pat par $\frac{1}{8}$ (apm. 2700 vārdiem) īsāks. Tas liecina, ka Vecās Derības teksts piedzīvojis savu vēsturi, ka daži sākumi pārveidojušies utl. Arī norakstīšana gadsimteņus ilgu laiku, kamēr vēl nepazīna grāmatu iespiešanu, ir ielaidusi dažādas sīkas kļūdas un teksta bojājumus. To veicināja ebrēju rakstīšanas veids, kas atzīmēja tikai līdzskaņus; patskaņu apzīmēšanu ar punktiem un švīkām zem līdzskaņu teksta ievēda tikai 6. vai 7. gs. pēc Kr. (Sk. 24. zīm.).

Burtiskais Vecās Derības pirmteksts nav zināms.

Ļoti sarežģīts ir jautājums par atsevišķu Vecās Derības grāmatu autoriem un sacerēšanas laiku, jo par to nav nekādu tiešu ziņu ne pašās grāmatās, ne arī citos senos dokumentos. Vecās Derības pētnieki nākuši pie atziņas, ka grāmatu virsrakstos minētās personas tikai retos gadījumos ir tieši attiecīgo grāmatu autori. Tāpēc atbildi uz minēto jautājumu var dot tikai uz grūtu zinātnisku pētījumu pamata un pie tam bieži hipotētisku un nepilnīgu.

¹⁾ Pseudepigrafs (grieķiski: *pseudēs* = viltīgs, nepareizs; *epigraphos* = uzraksts) apzīmē grāmatu, kas izdota ar svešu vārdu. Šo grāmatu autori mēģināja savām mācībām piedot lielāku nozīmi, izdodot tās ar slavenu agrāko laiku viru vārdiem.

חֲזוֹן יִשְׁעֵיהוּ בֶן אֲמוֹץ
 אֲשֶׁר חָזָה עֲלֵיהוּ דָח
 וִירוּשָׁלַם בִּימֵי עֲזִיחוּ
 יוֹתֵם אֲחִז יִחֻקֶיהוּ
 מִלְכֵי יִחְדָּה:

24. zīm. Ebrēju raksts. Pravieša Jesajas gr. 1. nod. 1. pants no Erfurtes kōdeka (kvadrātrakstā).

Viens no vissvarīgākajiem pētījumu panākumiem visā Isrāēļa vēsturē ir zinātniskais uzskats par Mozus grāmatu izcelšanas. Atzīst, ka šais grāmatās ir saskatāmi 4 dažādi slāņi (avoti), kas kādreiz bijuši atsevišķas grāmatas un tad pakāpeniski savienoti un savīti viens ar otru vienā kopdarbā. Sk. § 30,

3; § 32, 4 un § 33. Šie avoti diezgan lielā mērā atšķiršies viens no otra, kā satura un ideju, tā arī valodas un stila ziņā, bet tiem ir arī līdzteku gājieni un kopelementi. Daži jautājumi par šiem pirmavotiem vēl nav uzskatāmi par atrisinātiem, piem.: viņu tuvākie izcelšanās apstākļi, laiks, autors (vai tas atsevišķa persona, vai vairāk redaktoru cits aiz cita, vai vesela skola?). Bet vienā lietā panākta diezgan liela vienošanās, proti, ka 5 Mozus grāmatas un tām pieslejošās Jozuus grāmata savā tagadējā veidā ir kāda redaktora darbs, kas dzīvojis 5. gs. pr. Kr. un uzņēmis savā darbā avotu materiālu no vairākiem agrākiem autoriem. Tā kā šie izlietojuši gan mutes vārdu trādicijas, gan arī dažas rakstītas ziņas no vēl agrākiem laikiem, tad paticams, ka Mozus grāmatās ir uzglabātas vēsturiskas ziņas par Isrāēļa reliģijas sākumiem.

Arī citas stāstu grāmatas nav savā visumā viengabalīgas, bet piedzīvojušas vienu vai vairāk vēlākus apstrādājumus. (Sk. § 30, 3.).

Svarīga ir atziņa Isrāēļa literātūras vēsturē, ka pravieša Jesajas grāmata satur vairāku praviešu runas, no kuŗām pirmais, kā runas atrodamas 1.—39. nodaļā, dzīvojis 8. gs., otrs, kā runas sākas ar 40. nodaļu un iet līdz 55. nodaļai, Bābeles trimdā (Deuterojesaja) un citi vēl vēlāk. (Sk. § 23.—25. un § 31; § 32, 2.).

Psalmi jeb Dāvīda dziesmas ir garīgu dziesmu krājums, kas sakopots tikai pēc trimdas, bet satur dažāda rakstura un dažādu laikmetu un autoru sacerējumus. Sk. § 36. Autori psalmu lielākai daļai nezināmi, jo virsraksti nav pašu sacerētāju likti, bet pielikti vēlākā laikā.

4. **Isrāeļa rakstniecība.** Literārie ražojumi, kas sakopoti Vecajā Derībā, ir uzņēmuši un ar to atrāvuši iznīcībai visu to, kas tautas vadoņiem likās svarīgs tēvu reliģijas un nacionālās apziņas uzturēšanai. Te atrod norādījumus uz dažādiem citiem literāriem darbiem un krājumiem, kas gājuši zudumā. Atsevišķi raksti ir radušies dažādos laikos, un viss rakstu kopojums aptver vairāk kā gadu tūkstoti gaļu rakstniecības darbību.

Rakstniecību ievadīja tautas dzejas laikmets. Apdziedāja diženus varoņus un svarīgus notikumus, dziesmām pavadīja dažādus ikdienas dzīves darbus un piedzīvojumus. Vecās Derības raksti min dažus senus dziesmu krājumus, sniedzami no tiem izvilktumus, kā: „Jahves karu grāmatu“ (4. Moz. 21, 14) un „diženā vīra grāmatu“ (Jos. 10, 13; 2. Sam. 1, 18). Uzņemtas vietām stāstu tekstā arī veselas dziesmas. No mutes uz muti gāja nostāsti par Dieva darbiem (mīti), senču vēsturi (varoņu teikas, vietu teikas), svētnīcu un kulta parašu sākumiem (aitioloģiskas kulta teikas) utl. Uz to norāda 5. Moz. 32, 7; Soģu gr. 5, 11. Netrūkst arī ziņu par pasaku un fabulu stāstīšanu (Soģu gr. 9, 7—15) un miklu minēšanu (turp. 14, nod.).

Otrā gadtūkstoša otrā pusē visā kultūras aplokā, kur Isrāeļa ciltis dzīvoja, pazina jau rakstu zīmes. Oficiālajā starptautiskajā satiksmē lietoja babiloniešu vadžu jeb ķīļu rakstus, bet ikdienas un pašu zemes vajadzībām bija ievesti jau atsevišķi burti. Jaunākie pētījumi ir atklājuši no senajām ēģiptiešu rakstu zīmēm (hieroglifiem) atvasināmu semītu* alfabētu Sīnaja pussalā ap 1500. g. pr. Kr. Šā alfabēta burti vēlāk Sirijā izveidojās par kanaaniešu foinīkiešu alfabētu (sk. 25. zīm.). Tagadējie ebrēju burti, t. s. kvadrātraksti (sk. 24. zīm.), ieviesušies tikai vēlāk, laikam līdz ar aramiešu valodu. Burtus iespieda māla ķieģeļos jeb iedriksnāja akmens plāksnēs, rakstīja uz podu lauskām, papīrusa un beidzot uz pergamenta.

Svētnieki rakstīja svētnīcu kronikas. Valdniekiem bija savi rakstītāji, kas rakstīja viņu vēstules, sastādīja dokumentus un sarakstus un uzrakstīja arī ievērojamākos valsts dzīves notikumus un izdodamos likumus.

Vielā, kas literāri apstrādāta Vecās Derības rakstos, labu tiesu ir ilgāku laiku uzglabāta mutes vārdu trādicijā. Vēlāk ķēniņu laikos (sākot ar 10. gs. pr. Kr.), nostāstus sakopoja, pārstrādāja saskaņā ar valdošajiem uzskatiem un uzrakstīja. Pat vienai un tai patij vielai radušies dažādi apstrādātāji un redaktori. Ķēniņu laikos bija arī jau kārtēji rakstu avoti,

*) Semīti — Sema pēcnācēji (sk. 1. Moz. gr. 10).

𐤀𐤁𐤂𐤃	אב	אב	א
𐤄𐤅	ג	בב	ב
𐤆𐤇	ד		ג
𐤈𐤉𐤊	ה	גד	ד
𐤋𐤌𐤍	ו	הה	ה
𐤎𐤏𐤐	ז	ווו	ו
𐤑𐤒𐤓	ח	זז	ז
𐤔𐤕𐤖	ט	חח	ח
𐤗	י		ט

Senebrēju raksts.

Kvadrātraksts.

25. zīm. Ebrēju burti.

ko vēlākie rakstnieki izlietoja savos darbos; tā Ķēniņu grāmatas jau tieši min tiklab Isrāēļa kā Jūdas valsts ķēniņu kronikas. Kā atsevišķi likumkrājumi pazīstami Derības grāmata 2. Moz. 20, 23—23, 19 (sk. § 18, 6) un Svētuma likumi 3. Moz. gr. 17—26.

Neviens no šiem pirmajiem literārajiem darbiem nav uzglabājies pirmatnējā veidā. Vēlākās paaudzes izrādīja gan lielu cienību pret agrāko darbu vielu, bet jutās spiestas apgaismot to par jaunu, sekojot jaunām idejām un laika garam. Divas reizes, liekas, ir radušies vīri (vai viņu grupas), kas uzņēmās pārstrādāt visu pagātnes trādiciju, no pasaules radīšanas stāstiem līdz sava laika notikumiem, un radīja plašus idejiski viengabalīgus darbus. Pirmoreiz viņus vadīja Deuteronomija gars (sk. § 26, 2. nod. 1.), un viņu darbs veikts Bābeles trimdas laikā. Tas ir vēl tagad par pamatu visām stāstu grāmatām no 1. Mozus gr. līdz 2. Ķēn. gr. (sk. § 30, 3.). Otrreiz tas bija Esras laikmeta bauslības gars, iemiesots t. s. Priesteru kōdekā, — kas pēctrimdas laikmetā deva ideoloģisko apgaismojumu pagātnes tēliem un notikumiem (sk. § 32, 4. un § 33, 1. un 2.); šai garā sarakstītas Laika grāmatas.

Visa šī rakstniecība, zinātniski izpētīta un apstrādāta, dod saturu Isrāēļa reliģijas vēsturei.

5. **Vēstures avoti ārpus Bībeles.** Vecās Derības sniegtās ziņas papildina arhαιoloģiski izrakumi Palēstīnā un dažādi vēsturiski teksti, kas atrasti gan pašā Palēstīnā, bet vēl jo vairāk kaimiņu zemēs, īpaši Ēģiptē un Mesopotamijā. Par pēdējo laikmetu pr. Kr. sniedz vērtīgas ziņas jūdu rakstnieks Josēfs Flāvijs († 105. g. p. Kr.).

18. Mozus laikmets.

1. **Aizvēsture. Ciltstēvu laikmets.** Isrāēļa tautas vēstures avoti norāda uz tautas kopdzīves sākumiem Mozus laikmetā (ap 1250. g. pr. Kr.). Bet tautas vēlākā tradīcija uzskatīja par tās ciltstēvu (patriarchu) Abrāhāmu (Abrāmu).

Ciltstēvu laikmets ir Isrāēļa aizvēstures posms. Par to nav uzglabājušās drošas vēsturiskas ziņas, bet nostāsti (1. Moz. grām. 12.—50. nod.), kas ilgus laikus gājuši ciltīs no mutes uz muti un attēlo cilšu sākumus tā, kā tautas vēlāko paaudžu vadītāji uzskatīja to par pareizu. Vēsturiskas ziņas savijušās kopā ar dažādiem teiku motīviem.

Isrāēļa tradīcija turējās pie uzskata, ka visas ciltis izcēlušās no viena vīra, ciltstēva Abrāhāma, ģimenes. Ģimenes stāstu veidā atstāstīta cilšu un tautas aizvēsture. Abrāhāmam sekojis viņa dēls Izāks, Izākam — viņa dēls Jēkabs, Jēkabam — viņa 12 dēli (viņu starpā Jāzeps un Jūda), 12 Isrāēļa cilšu ciltstēvi. Visām šīm ciltīm apvienojoties Mozus vadībā, tapusi Isrāēļa tauta.

Isrāēļa ciltstēvi (patriarchi) pēc tautas tradīcijas dzīvojuši Kanaanā. Bet no Bībeles nostāstiem izlobāma ziņa, ka isrāēliešu jeb ebrēju sākumiem ir bijuši sakari ar Divstraumju zemi (Mesopotamiju). Tur dzīvojis Abrāhāma tēvs un citi viņa piederīgie. Abrāhāms, no turienes izgājis, atradis jaunu dzimteni Kanaanā; no turienes nākusi Izāka sieva Rebeka, no turienes Jēkabs pārvedis savas sievas — Lēu un Rāēli.

No galvenā ebrēju cilts zara, ko vada Abrāhāms, tad Izāks un beidzot Jēkabs, ar laiku nošķīras un nometas savrup

ammōnieši un mōābieši (Abrāhāma brāļa dēla Lata meitu pēcnācēji, sk. 1. Moz. gr. 19, 37. 38), ismāēlieši (Abrāhāma verdzenes Agares pēcnācēji, turp. 21, 20. 21) un edōmieši (Jēkaba brāļa Esava pēcnācēji, sk. 36. nod.). Kādu laiku galvenā cilts uzturas Kanaanas nomales apgabalos, sevišķi dienvidos, dzīvodama pusklejotāju lopkopju dzīvi, gan slēgdama miera ceļā līgumus ar kanaaniešiem, gan izšķirdama ķildas ar viņiem ieroču cīņās. Beidzot bads piespiež ebrējus (visus jeb kādu daļu?) meklēt palīdzību Ēģiptē, kur kāds viņu tautietis Jāzepe ieguvis ievērojamu stāvokli.

Abrāhāmu un citus patriarchus trādicija uzskata arī par Mozus priekšgājējiem augstākā dievatziņā, bet šai ziņā patriarchu stāsti nedod nekādu drošību. Reliģiskās un tikumiskās atziņas šais stāstos pauž to autoru uzskatus, un viņi pieder vēlākam laikam (sk. tālāk § 33, 7. gab.).

Daži vēsturnieki izteic nopietnus iebildumus pret tautas trādiciju, ka ciltstēvi būtu priekš Mozus dzīvojuši Kanaanā.

2. **Mozus** ir pazīstams par tautas apvienotāju un organizētāju un tautas reliģijas dibinātāju. Par viņu stāsta, ka viņš ļoti labi pazinis ēģiptiešu priesteru gudrības un dabūjis vērtīgus aizrādījumus arī no midijāniešu¹⁾ priesteru Jetrus (2. Moz. 18.).

Mozus grāmatu viela nav vēsturiska vārda parastajā nozīmē. Tur sakopotie stāsti par Mozu un viņa laikmetu ir tautas nostāsti, kur vēsturiskas atmiņas ietērptas tautas fantazijas dzejojumos un izpušķojumos un pa daļai pat tieši pārveidotas. Tur sakopotie likumi ir radušies dažādos laikmetos un lielāko tiesu ir daudz jaunāki par Mozu, kā piem. Deuteronomijs un Svētuma likumi. Viens otrs pētnieks neuzskata pat par drošu, ka dekalogs būtu radies Mozus laikā. Taču ir arī atrodams savs patieams vēsturisks kodols, kas ļauj tēlot galvenos Mozus laikmeta notikumus tā laika Ēģiptes un Priekšāzijas notikumu rāmjos (ap 1250. g. pr. Kr.).

Ebrēju²⁾ klejotāju ciltis bija bada laikos meklējušas patvērumu Ēģiptē. Ēģiptiešu uzliktās grūtās valsts kļaušas gaužām nomāca brīvos tuksneša dēlus. Tad radās viņiem vadonis Mozus (ēģipt. *mešu* = bērns), kas aicināja viņus

¹⁾ Midijānieši bija tuksneša beduīni, kas dzīvoja austrumos no Sarkanās jūras.

²⁾ Par ebrēju un visu citu semītu (babiloniešu, asīriešu, kanaaniešu) šūpuli lielākā zinātnieku daļa uzskata Arabiju.

sava un viņu dieva Jahves vārdā (sk. 5. gab.) atstāt Ēģipti un doties „triju dienu gājumu tuksnesī — ziedot viņam“ (2. Moz. 3, 18; 5, 3.). Mozum izdevās izmisisušos aizraut sajūsmā, Niedru jūrā gāja bojā ēģiptiešu vajātāji, un pie Sīnaja, „Dieva kalna“¹⁾, Mozus deva Jahves vārdā viņa vadībā esošām ebrēju ciltīm apvienotas tautas satversmi, tiesisku iekārtu un Jahves kultu. Aizejot vēlāk no Dieva kalna, Mozus deva tautai Jahves simbolu šķirsta veidā. Kādu laiku apvienotā tauta mita vēl Kanaanas dienvidos, veltīgi mēģinādama iekļūt ar cīņu kultūras zemē. Tikai Gileādā, austrumos no Jardānas, Mozum izdevās beidzot nostiprināties.

Pašu Mozu tautas trādicija dēvē par „Dieva vīru“, par vislielāko Dieva kalpu, kāds jebkad dzīvojis (5. Moz. 34, 10). Nostāsti tēlo viņu par varenu nesaudzīgu tautas vadoni, kas Jahves vārdā dara brīnumus un stāv pašam Jahvem tuvu, „runā ar viņu vaigu vaigā“ (2. Moz. 33, 11.). Pats Jahve aicinājis viņu par savas tautas glābēju un vadoni (turpat, 3. s. nod.).

3. Sīnaja derība. Savas reliģijas nodibināšanu isrāēlieši attēlo derības noslēgšanā starp Jahvi un Isrāēļa tautu pie Sīnaja kalna, pie kam Mozus bijis par starpnieku, Jahves un Isrāēļa uzticības personu.

Jahve dod baušļus un likumus.

* Mozus uzrakstīja visas Jahves runas un cēlās agri no rīta un uztaisīja altāri lejā pie paša kalna un divpadsmit akmens stabus, tikpat cik bija Isrāēļa cilšu,²⁾ un sūtīja Isrāēļa jaunekļus upurēt Dievam dedzināmus upurus. Pusi no upuru vēršu asinīm Mozus salēja traukos, bet pusi no tām slacīja pār altāri. Viņš ņēma „Derības grāmatu“ un lasīja to ļaudīm priekšā. Ļaudis sacīja: „Visu, ko Jahve runāja, to mēs darīsim un klausīsim.“ Mozus ņēma asinis no trauka un slacīja pār ļaudīm, sacīdams: „Redzi, šīs ir derības asinis, ko Jahve ar jums ir derējis uz visiem šiem vārdiem.“* (2. Moz. 24, 4—8.)

¹⁾ Sīnaja kalnu daži pētnieki meklē Sīnaja pussalas dienvidos, citi Midijānā, Arabijas pussalas ziemeļrietumu daļā.

²⁾ Divpadsmit ciltis ir vēlāku laiku teoretiska konstrukcija. Visas 12 tās uzrādāmas tikai Kanaanā.

Kāds cits teksts (2. Moz. gr. 24, 9—11) stāsta, ka Mozus ar 70 Isrāēļa tautas vecākiem turējis ziedojuma mielastu paša „Jahves priekšā“ un viņš tiem nav darījis neko ļaunu. Jahves derības solījums skan: „Ja nu jūs klausīsiet manus baušļus un turēsiet manu derību, tad jūs būsiet mans īpašums visu tautu vidū, jūs man būsiet svētnieku (priestepu) valsts un svēta tauta.“ (19, 5. 6-a).

4. Dekalogs. Mozus doto likumu kodols un pamats pēc Mozus grāmatām ir dekalogs (desmit baušļu). Tā teksts uzrakstīts divas reizes: 2. Moz. gr. 20. nod. 1.—17. un 5. Moz. gr. 5. nod. 6.—21. p. — Katķismā tie uzņemti pārveidoti.

* Es esmu Jahve, tavš Dievs, kas tevi izvedis no Ēģiptes, no verdzības.

Teve nebūs turēt citus dievus manā priekšā.

Teve nebūs sev darināt nekādu tēlu, nedz notēlot kaut ko, kas augšā debesis, vai kas apakšā zemes virsū, vai kas ūdenī apakš zemes. Teve nebūs zemē mesties tēlu priekšā nedz kalpot tiem, jo es — Jahve, tavš Dievs — esmu stiprs un dūsmīgs Dievs, kas soda tēvu vainu bērnos līdz trešajam un ceturtajam augumam pie tiem, kas mani ienīst, bet rāda žēlastību tūkstotam augumam no tiem, kas mani mīl un manus baušļus tur.

Teve nebūs Jahves, sava Dieva, vārdu nelietīgi valkāt (zaimot), jo Jahve nepametīs to nesodītu, kas nelietīgi valkā viņa vārdu.

Piemini sabāta (atdusas) dienu un svētī to; sešas dienas tu vari strādāt un darīt visus savus darbus, bet septītā diena ir atdusas diena Jahvem, tavam Dievam par godu, — tad tu nedrīksti nekādu darbu darīt, ne tu pats, ne tavš dēls, ne tava meita, ne tavš vergs, ne tava verdzene, ne tavš lops, ne svešinieks, kas tavā dzīves vietā uzturas: jo sešās dienās Jahve darījis debesis un zemi, jūru un visu, kas tur iekšā, tad septītajā dienā viņš dusēja; tāpēc Jahve ir atdusas dienu svētījis un iesvētījis.

Godā savu tēvu un savu māti, lai tu ilgi dzīvo tai zemē, ko Jahve, tavš Dievs, tev dos.

Teve nebūs nokaut.

Teve nebūs laulību pārkāpt.

Tev nebūs zagt.

Tev nebūs dot nepatiesu liecību pret savu tuvāku.

Tev nebūs iekārot sava tuvāka namu. Tev nebūs iekārot sava tuvāka sievu, viņa vergu, viņa verdzeni, viņa vērsi, viņa ēzeli, ne kaut ko, kas pieder tavam tuvākam.* (2. Moz. gr. 20, 1.—17.).

Piektajā Mozus grāmatā mazliet citādi skan svētās dienas bauslis un dekaloga beigas:

* Ievēro sabāta (atdusas) dienu, ka tu to svētī: sešas dienas tu vari strādāt un darīt visus savus darbus, bet septītā diena ir atdusas diena Jahvem, tavam Dievam, par godu, — tad tu nedrīksti nekādu darbu darīt, ne tu pats, ne tavs dēls, ne tava meita, ne tavs vergs, ne tava verdzene, ne tavs vērsis, ne tavs ēzelis, ne kāds no taviem lopiem, ne svešnieks, kas tavā dzīves vietā uzturas, lai tavs vergs un tava verdzene var dusēt kā tu. Piemini, ka tu esi bijis vergs Ēģiptē un ka Jahve, tavs Dievs, izveda tevi no turienes prom ar stipru roku un izstieptu elkoni. Tāpēc Jahve, tavs Dievs, pavēlējis tev turēt sabāta (atdusas) dienu...

Tev nebūs iekārot sava tuvāka sievu, nedz arī būs iekārot sava tuvāka namu, ne viņa tīrumu, viņa vergu, verdzeni, viņa vērsi vai ēzeli, ne kaut ko, kas pieder tavam tuvākam.*

Savā pirmatnējā veidā, uzrakstīti uz diviem akmens galdiņiem, šie baušļi būs izteikuši tikai tiešās pavēles un aizliegumus, bez paskaidrojumiem un motīvējumiem. Pirmie četri baušļi izteic Jahves kulta prasības, kuŗām blakus nostājas piektais bauslis, jo vecāku godināšana toreiz šķita arī tiešs reliģisks pienākums. Pieci pēdējie baušļi ir īsi tikumiski priekšraksti, kas izteic katras sabiedriskas dzīves pamatnoteikumus, jo cilvēku sabiedrība var tikai tad pastāvēt, ja nodrošināta tās locekļu dzīvības, īpašuma, personīga goda, laulības un ģimenes dzīves pamatu neaizkaramība. Līdzīgas tikumiskas prasības sastopamas ēģiptiešu Mirušo grāmatā, brahmanu baušļos un arī citās reliģijās.

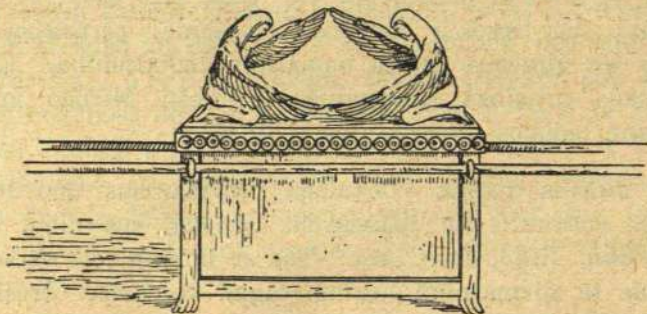
5. Jahves atziņa. Dekalogā dievība, kas dod Isrāēlim baušļus, nosaukta ar īpašvārdu: *Jahveh*, kas citās formās skan: *Jahū*, *Jāhō*, *Jaw*, *Jāu*. Tas ir laikam ļoti vecs vārds, un tāpēc tā pirmatnējā nozīme tagad vairs nav droši nosakāma. Dabas parādības, kas attēlotas Sīnaja kalna stāstā (pērkons un zibens, vulkāna izvirdums) norāda uz Jahvi kā varenu dabas spēku personifikāciju. Kāds vēlāks teksts atvasina šo vārdu no darbības vārda „būt“, apzīmēdams pilno

vārdu ar izteicienu: „Es esmu, kas es esmu“ (2. Moz. gr. 3, 14.), jeb trešā personā runājot: „Viņš ir, kas viņš ir.“ Jahve = „viņš ir“, esošais, reāla garīga būtne, negrozīga savā būtībā, gribā un darbībā. Aizliegums attēlot dievību norāda uz viņa garīgo būti, atsaukšanās uz izvešanu no Ēģiptes — uz viņa spēcīgo reālo darbību. Par stingru monoteismu, kas atzītu vienu vienīgu dievību visā pasaulē, dekalogā vēl nebija runas, jo pirmais bauslis nenoliedza citu dievu eksistenci, bet tikai prasīja, lai Isrāēlis kalpotu vienīgajam Jahvem.

Jahve ir savas tautas palīgs un aizstāvis visos gadījumos. Viņš aizstāv katra isrāēlieša tiesības un taisnību, tāpat kā visas tautas satversmi un sadzīves pamatus. Viņa vārdā spriež tiesu un caņo caņus. Jahve ir Isrāēļa caņapulku kungs (Jahve Cebāot¹⁾), Isrāēļa caņi ir Jahves caņi (sk. 2. Moz. 17, 16.). Viņš prasa no savējiem neatlaidīgu paļāvību un baušļu izpildīšanu.

Viņš mājo savas tautas vidū neredzams, it kā sēdēdams uz derības šķirsta, uz izplestiem ķerubu spārnjiem. Šķirsts noder par ķilu, ka viņš patiesi ir klāt. Sk. 26. zīm.

*Kad šķirsts cēlās, tad Mozus sacīja:
„Celies, Jahve, lai tavi ienaidnieki izput,
lai tavi nīdētāji bēg tava vaiga priekšā!“
Kad tas nonāca no metnē, tad viņš sacīja:
„Atgriezies, Jahve,
pie Isrāēļa pulku tūkstošiem!“* (4. Moz. 10, 35. 36.)

26. zīm. Jahves šķirsts (rekonstrukcija).

¹⁾ Jahve Cebāot = pulku Jahve.

* Mozus uzcēla šim šķirstam īpašu telti ārpus nometnes, ko nosauca par saiešanas telti. Kas gribēja Jahvi vaicāt, tam bija jāiet uz turieni. Kad Mozus iegāja teltī, Jahve runāja ar Mozu, itin kā kāds runā ar savu draugu. Pēc tam viņš griezās atpakaļ uz nometni, bet Jozuus, viņa jaunais kalpotājs, neatstājās no telts.* (2. Moz. gr. 33, 7—11.)

Isrāēļa Jahves kults ir nacionāla reliģija. Ļaužu masas uzskata Jahves sakaru ar tautu par dabisku un neatceļamu. Tikumiskas prasības saista, tikai attiecoties uz tuvāko, t. i. pašu tautas locekli. Pret tautas naidniekiem arī Jahve tur naidu un grib viņus iznīcināt.

* Jahve pavēlēja Mozum: Saki Aaronam un viņa dēliem: „Tā jums būs svētīt Isrāēļa bērņus:

Jahve lai svētī tevi
un lai pasarga tevi;
Jahve lai tev rāda gaišu savu vaigu
un lai ir tev žēlīgs.
Jahve lai piegriež tev savu vaigu
un lai dod tev mieru.“* (4. Moz. gr. 6, 22—26.)

Mozus grāmatas stāsta, ka tauta vairākkārt sacēlusies pret Mozu un viņš tikai ar varu savaldījis to. Varbūt šo nemieru pamatā ir arī nesaskaņa starp paša Mozus augstāko garīgo tikumisko dievības atziņu un pūļa rupjō nacionālās reliģijas izpratni. Visspilgtāk izceļ šādu pretstatu stāsts par „zelta teļu“ (2. Moz. 24), kurā redzama Mozus cīņa pret Jahves elku vērša veidā, ko darināja pēc Baala kulta parauga (sk. 19. §).

6. Derības grāmata. Visvecākais likumkrājums Mozus grāmatās ir tā sauktā „Derības grāmata“ (2. Moz. gr. 20, 23—23, 19), kas satur tiklab kulta, kā arī sabiedrības iekārtas tiesības un soda likumus. Daļa no likumiem attiecas jau uz zemkopības dzīvi un tāpēc, laikam, nepieder tieši Mozus laikmetam, bet lielais vairums atbilst diezgan prīmitīvam klejotāju lopkopju kultūras un sabiedriskas dzīves stāvoklim, piem. noteikumi par laulību un vergu stāvokli, soda likumi par slepkavību, ievainojumiem, lopu zādzību, nolaidību, atbildību par uzticētu īpašumu utt. Ļoti veci ir arī noteikumi par altāru celšanu no zemes (velēnām) un nekalti akmeņiem. Daži

noteikumi Derības grāmatā saskan ar attiecīgajiem Hammurapija kōdeka noteikumiem, piem. noteikumi par sodu pēc atmaksas principa (*jus talionis*), 2. Moz. gr. 21, 23 un 28, tad 22, 9. s.

* Kas otru (isrāēlieti) nosit, tas sodams ar nāvi. Bet ja viņš nav to darījis ar nodomu un tomēr Dievs to tā ļāvis viņa rokai izdarīt, tad es tev noteikšu kādu (patvēruma) vietu,* kur viņš var bēgt. Bet ja kāds izdara nelietību un ar viltu nonāvē savu tuvāku, tad viņš jāgādā prom arī no mana altāra, lai viņš tiktu nokauts.

Kas savu tēvu vai māti sit, tam jātiek nokautam. Kas cilvēku zog un viņu pārdod — bet arī, ja to vēl pie viņa atrod, — tam jātiek nokautam. Kas savu tēvu vai savu māti nolād, tam jātiek nokautam...

Ja (kaujoties) rodas paliekama vaina, tad jāatmaksā: dzīvība pret dzīvību,¹⁾ acs pret aci, zobs pret zobu, roka pret roku, kāja pret kāju, degums pret degumu, vāts pret vāti, brūce pret brūci.

Ja kāds savu vergu vai verdzeni tā sit ar koku, ka tie viņam viņa rokās mirst, tad tas jāsoda. Bet ja (sasistais) vēl vienu vai divas dienas paliek dzīvs, tad tas nav jāsoda, jo tā ir viņa nauda (ko viņš zaudē ar sasistā nāvi). Un ja kas sit savu vergu vai verdzeni acī, tā ka sabojā to, tad tam viņš jāatlaiž brīvs acs labad. Un ja kas izsit savam vergam vai verdzenei zobu, tad tam viņš jāatlaiž brīvs zoba labad...* (2. Moz. gr. 21, 12—17. 20. 21. 23—28.)

Ja kāds nozog liellopu vai aitu un nokauj un pārdod to, tad viņam jāatdod pieci liellopi par vienu liellopu un četrus aitas par vienu aitu. Ja zagto lopu viņa rokās atrod dzīvu, lai tas būtu liellops, vai ēzelis, vai aita, tad viņam jāatdod (tikai) divkārtīgi, Atdot zaglim katrā ziņā jāatdod. Ja viņam nekas nepieder, tad viņš (pats) jāpārdod, lai segtu zādzību. — Ja zagli atrod naktī kur ielauzušos un nosit, tad viņa dēļ nerodas nekāda asins vaina; bet ja tur jau saule spīdējusi, tad viņa dēļ rodas asins vaina... Ja kāds dod otram glabāt naudu, vai dārglietas un tās izzog no šā vīra nama, tad zaglim, ja viņu atrod, divkārtīgi jāatdod. Bet ja zagli neatrod, tad nama saimniekam jānāk Dieva priekšā²⁾ (lai varētu noteikt), vai viņš pats nav pielicis roku otra mantai. Kur kādu sūdz par neuzticību, lai tas būtu par liellopu vai par ēzeli, par aitu, par drēbēm vai par kādu citu pazudušu lietu, ja viens to apgalvo, tad abu lietai jānāk Dieva priekšā³⁾ un, kur Dievs atzīst par vainīgu, tam divkārtīgi jāatdod otram. (2, 1—4, 7—9.)

* Pirmdzimtais no saviem dēliem tev jādod (jāziedo) man. Tāpat tev jādara ar saviem liellopiem un aitām: septiņas dienas tavam (pirmdzimušajam) jāpaliek pie mātes un astotā dienā tev tas man jāatdod.* (2. Moz. 22, 29. s.)

* Patverties no asins atriebības varēja pie altāra, sk. nāk. teikumu.

¹⁾ Asinsatriebības vietā vēlāk stājusies izpirkšanas maksa. To pazīst arī Derības grāmata: „Ja nospriež soda maksu, tad viņam jāmaksā izpirkuma nauda par savu dzīvību tik daudz, cik viņam nospriests.“ (2. Moz. 21, 30.)

²⁾ Jāzvērē publiskā svētnīcā, — jo gan Dievs sodīs to, kas nepatiesi zvērējis.

³⁾ Svētnīcā izšķir, vai cājot Dievu, ar lozi.

19. Isrāēļa reliģija un kanaaniešu reliģija.

a) Kanaana un tās kultūra Isrāēļa ienākšanas laikā.

1. Kanaanas ģeografija. Kanaana aizņem Vidusjūras austrumpiekrastē apm. dienvidus trešdaļu. Kopā ar otrpus Jardānas gulošo Gileādu (Austrumjardānas zemi) Kanaanas teritorija ir kādus 29.000 kv. km. liela. Lielākais apdzīvotās zemes platums 120—180 km., lielākais garums ap 260 km. Zemes ģeografiskais stāvoklis — divu pasaules daļu, Āzijas un Afrikas, robežās — piešķirā tai svarīgu lomu tautu satiksmē. Tiklab Ēģipte, kā Babilonija un Asirija jau no senseņiem laikiem celtušās nostiprināt savu virskundzību par Kanaanu un izplatījušas tur savu kultūru.

Jardānas upes ieleja šķir Kanaanu (rietumos) no divreiz mazākās Gileādas (austrumos). Pie Hūles ezera upes gultne vēl 2 m. virs jūras līmeņa, bet Ģenecaretas ezers (170 kv. km.) jau 208 m. Nāves jūra (ezers, 920 kv. km. liels, 399 m. dziļš) 394 m. zem jūras līmeņa. Jardāna (= „lēcējs“) ir ļoti strauja un likumota upe; tā izceļas, satekot kopā trim upītēm, kas nāk no 2860 m. augstā Hermona pakājes, un pārsniedz garumā 3 reizes gaisa līniju no sākuma līdz grīvai. Nāves jūras ūdens satur 24—26% dažādu minerālsāļu, kāpēc tur nevar dzīvot ne zivis, ne ūdens putni; arī krasti ir bez augiem. Ūdenī ielikta ola pa pusei paceļas virs ūdens. Nāves jūru sauc arī par Sāls jūru. Sk. karti 112. lp.

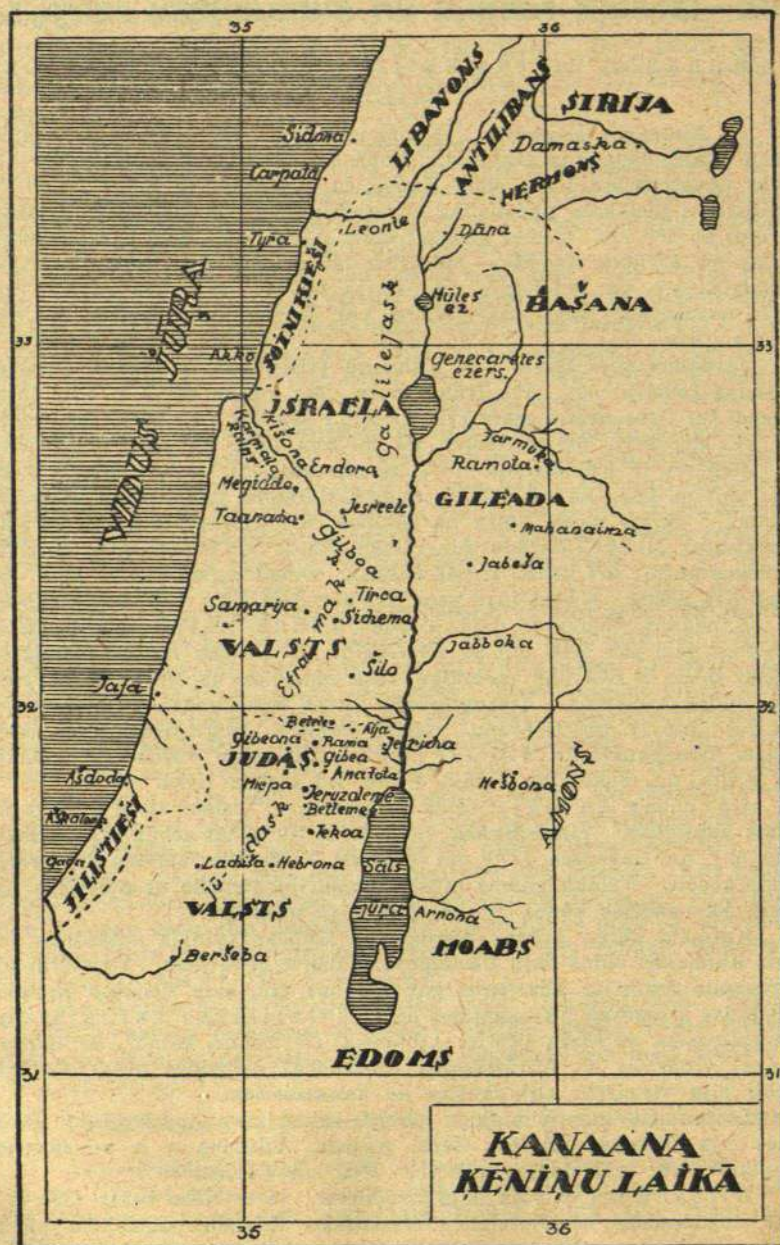
Kanaanas dienvidus daļā atrodas Jūdas kalnājs (augstākās virsotnes pāri pār 1000 m.) ar akmeņainu un diezgan neauglīgu augsni, sevišķi tukša ir stāvākā mežonīgā austrumnogāze uz Nāves jūras pusi, t. s. Jūdas tuksnesis. Visauglīgākās vietas atrodamas ap Bētlēmi (= „maizes nams“) un Hebrōnu. Jūdas kalnāja ģeografiskais un vēsturiskais viduspunkts ir Jerūzāleme. Zemkopja darbs visā kalnājā ļoti grūts, un lopkopība te bija ziedos vēl ķēniņu laikā.

Efraīma kalnājs, tālāk uz ziemeļiem, lielāko tiesu zemāks un daudz auglīgāks. Visauglīgākā vieta te ir Sichemas ieleja starp Ebalu (940 m.) un Garicīma (870 m.) kalniem. Efraīma kalnājs ir Isrāēļa valsts kodols. Vēlākā galvas pilsēta Samarija atradās uz atsevišķa pakalna, kas pacēlās kādus 100 m. pār savu apkārtni.

Karmela kalnu grēda rietumos un Gilboas kalnājs austrumos noslēdz Kanaanas vidus daļu ziemeļpusē. Tālāk uz ziemeļiem — trijstūrainais purvainais Jezreēles līdzenums gar Kišonas upi, kam ziemeļos pieslejas Kanaanas skaistākā un bagātākā daļa — Galilējas kalnājs, kurā ziemeļatvasēm sniedzas pretim Libānōna (= „balto kalnu“, ar mūžīgu sniegu) virsotnes un Antilibānōna (Hermona) dienvidus puse. Galilējā ebrēji bija visvairāk sajaukušies ar kanaaniešiem.

Līdzenumu gar Vidusjūru ebrēji nekad nav apdzīvojuši. Dienvidos bija filistiešu pilsētas Gaca, Ašdoda, Aškelona u. c. un ziemeļos Foiņikija, kur pazīstamas pilsētas Tīra un Sidona.

Gileādā arī dzīvoja daļa isrāēliešu. Še ir Nebo kalns (800 m.), pret austrumiem no Jerichas. Austrumos Gileāda pamazītēm pāriet Sirijas-Arabijas smilšu tuksnesī. Ziemeļos tikai neaugstas kalnu grēdas šķir Gileādu no Damaskas līdzenuma, kas jau pieder Sirijai.

Austrumos no Nāves jūras dzīvo Isrāēlim radniecīgas tautas: Ammōns (ammōnieši) un Mōābs (mōābieši). Dienvidos no Nāves jūras ir Edōma (edōmiešu) zeme.

Lielais un visai dzīvīvais tiešais ārzemju satiksmes ceļš gāja no Ēģiptes gar jūrmaļu uz ziemeļiem; pie Karmela viens zars novirzījās pa Jezreēles līdzenumu uz austrumiem un gar Genecaretas ezeru nogriezās uz Damasku. Zemes iekšienē galvenais satiksmes ceļš gāja pa kalnu grēdu muguru, pa līniju: Bēršeba, Hebrōna, Jerūzāleme, Sichema.

Mūsu gadalaikus Kanaanā nepazīst. Lietus tur list tikai ziemas laikā, sniegs ir rets viesis un turas tik dažas stundas. Vasaru, no marta līdz septembrim, nelist ne pile lietus; tikai stipra rasa sniedz atveldzējumu. Vienīgi Jardānas pietiekās — Jarmukā, Jabokā, tad Arnonā un Kišonā turas ūdens cauru gadu, citas upes ir tik ziemas strauti.

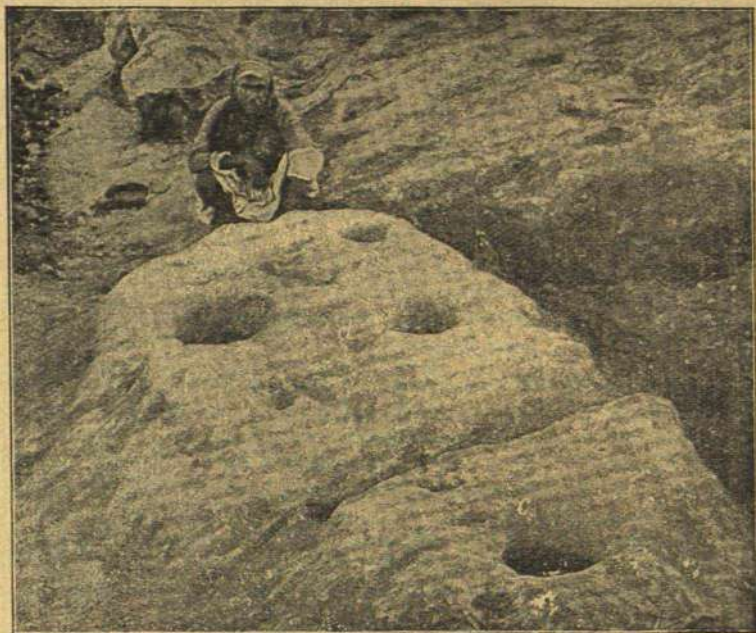
Zemkopības darbus sāk rudenī pēc „agrā lietus“ (septembrī, oktobrī), „vēlais lietus“ (martā) veicina labības briedumu. Ap Lieldienām jau plauj miežus un dažas nedēļas vēlāk kviešus. Tikai vīnogas novāc rudenī (septembrī), un tad arī svinēja plaujas svētkus (tagad židu „būdiņu svētki“).

2. Kanaaniešu kultūra. Materiālā kultūra Kanaanā bija augstāka nekā kļejotājiem ebrējiem. Kanaanieši dzīvoja lielāko tiesu pastāvīgās dzīves vietās, no saulē kaltētiem ķieģeļiem celtās mājās — pa ciemiem, bet visvairāk pilsētās. Katrai pilsētai ar tuvāko apkārtni bija savs valdnieks. Galvenā iedzīvotāju nodarbošanās bija zemkopība, savienota ar lopkopību. Labi bija attīstīta arī dārz- un vīnkopība. Piekopa arī visādus amatus — visvairāk vērpsanu, aušanu un podniecību. Visās nodarbošanās nozarēs kanaanieši jau bija sasnieguši zināmu attīstības pakāpi. Satiksme ar abiem seno Austrumu kultūras centriem — Divstraumju zemi un Ēģipti nebija palikusi bez ietekmes.

3. Kanaaniešu dabas reliģija. Kanaaniešu reliģija savās raksturīgās parādībās bija dabas reliģija. Katram apgabalam, katrai pilsētai, arī auglīgam tīrumam vai vīnkalam, tāpat arī akai un avotam, no kuŗiem zeme ieguva dzīvību un auglību, bija sava dievība — savs baals (*baal* = kungs, īpašnieks), kas deva zemei un ganāmiem pulkiem auglību, bet varēja arī uzstīt sausumu un neražu. Baaliem blakus godāja viņu dzīves biedres, baala's, arī kā auglības, bet sevišķi kā mīlestības dieves; viņas lielāko tiesu bija pazīstamas ar savu īpašvārdu: Astarte vai Ašera, un bija radniecīgas Babilonijas Ištarai.

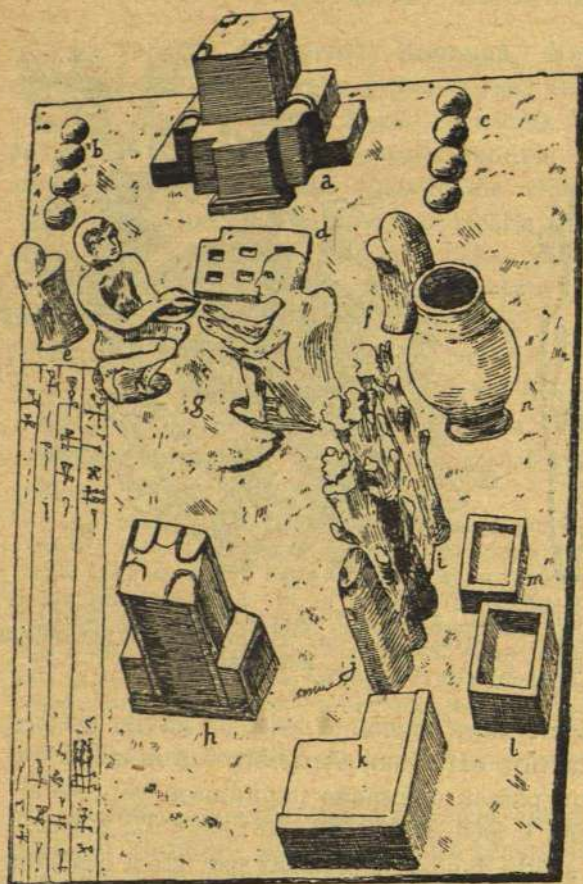
Baalu daudzinaja arī par saules dievu, kas dzīvo debesīs (debesu baals), un Astarti par debesu ķēniņieni, bet arī šie uzskati saistīja viņus ar zemkopības darbiem un panākumiem. Atsevišķu vietu baalus sauca arī *adōn* (kungs) un *mēlek* (ķēniņš). Vienu baalu atšķīra no otra, pieliekot klāt vietu nosaukumus (Tīras baals, Sidonas baals, Ziemeļu baals, Biblas baals) vai norādījumus uz kādu īpatnību: *Baal-zebub*

(= mušu baals), derības baals, palmas baals, akas baals utt. Dažiem baaliem bija arī savs īpašvārds, piem. Tīras baalu sauca par Melkart'u. Katrā apgabalā turienes baals bija vienīgā augstākā dievība, un tāpēc arī viņa vārds bija tikpat kā īpašvārds.

27. zīm. Klints bluķis ar iedobumiem Megidā, ziemeļdaļa no plašākas klints terases, kas redzama zīmējuma augšējā daļā. Lielākais iedobums C ir 0,47 m plats un 0,46 m dziļš. Daži iedobumi savienoti savā starpā rievām.

Dievības mītņi meklēja viņas īpašumā, kādā redzamā kokā vai akmenī, un sakarā ar to arī iekārtoja viņas svētnīcas un ziedokļus, parasti zem klajām debesīm kādā paaugstākā vietā — uz klintīm vai pakalniem, bet arī pie avotiem vai upēm, zem svētiem kokiem vai svētās birzīs — vispārīgi tādā vietā, kas stāvēja kaut kādā sakarā ar dabas dzīvību vai auglību. Šādās vietās stāvēja pirmatnējs altāris, kāds akmens jeb klints bluķis, reizēm ar ieurbtiem jeb iekaltiem iedobumiem, kur lika dāvanas un tecināja kaujamo lopu asinis (Sk. 27. zīm.). Isrāeļa ienākšanas laikā Kanaanā visur jau

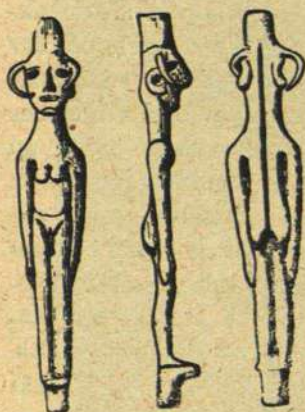

28. zīm. Kulta vieta (cilnis ap 1100. g. pr. Kr.): *a* dievnams?, *d* ziedokļa plāksne, *e, f* un *j* masebas, *i* ašeras, *h* liels altāris, *k* paaugstinājums (mielastam?), *l, m* un *n* ūdens trauki, *g* divi dievlūdžēji, *b* un *c* nezināmi priekšmeti (iedobumi?)

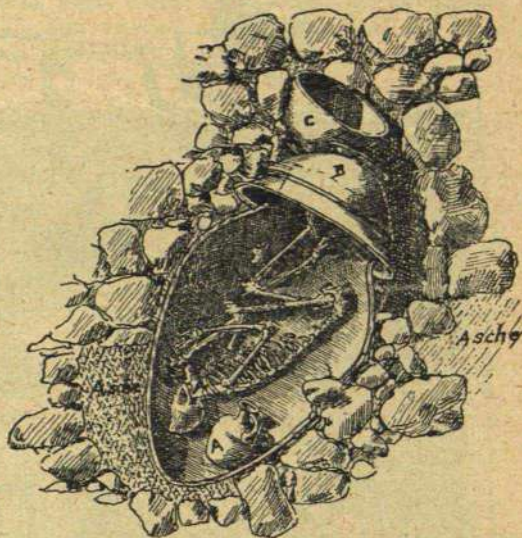
dedzināja ziedoju-
mus un altāris bija
iekārtots uguns
kuršanai. Kur svēt-
nīcas tuvumā ne-
bija dabisku ak-
meņu un koku, tur
par neredzamās
dievības klātesmes
redzamu ķīlu un
simbolu uzstādīja
masebu (sv. ak-
mens stabu Baa-
lam) un ašeru (ko-
ka stabu viņa dzī-
ves biedrei). (Sk.
28. zīm.). Dažās
vietās bija arī vai-
rāk masebu un
ašeru. Baalu vis-
vairāk attēloja vēr-
ša veidā. Privātos
kultos ļoti stipri
bija izplatīti As-
tartes tēli pēc ba-
biloniešu Ištaras
vai ēģiptiešu Ha-
toras parauga.
(Sk. 29. zīm.).

Lielākie ziedo-
jumu svētki Ba-
alam par godu no-

tika arvien sakarā ar zemkopja darbiem; sevišķi lieliski svi-
nēja katru gadu pļaujas svētkus rudenī, kad pienācās Baalam
pateikties par piešķirto ražu. Ziedojumiem arvien pieslējās
mielasts, ko sagatavoja no ziedojamā lopa: Baals dabūja tau-
kus, iekšas, asinis, citu pātērēja ziedojava devējs ar savu
ģimeni un saimi, līksmodamies „dieva priekšā”, ka viņi var

29. zīm. Astarte, 0,115 m augsta figūra, ar ragiem, izrakta Gecerā.

30. zīm. Krūze ar bērna skeletu, atrasta līdz ar citām Megidā pie pilsētas mūra apakšas.

piedalīties mielastā pie dieva galda. Prieka un gaviļu svētkos upuru mielastā netaupīja arī vīnu. Apreibinošas mūzikas pavadīta traka deja un pašsakropļošanās papildināja vēl „svēto“ sajūsmu (ekstasi, sal. I. Ķēn. gr. 18, 26—28; sk. § 21, 2. gab.).

Īpaši Astartes svētki daudzkreiz izvērtās par īstām orgijām.

Par sevišķi vērtīgiem un dieviem patīkamiem upuriem uzskatīja cilvēku upurus, piem. pirmdzimtos bērnus, kaŗa gūstekņus. Gecerā, arī Megidā un Taanachā atrastas veselas kapsētas ar krūzēs iebāztām jaunpiedzimušu bērnu miesām (tagad palikuši gan tik skeleti). (Sk. 30. zīm.). Arī celtnu upuri atrasti Kanaanā, iemūrēti māju un piļu pamatos, lai samierinātu vietas „kungu“ ar ēkas uzcelšanu.

Lielā mērā bija izplatīta arī māņticība, kas griezās galvenā kārtā pie dažādām zemākām dievišķām būtnēm, gariem, daimoniem. Burvība un zīlēšana bija pilnos ziedos, un liels daudzums visādu amuletu (dievu tēlu, svētu simbolu, pārļu, sevišķi zilu) sargāja ļaudis pret visādām ļaunām varām.

b) Isrāēlis Kanaanā.

1. **Isrāēlis nostiprinās Kanaanā.** Kanaanas iekarošanas aprakstu atrodam Jozuus grāmatā, kas savā tagadējā apstrādājumā cenšas rādīt, ka Mozus pēcnācējs Jozuus ar Dieva brīnišķīgu palīdzību viegli iekarojis gandrīz visu Kanaanu, izdeddams kanaaniešus un izpostīdams viņu pilsētas; pēc tam viņš izdalījis zemi starp visām Isrāēļa ciltīm (izņemot priesteru cilti Lēvi, kas dabū atsevišķas pilsētas). Šis uzskats pieder kādam jaunākam tautas nostāstu sakopotājam. Atsevišķas viņa darbā uzņemtas vecākas ziņas, papildinātas ar Soģu gr. 1. nod. aizrādījumiem, turpretim liecina, ka īstenībā ebrēji varējuši nostiprināties vairāk Kanaanas kalnājos, bet plaši apgabali un ievērojamas pilsētas (Megida, Taanacha — Jezreēles līdzenumā, Jerūzāleme u. c.) palikušas kanaaniešu rokās.

Kanaaniešu pilsētas bija stipri apcietinātas, bieziem augstiem mūriem ar zobainiem sargu torniem. Arī kaŗa ieroči kanaaniešiem bija labāki nekā ebrējiem, lielāko tiesu gan no bronzas, jo dzelzi, šķiet, ievēdušas Kanaanā tikai „jūŗas tautas“ (filistieši). Briesmīgs ierocis pret tuksneša uzbrucējiem bija dzelzs asmeņiem bruņoti kaŗa rati. Grūta bija ebrēju cīņa pret šādu varu. Taču visur, kur nāca svarā personiska dūšība, tur izsmalcinātās kultūras dzīves izlutināto kanaaniešu glēvulība nespēja pretī atturēties ebrēju svaigajam zaļoksnējam dabas ļaužu spēkam un Jahves reliģijas iedegtai sajūsmā. Ebrēju panākumiem vēl pašķīra ceļu nevienprātība un šķelšanās atsevišķu kanaaniešu valdnieku starpā.

Isrāēlis, apmezdamies Kanaanas ciemos un pilsētās, pārgāja no klejotāju ganu dzīves uz zemkopību. No kaimiņiem kanaaniešiem isrāēlieši noskatījās un piesavinājās jaunās dzīves un nodarbošanās paņēmienu un tapa par Kanaanas agrākās kultūras mantiniekiem. Kur iznāca mierīga kopdzīve ar kanaaniešiem, tur bija neizbēgama tirdzniecības satiksme un arī saradošanās ar precībām un līdz ar to savstarpīga tuvošanās. Dzimtu satversmes vietā izveidojās pakāpeniski novadu satversme, kas apvienoja viena novada iedzīvotājus vienā pārvaldes vienībā. Novadus iekļāva senajā cilšu organizācijā.

2. **Jahves kults Kanaanā.** Jahvem Isrāēlis palika uzticīgs arī Kanaanā. Nav uzglabājušies nekādi droši noteikti aizrādījumi, ka isrāēlieši būtu viņa vietā kalpojuši Kanaanas

baaliem vai citām pagāniskām dievībām. Atkrišana no Jahves varētu būt notikusi tikai šaurākās aprindās, tur, kur kanaanieši galīgi nomāca ienācējus.

Tomēr Isrāeļa reliģija pārdzīvoja Kanaanā lielas pārgrozības. Jahves kults nāca sakarā ar zemkopības darbiem un kultūras dzīvi, kas līdz tam bija stāvējusi vairāk vai mazāk ārpus isrāēliešu redzes aploka. Zemes auglību viņi atvasināja no Jahves svētības un tāpat arī visus tos labumus, par kuriem kanaanieši jutās pateicīgi saviem baaliem. Uzskatīja Jahvi par visas Kanaanas baalu (= kungu), un sāka daudreiz godāt viņu ar Baala vārdu, kā to pierāda daudzi ar vārdu *baal* salikti isrāēliešu personu vārdi. Tā plašāko tautas aprindu acīs Jahve it kā saplūda ar kanaaniešu Baalu par vienu personu.

Jahves šķirsts sākumā bija novietots Bētelē (Soģu gr. 2, 1—5) vēlāk Silā (Šilo). Daudzi isrāēlieši neapmeklēja šīs vietas, bet sāka kalpot savam Jahvem visur tur, kur kanaanieši bija kalpojuši Baalam, jo šīs vietas bija cieši saistītas ar darbu, kam izlūdās tagad Jahves svētību.

Kanaaniešu ziedojumu vietas tapa par Jahves svētnīcām. Tagad Jahves ziedokļi stāvēja uz pakalniem un augstumiem vai zem svētiem kokiem. Pie Jahves ziedokļa stāvēja masebas un ašeras, viņu sāka attēlot, un laikam tāpat kā Baalu, vērša veidā (Soģ. gr. 8, 27; 17, 34).

Jahvem par godu svinēja tādus pašus pļaujas svētkus tai pašā laikā: viņam nesa tos pašus ziedojumus, arī cilvēku upurus (sk. Soģ. gr. 11, 30—40; 1. Ķēn. gr. 16, 34); un ziedojumu dzīrēs Isrāēlis mielojās un liksmojās Jahves priekšā tāpat kā kanaanieši Baala un Astartes svētkos; arī šie svētki dažreiz pārkāpa pieklājības robežas (sal. 1. Sam. 13, 14). Ar pilnu tiesību laikam varēsim teikt, ka Isrāeļa tautas reliģija stāvēja uz vienas pakāpes ar kanaaniešu dabas reliģiju. Tikai Isrāēlis savu baalu sauca Jahve.

Tā kā Isrāēlim nebija arī vienas vispārējas vadības, tad katrs rīkojās pēc sava prāta. Un nebija arī neviena, kas nostiprinātu un aizstāvētu Jahves kultu visā zemē.

Šai laikā Isrāeļa ciltīm nācās izcīnīt sīvas cīņas par savu jauno dzimteni. Te kanaaniešu pilsētu valdnieki apvienojās

cīņai pret saviem jaunajiem kaimiņiem isrāēliešiem, te šiem nācās atvairīt jaunus tuksnešu klejotājus, kas lauzās iekšā Kanaanā. Dažu labu reizi ienaidnieki guva virsroku par mazākām isrāēliešu vienībām, pat par atsevišķām ciltīm. Bet grūtos brīžos radās spaidītajām un nomāktajām ciltīm savi virsaiši un varoņi, kas pulcināja savus cilts brāļus un arī kaimiņu ciltis uz kopcīņu. Jahves vārds apvienoja un iedvesmoja kaņapulkus, un galu galā Isrāēlis arvien vairāk nostiprināja savu varu zemē: pakļāva sev visus kanaaniešus un atgaiņāja jauniebrucējus, kuŗu starpā bija arī radniecīgās mōābiešu ammōniešu, midijāniešu u. c. ciltis. Šo cīņu vadoņus un varoņus vēlāk nosauca par soģiem un iztēlojās, ka viņi būtu bijuši kārtēji visas tautas valdnieki, tikai bez varas mantošanas tiesībām (sk. Soģu gr. 2, 10—19). Bet patiesībā viņi bijuši laikam tikai katrs savas cilts vadonis kaņa laikā un pēc draudīgo briesmu novēršanas baudījuši vienīgi pienācīgo morālisko cienu un godu. Tikai par vienu no viņiem, Ģideonu (Jerubbaalu), kas sakāva un aizmāca iebrukušos un uzkundzējušos midijāniešus, ir uzglabāta ziņa, ka viņam piedāvāta dzimta (mantojama) valdnieka vara, bet viņš atteicies no tās: „Es negribu pār jums valdīt, nedz arī mans dēls valdīs pār jums, — Jahve ir jūsu valdnieks.“ (Soģu grām. 8, 22 s.). Viņa dēls Abimelechs ar varu piesavinājās vēlāk uz kādu laiku ķēniņa varu Sichemā (Manases ciltī). Šo varoņu laikmetu mēdz saukt par soģu laikiem.

Vēlāka trādicija skaitīja pavisam 12 soģus. Ēhūds no Benjāmiņa cilts nokratīja mōābiešu virskundzību. Praviete Debora atbalstīja Baraka un vairāku apvienotu cilšu kaņapulku cīņu pret kanaaniešu valdnieku koalīciju. Jefta no Gileādas sakāva ammōniešus. Simsons (Šimšōn) no Dāna cilts parādīja savu lielo spēku cīņā pret filistiešiem.

3. Jahves šķirsts un Jahves cīnītāji. Jahves šķirstam blakus gan nebija vietas nekādam dieva tēlam, un tāpēc tur, kur šķirsts stāvēja, vismazāk bija jūtams kanaaniešu reliģijas iespaids. Isrāēļa tautas trādicijas min arī vairākus vīrus, kas Jahves vārdā apkaņojuši kanaaniešu reliģiju un tās parašas, bet grūti pavisam pareizi un pilnīgi raksturot un novērtēt viņu reliģiskos uzskatus un vēsturisko lomu. Var tomēr teikt, ka viņi bija Mozus nodibinātā Jahves kulta turpinātāji.

Daži vīri — nazīri — jau no pašas bērnības veltīti Jahvem: viņi nedzen mātus un bārdus un nedzer vīnu, kas, liekas, uzskatāms par protestu pret kanaaniešu auglības kultu. Jahves vārds arī vienmēr stiprinājis isrāēliešu varoņu un karavīru nacionālo apziņu un dūšu, kad vajadzēja aizstāvēties pret kanaaniešu un ārējo ienaidnieku uzbrukumiem (Debora un Baraks, Ģideons, Jefta, Sauls). — Radās fanātiski sajūmināti Jahves nabiji (*nabi*, daudzsk. *nebiim*), kas klīda apkārt pa Isrāēļa novadiem ar mūziku, dziesmām un mežonīgām apskurbinošām dejām, aizraudami ļaudis sajūsmā par Jahves reliģiju. (1. Sam. gr. 10,9ss; 19,18ss.).

Kur bija pie svētnīcām īpaši priesteri, tur griezās pie viņiem, lai dabūtu zināt Dieva prātu. Dieva atbildes uz priekšā liktajiem jautājumiem izzināja ar lozi: kratīja divas lozes (*urim* un *tummim*) vienā traukā, viena apzīmēja apstiprinājumu, otra liegumu, un kuŗa izkrita, tā norādīja Dieva lēmumu. Bija arī īpaši pareģi, kas deva padomus, aizrādījumus un paskaidrojumus Jahves vārdā. Viņi atsaucās uz paša Jahves atklājumiem. Pazīstamākais pareģis bija Samuēls (*Šemuēl*), 11. gs. pr. Kr.

Samuēla laikā Isrāēļa cilšu neatkarību apdraudēja filistieši, kas bija nodibinājuši Kanaanas dienvidus piekrastē savu valsti ar 5 pilsētām priekšgalā.¹⁾ Izšķīrošajā cīņā isrāēlieši lika atnest Jahves šķirstu no Silas uz kaujas lauku, lai cīnītos paša Jahves vadībā. Bet filistieši uzvarēja un aizveda šķirstu uz savu zemi par kuŗa laupījumu. Vēlāk viņi gan atsūtīja to atkal atpakaļ, bet nebija neviena, kas uzņemtos atjaunot izpostīto Silas svētnīcu, un šķirsts ilgāku laiku palika kādā privātā saimniecībā.

Sauls no Benjāmiņa cilts izvirzījās redzamā vietā cīņā pret ammōniešiem un tika svaidīts par ķēniņu. Viņš nodibināja ar pareģa Samuēla svētību Isrāēli ķēniņvalsti (ap 1030. g. pr. Kr.) un nokratīja filistiešu jūgu. Viņš pavadīja visu

¹⁾ Filistieši ir viena no tā sauktajām „jūras tautām“, kas no Aigejas jūras salām un Mazāzijas dienvidus piekrastes 13. gs. pr. Kr. ielauzās Sirijā un aizklīda līdz Ēģiptei.

mūžu nīknās cīņās ar filistiešiem un krita abi ar dūšīgo dēlu Jonātānu kaujā pret viņiem. Par Jahves šķirstu viņš nerūpējās un beidzot sanaidojās ar Samuēlu un citiem Jahves priesteriem.

20. Dāvids un Salamans. Jerūzālemes svētnīca.

1. Jerūzāleme top par galvas pilsētu. Saula znots Dāvids, Isaja dēls, būdams pats no Bētlēmes, no Jūdas ciltis, ieguva pēc Saula nāves ķēniņa varu savā ciltī un valdīja septiņus gadus Hebrōnā, kamēr citas ciltis turējās pie viena no Saula dēliem. Kad šis bija pagalam, tad visu Isrāēļa cilšu vecākie uzaicināja Dāvidu par savu valdnieku. Ķēniņš Dāvids noslēdza ar viņiem Hebrōnā derību Jahves priekšā, un viņi svaidīja Dāvidu Isrāēlim par ķēniņu. Trīsdesmit gadus viņš bija vecs, kad nāca pie varas, un valdīja pavisam četrdesmit gadus. Tas bija apmēram 1000 gadus priekš Kristus.

Dāvids uzvarēja galīgi filistiešus un nodrošināja tā Isrāēļa neatkarību. Viņš izkaŗoja arī citus laimīgus kaŗus ar kaimiņiem, paplašināja un nodrošināja Isrāēļa valsts robežas, tā ka zemē varēja nodibināties miers un labklājība.

Savu galvaspilsētu Dāvids pārcēla uz Jerūzālemi, stipri apcietinātu kalnu pilsētu, ko viņš bija atņēmis kādai kanaaniešu ciltij. Uz Cionas kalna muguras atradās Jerūzālemes pils, kur apmetās pats Dāvids ar savu lielo ģimeni, saviem miesas sargiem un ierēdņiem. No foinīķiešu valdnieka Dāvids dabūja Libānōna ciedrus un amatniekus pils pārbūvei un izbūvei. Pilsēta, sevišķi pils, bija ienaidniekam grūti ieņemama, jo no trim pusēm to sargāja dziļas ielejas un visapkārt bija stipri mūri.

Arī svešu zemju sūtņi un tirgotāji sāka tur iegriezties, un ar laiku Jerūzāleme pieauga par lielāko pilsētu Isrāēļa valstī.

Dāvīda dēls un troņmantnieks Absāloms gribēja nodibināt savu varu, tēvam vēl dzīvojot. Viņš izmantoja Dāvīda pirmās galvaspilsētas Hebrōnas greizsirdību un likās tur izsaukties par ķēniņu; viņa pusē bija arī daudz isrāēliešu, īpaši

Benjāmiņa cilts, kas nevarēja aizmirst savu godu benjāminieša Saula valdības laikā. Tikai ar lielu gudrību un veiklību Dāvidam izdevās iegūt laiku un savākt kaņaspēku, kas sakāva Absāloma pulkus. Arī pats Absāloms gāja bojā. Dāvids atjaunoja savu varu visā valstī. Benjāminiešu vēlreizēju sacelšanās apspieda arī ar varu. Valsts vienības stiprināšanai Dāvids izlietoja arī Jahves kultu.

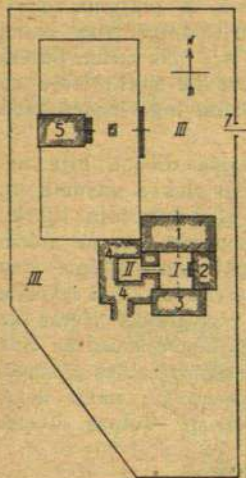
2. Dāvids pārved Jahves šķirstu Jeruzālemē. Jeruzālemē Dāvids lika pārvest derības šķirstu, kas gadu desmitus bija it kā bijis aizmirsts. Šķirstu uzcēla uz jauniem ratiem, un priesteri vadīja tos uz Dāvida pilsētu. Pats ķēniņš un viss Isrāēlis piedalījās svinīgajā gājienā ar gaviļem un tauru skaņām. Jeruzālemē šķirstu novietoja sevišķā tam uzceltā teltī, un Dāvids sarīkoja lielus dedzināmus un pateicības ziedojumus. Atlaizdams ļaudis ar Jahves svētību, viņš izdalīja katram svētku dalībniekam pa karašai, gaļas gabalam un vīna rausim.

Vēlāk Dāvids domāja celt šķirstam greznu namu. Bet Jahves pravieši bija pret to.

Dāvids atsauca pravieti Nātānu un sacīja viņam: „Redzi, es dziļoju ciedru pili, bet Jahves šķirsts mīt zem telts segām.“ Nātāns atbildēja: „Dari visu, kas tavā sirdī, jo Dievs ir ar tevi.“ Bet tai pašā naktī Nātāns saņēma Jahves pavēli: „Ej un saki manam kalpam Dāvidam: Vai tu celsi man namu par mājas vietu? Es taču neesmu mitis namā kopš tās dienas, kad esmu staigājis teltī kā dzīvoklī...“ Kā Dievs bija ar Nātānu runājis, viņam parādīdamies, tā Nātāns runāja ar Dāvidu. (2. Sam. gr. 7., 1.—6. 17.).

Dāvids bija liels savā mīlestībā, bet arī nesavaldīgs kaislībās. Viņš varēja būt augstsirdīgs, bet arī nežēlīgs. Viņš tomēr bija dievbijīgs vīrs sava laika garā, dedzīgs Jahves piekritējs. Viņam bija arī dziesminieka slava (sk. § 36). Vēlākos laikos viņu uzskatīja par ideālu ķēniņu un iztēloja par dievbijības paraugu.

Īsi priekš nāves Dāvids atņēma savam vecākajam vēl dzīvīvajam dēlam troņa mantošanas tiesības un priesteru skubināts izsludināja kādu citu dēlu Salamanu par savu pēcnācēju. Salamans bija viņa mīļākās, bet netaisnā kārtā iegūtās sievas Batšebas dēls un pravieša Nātāna mācekļis.

31. zīm. Salamana pils iecirknis (pēc I. Bencingera). 1. arsenāls, 2. uzgaidāmā zāle, 3. pieņemamā zāle ar troni, 4. pils un harems, 5. svētnīca, 6. dedzināmo ziedojumu altāris, 7. ieeja. I. pirmais pils pagalms, II. otrais (iekšējais) pagalms, III. lielais pagalms.

nieks. Ļaudis daudzinaja viņa bagātību un krāšņumu, bet arī gudrību. Vēlāk viņam bija asprātīga tiesneša, liela sakāmvārdu sacerētāja, izcila dzejnieka un zinātnieka slava (1. Ķēn. gr. 4, 29—34; 10, 1—10).

Salamana vārdu nes 3 Vecās Derības mācības grāmatas (sk. § 37, 2. g.).

Pie Salamana pils iecirkņa piederēja arī viņa celtais Jahves nams. Sk. 31. zīm. Pie tā strādāja septiņus gadus, foinīkiešu meistarū vadībā. Sienas cēla tāpat no kaltiem akmeņiem kā citās celtnēs, izklāja no iekšpuses ciedru dēļiem un apzeltīja; grīdu lika no cipresēm.²⁾ Aiz neliela priekšnama un diezgan plašas garenas svētās vietas bija iekārtota tumša kubveidīga vissvētākā vieta (sk. 32. zīm. C.).

¹⁾ Vēlākie valdnieki izgreznoja sienas vēl dažādiem izgriezumiem (pogām, puķēm, palmām, ķerubiem).

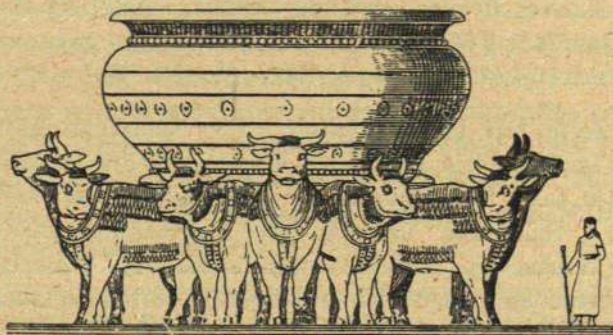
²⁾ Tās bija mantu un rīku noliekamās un priesteru ēdamās un ģerbjamās telpas.

3. Salamana celtā svētnīca. Dāvīda dēls un pēcnācējs Salamans gādāja par valsts iekšējo iekārtu un bagātību un veicināja krāšņu galma dzīvi. Viņš ievada tirdzniecību ar kaimiņu valstīm un uzsāka arī, ar foinīkiešu valdnieka Hirāma palīdzību, jūras kuģniecību. Iegūto peļņu Salamans izlietoja krāšņām celtnēm. Trīspadsmit gadus cēla ķēniņa pili ar haremu un plašām greznām uzgaidāmām un pieņemamām zālēm. No Hirāma Salamans iemainīja pret kviešiem un eļļu Libānōna ciedrus un cipreses, kas bija toreiz jo vērtīgs būves materiāls.

Salamans lietderīgi iekārtoja valsts pārvaldi, apcietināja Jeruzālemi un citas pilsētas, nodibināja pastāvīgu jātnieku un kara ratu pulku. Bet pavalstnieki viņu nemīlēja daudz nodevu un lielo klaušu dēļ, un Efraīma cilts reiz pat sacēlās pret viņu Jērobeāma vadībā. Viņam nelaimējās arī noturēt savu valsti tēva atstātajās plašākajās robežās un pilnīgā neatkarībā no lielajiem kaimiņiem (Ēģiptes un Tiras). Svešzemju princeses viņa harema (galvenā sieva bija ēģiptiete) dabūja tiesības kalpot Jeruzālemē saviem dieviem. Viņš bija varmāciģs, bet arī gudrs un saprātīgs vald-

— pieci dienvīdus un pieci ziemeļu pusē¹⁾ Visi svētie rīki, kas bija pagalmā lietojami (podī, lāpstas, kausi), bija izgatavoti no vara.

Svētnīcas telpas kopā ar ķēniņa pils telpām bija ar akmens sienu ieslēgtas īpašā pagalmā. (Sk. 31. zīm.; 1. Ķēn. gr. 6. un 7.)

33. zīm. Vara jūra. Tilpums līdz 40.000 l.

4. Jeruzālemes svētnīcas iesvētīšana. * Kad viss darbs bija pabeigts, tad Salamans sapulcināja Isrāēļa vecākos Jeruzālemē, lai pārvestu Jahves šķirstu no Dāvida pilsētas Cionas uz jauno svētnīcu. Priesteri nesa šķirstu un nogādāja to ar saiešanas telti un visiem svētajiem rīkiem, kas bija teltī, uz augšu, kamēr Salamans un visi Isrāēļa ļaudis gāja līdz un ziedoja šķirsta priekšā avis un vēršus neizskaitāmu pulku. Priesteri nolika šķirstu tam paredzētajā vietā dievnama vissvētākajā vietā apakš ķerubu spārnēm, tā ka ķerubi izpleta savus spārnus pār šķirstu un aplāja to un tā nesamās kārtis. Tai šķirstā nebija nekā, kā vien abi akmens galdiņi, ko Mozus tur bija ielicis.

Tad Salamans sacīja:

„Pie debesīm Jahve nolīcis sauli,
bet pats domā tumsā dzīvot.
Celt esmu cēlis tev namu par dzīvokli,
mājokli — tev mājot mūžīgi.“

Tad ķēniņš un viss Isrāēlis ar viņu nesa upurus Jahves priekšā. Salamans upurēja 22.000 vēršus. Tā viņi iesvētīja dievnamu. Tai dienā ķēniņš izlietoja pagalma vidu dievnama

¹⁾ Ar braucamiem traukiem izvadāja ūdeni pa svētnīcu.

priekšā par svētu ziedokļa vietu, jo tur viņš ziedoja dedzināmus upurus, ēdamus upurus un pateicības upuru taukus, tāpēc ka vara altāris bija par mazu, lai uzņemtu visu to.*) Tai laikā Salamans svinēja svētkus ar visu Isrāēli, milzīga svētku draudze Jahves priekšā septiņas dienas. Astotajā dienā viņš atlaida ļaudis. Tie atvadījās no ķēniņa un gāja uz savām mājām, priecīgi un pacilātu sirdi.* (1. Kēn. 8, 1—13. 62—66).

5. **Zelta teļi Isrāēļa valstī.** Pēc Salamana nāves vienpadsmit Isrāēļa ciltis atkrita no viņa pēcnācēja Rekabeāma un nodibināja savu Isrāēļa valsti ar jaunu ķēniņu Jērobeāmu (ap 930. g.). Salamana uzliktās un Rekabeāma pastiprinātās nastas (klausas un nodevas) bija sacelšanās iemesls. Jērobeāms, gribēdams iegūt ļaužu labvēlību, dibināja vecās kulta vietās, Bētēlē un Dānā, divas valsts svētnīcas ar Jahvēs tēlu vērša veidā („zelta teļu“). Tā Isrāēļa valstī tika nodibināts cits oficiāls Jahves kulta veids nekā Jūdas valstī Jeruzālemes svētnīcā.

21. Rakstu praviešu priekšteči.

1. **Pravieša jēdziens.** Latviešu vārds „pravietis“ cēlies no grieķu vārda „*profētēs*“, kas satur sevī divus jēdzienus: „runāt“ un „priekšā“. Par pravieti sauca personu, kas uzstājās ļaužu priekšā ar runu, lai pasludinātu un paskaidrotu viņiem Dieva prātu.

Isrāēļa reliģijas vēsturē par praviešiem mēdz apzīmēt jau minētos „nabijus“. Bet sevišķi sauc par praviešiem tos Dieva vīrus, kas it kā savas tautas sirdsapziņa sekoja sabiedrības un tās vadoņu darbībai un tad novērtēja to atklātības priekšā no Dieva prasību viedokļa, pasludinādami šo prasību pārkāpējiem Dieva sodu. Viņi apzinājās, ka pats Dievs viņus aicinājis par saviem runātājiem. Ar nabijiem viņiem bija vienādas dažādas ekstatiskas parādības un dedzība kalpot Jahvem, bet savā darbībā viņi pacēlās augstu pāri par tiem. Viņi bija cīnītāji par augstāku, skaidrāku un cēlāku Dieva atziņu un tikumību.

*) Altāris atradās pašā klints virsotnē (tagad „svētā klints“, 17,7 m × 13,5 m, ap 2 m augsta).

Vēlāko praviešu sludinājumi uzglabāti rakstos un uzņemti īpašās praviešu grāmatās. Bet šiem rakstu praviešiem ir savi priekšgājēji, par kuriem stāsta Vecās Derības stāstu grāmatās. Tāds bija Nātāns, kas droši stājās varenā ķēniņa Dāvīda priekšā, lai nosodītu viņa grēku pret Batšebu un Ūriju, un ar stāstīto līdzību panāca, ka Dāvīds pats sprieda sev nesaudzīgu tiesu. Citu agrāko praviešu stāsti ir savu laiku gājuši tautā no mutes uz muti un apauguši krāšņām legendām. Bet arī šādā veidā tie dod liecību par praviešu stipro raksturu, nesatricināmo palāvību uz Dievu un lielo iespaidu ļaudīs. Pat ķēniņi rādīja viņiem godbijību un kautrējās viņiem atriebties par asajiem pārmetumiem.

2. **Elija.** Achābs, Omrija (Omri) dēls, valdīja pār Isrāēli divdesmit divus gadus Samarijā (876.—854. pr. Kr.). Viņš ņēma Tīras (foiniķiešu) ķēniņa meitu Izebeli par sievu. Achābs uzcēla Baala svētnīcu un altāri Samarijā un taisīja arī Ašeru... Jūdas ķēniņi bija šai laikā Isrāēļa vasaļi, bet Achābam pašam bija grūti uzturēt savu neatkarību pret Foinīķiju un Siriju.

a. *Elija¹⁾ no Tisbes Gileādā sacīja uz Achābu: „Tik tiešām, ka dzīvo Jahve, Isrāēļa Dievs, kā kalps es esmu, šais gados nebūs nedz rasas, nedz lietus...“ Tā arī notika. Bet Elija nerādījās visu to laiku Isrāēlī.²⁾

Pēc ilga laika Jahve runāja uz Eliju: „Ej, rādies Achābam, — es došu lietu zemes virsū.“ Achābs, ieraudzījis Eliju uzrunāja viņu: „Vai patiesi tu tas esi, Isrāēļa postītājs?“ Elija atbildēja: „Es neesmu vedis Isrāēli postā, bet tu un tavējie — ar to, ka jūs esat atstājuši Jahves baušļus un stāigājuši pakaļ Baalam. Tagad izsūti ziņu un sapulcini man visu Isrāēli Karmela kalnā, arī Baala praviešus, kas ēd pie Izebeles galda.“

Achābs sapulcināja visus Karmela kalnā. Elija piegāja pie ļaudīm un sacīja: „Cik ilgi jūs klibosit uz abējām pusēm?

¹⁾ Par Eliju stāsta, ka viņa apgērbs bijis kā tukksneša iedzīvotājiem. Viņš apjozies ap gurniem ādas jostu un sedzies ar spalvainu ādu (2. Kēn. 1, 8). Viņa vārds ebrējiski — *Ēlijahū* = „mans Dievs ir Jahvē.“

²⁾ 1. Kēn. gr. 17. nod. stāsta, ka sausuma laikā kraukļi viņam nesuši maizi un gaju un ka beidzot viņš dzīvojis pie kādas foinīķiešu atraitnes Carpatā, pārtīkdams kopā ar viņu un viņas dēlu no vienas saujas miltu un druscīņ eļļas.

Ja Jahve ir jūsu Dievs, tad ejiet viņam pakal, bet ja Baals ir tas, tad sekojiet viņam.“ Bet ļaudis neatbildēja ne vārdu. Tad Elija sacīja: „Es viens vienīgs esmu atlicis no Jahves praviešiem, bet Baala praviešu ir daudz. Dodiet mums divi vērsus. Lai Baala pravieši izvēlas vienu vērsi, sacērt to gabalos un liek uz malkas uz altāra, bet neliek klāt uguni. Tad es sataisīšu otru vērsi par upuri un arī nelikšu uguni klāt. Lai viņi piesauc sava dieva vārdu, bet es piesaukšu Jahves vārdu: kurš dievs nu atbildēs ar uguni, tas lai ir īstais Dievs.“ Visi ļaudis atbildēja uz šo priekšlikumu: „Tā ir labi.“

Baala pravieši izvēlējās vienu vērsi, sataisīja to un piesauca Baala vārdu no rīta līdz dienas vidum: „Baal, paklausī mūs!“ bet tur nebija ne balss, ne atbildes. Tā viņi lēkāja ap altāri, ko bija cēlušī. Ap dienas vidu Elija izsmēja viņus: „Sauciet stiprā balsī, jo viņš taču ir dievs. Varbūt viņš domās nogrimis, vai izgājis darīšanās, vai ceļā; varbūt viņš gul un viņam papriekš jāuzmostas.“ Viņi sauca arvien stiprāk un pēc sava paraduma iegrieza sev miesā ar nažiem un īleniem, kamēr asinis sāka tecēt. Tā viņi trakoja līdz vakaram, līdz ēdamā upuļa laikam; bet tur nebija ne balss, ne atbildes, ne uzklausīšanas.

Tad Elija sacīja uz ļaudīm: „Nāciet šurp pie manis.“ Visi ļaudis piegāja pie viņa, un viņš atkal uztaisīja salauzto Jahves altāri, salika malku tur virsū, dalīja upuļa vērsi gabalos un nolika to uz malku. Kad viss bija sataisīts, Elija piegāja un lūdzās: „Jahve, tu Abrāma, Izāka un Isrāēļa Dievs, šodien lai top zināms, ka tu esi Dievs Isrāēlī un es — tavs kalps, kas visu šo esmu darījis pēc tava vārda. Paklausī mani, Jahve, paklausī mani, lai šie ļaudis atzīst, ka tu, Jahve, esi Dievs!“ Tad Jahves uguns krita zemē un aprija dedzināmo upuri un malku. Visi ļaudis, redzēdami to, metās uz savu vaigu un sacīja: „Jahve ir Dievs, Jahve ir Dievs!“

Tad Elija sacīja: „Grābiet Baala praviešus, ka neviens no tiem neizsprūk!“ Tad viņi tos sagrauba, un Elija noveda tos pie Kīšōnes upes un tur nokāva viņus.

Elija sacīja uz Achābu: „Taisies, ēd un dzer,¹⁾ jo šņāc kā uz lietu.“ Achābs gāja ēst un dzert, bet Elija kāpa Kar-

¹⁾ Pa salīdzināšanas svētku laiku neviens nedrīkstēja ēst.

mela virsotnē, nometās zemē un turēja savu seju ceļu starpā. Viņš sacīja uz savu puisī: „Ej, skaties uz rietumiem.“ Tas gāja un skatījās, bet neredzēja neko. Septiņām lāgām Elija sūtīja viņu, un tikai septītajā reizē viņš atnesa ziņu: „Mazs mākonītis kā vīra plauksta ceļas no jūras.“ Tad Elija sacīja: „Ej, saki Achābam: jūdz un brauc uz mājām, ka lietus neaizņem tevī.“ Pa tam debess jau apmācās melniem mākoņiem, uznāca vētra, un stiprs lietus gāzās, kamēr Achābs brauca uz mājām. Bet Jahves roka nāca pār Eliju, tas apjoza savus gurnus un skrēja Achābam pa priekšu visu ceļu.* (1. Kĕn. gr. 16, 29. 31 b. 32; 17, 1; 18.).

b. *Jezreēlietīm Nābotam bija vīna dārzs blakus ķēniņa Achāba pilij. Achābs runāja ar Nābotu: „Dod savu vīna dārzu man par sakņu dārzu, jo tas ir tuvu pie manas pils. Es došu tev labāku vīndārzu tā vietā, vai ja tev patīk, aizmaksāšu tev to ar naudu.“ Bet Nābots atbildēja: „Lai Dievs mani pasarga, ka es atdotu tev savu tēvu mantojumu.“ Achābs saīdzis un sapīcis pārnāca mājās, metās gultā, apsedza savu vaigu un negāja ēst.

Izebele pienāca un vaicāja: „Par ko tavs prāts tāds saīdzis, ka tu neko neēd?“ Achābs izstāstīja, kas viņam bija gadījies ar Nābotu. Izebele sacīja uz viņu: „Tāds tu gribi būt valdnieks pār Isrāēli? Celies, ēd un apmierinies! Es dabūšu tev Nābota vīndārzu.“

Viņa rakstīja rakstu Achāba vārdā, aizzīmogoja to ar viņa gredzenu un nosūtīja vecākajiem Nābota pilsētā. Tur bija rakstīts: „Izsauciet gavēni un sēdinait Nābotu augstā vietā ļaužu priekšā.“¹⁾ Pilsētas vecākie darīja, kā Izebele bija viņiem nosacījusi. Viņi izsauca gavēni un sēdināja Nābotu ļaužu vidū augstā vietā. Te divi nekrietni vīri (Izebeles uzpirkti) nāca un nosēdās viņam pretim un deva liecību pret viņu: „Nābots ir zaimojis Dievu un ķēniņu.“ Nābotu notiesāja, izveda ārā no pilsētas un nomētāja akmeņiem. Pilsētas vecākie sūtīja Izebelei ziņu: „Nābots ir nomētāts akmeņiem

1) Gavēnis bija vispārēja „lūdzama diena“, kad sanāk kopā visi pilsētas iedzīvotāji, iegērbušies rupjās drēbēs, gavē visu dienu, iet uz svētnīcu un dzied grēku nožēlošanas un gaudu dziesmas. Nābotu iecel par sapulces priekšnieku.

un miris.“ Izebele, dzirdējusi to, sacīja Achābam: „Ej, saņem Nābota vīndārzu, ko viņš tev liedzās pārdot par naudu, jo Nābots nav vairs dzīvs.“¹⁾ Tad Achābs gāja paņemt sev Nābota vīndārzu.

Dieva vārds notika uz pravieti Eliju: „Celies, ej pretim Achābam, Isrāēļa ķēniņam, kas pašlaik ir Nābota vīndārzā, un runā uz viņu: „Tu esi nokāvis! Nu tu gribi arī sev paņemt? Tāpēc tā saka Jahve: tai vietā, kur suņi laizījuši Nābota asinis, viņi laizīs arī tavas asinis.“ Achābs sacīja uz Eliju: „Vai tu esi mani atradis, mans ienaidniek?“²⁾ Tas atbildēja: „Es esmu atradis tevi, tāpēc ka esi ļāvies pavesties uz to, kas ļauns Jahves acīs.“

Dzirdējis šādus vārdus, Achābs saplēsa savas drēbes un uzvilka rupju audeklu uz kailu miesu, gavēja un staigāja apkārt nospiests. Tad Dieva vārds notika uz Eliju: „Vai tu neesi redzējis, kā Achābs pazemojies manā priekšā? Tāpēc es nevedīšu nelaimi viņa dienās, bet viņa dēla dienās pār viņa namu.“* (1. Ķēn. gr. 21. nod.).

c. Kāds cits stāsts tēlo, ka Elija paguruma brīdī meklē padomu un palīgu pie Jahves Dieva kalnā Hōrēbā.

* Viņš iegāja tur kādā alā un palika tur pa nakti. . . Bet Jahve gāja gaŗām, un liela briesmīga vētra, kas saplosīja kalnus un sašķēla klintis, gāja Jahvem pa priekšu, bet Jahves nebija vētrā. Pēc vētras bija zemes trīce, Jahves nebija zemestrīcē. Pēc zemestrīces nāca uguns, Jahves nebija ugunī. Bet pēc uguns bija dzirdama maiga vēsma. Kad Elija dzirdēja to, viņš aplāja savu seju ar mēteli un izgāja ārā alas priekšā; tur kāda balss uzrunāja viņu: „Ko tu še dari, Elija?“ Viņš sacīja: „Degtin esmu dedzis Jahves, pulku Dieva, labā, jo isrāēlieši ir atstājuši novārtā tavus noteikumus, noplēsuši tavus altārus un nokāvuši tavus praviešus ar zobenu, tā ka es viens esmu atlicis, un viņi tiecas paņemt man dzīvību.“ Bet Jahve sacīja uz viņu: „Ej atkal savu ceļu pa tuksnesi uz

¹⁾ Valdības pretinieku manta pēc viņu nosodišanas piederēja valdniekam.

²⁾ Achāba vārdos izskan vainas apziņa un bailes, ka pretinieki izlietos viņa noziegumu cīņā pret viņu.

Damasku, ej tur iekšā un svaidi Hazāēlu par Sirijas ķēniņu. Bet Jēhu, Nimšija dēlu svaidi par Isrāēļa ķēniņu un Elišu, Šafata dēlu, svaidi par pravieti savā vietā.¹⁾ Lai tad notiek: kas izbēgs Hazāēla zobenam, to nokaus Jēhus, un kas izbēgs Jēhus zobenam, to nokaus Eliša. Taču es gribu atlicināt Isrāēli septiņus tūkstošus: visus ceļus, kas nav liekušies Baala priekšā, un katru muti, kas viņu nav skūpstījusi!“* (1. Ķēn. gr. 19. nod., 9.—18.).

3. Mīcha. Achāba laikā darbojies vēl pravietis Mīcha (*Mīchājēhu* — kas ir kā Jahve?) Jimlas dēls. Kad Achābs taisījās kopā ar Jūdas ķēniņu Jošāfātu doties cīņā pret siriēšiem, lai atņemtu tiem okupēto Ramotas pilsētu Gileādā, viņi nolēma prasīt papriekš, ko Jahve saka. Achābs sapulcināja kādus 400 praviešus, kas kalpoja pie viņa galma, pie Samarijas vārtiem. Abi ķēniņi goda tērpā nosēžas savos troņos, un Achābs prasa: „Vai man doties kaņā pret Ramotu Gileādā, vai atnest šo nodomu?“ Pravieši atbild: „Dodies prom! Jahve dos to ķēniņa rokās.“

Jošāfāts šaubās un prasa, vai vēl nebūtu te kāds Jahves pravietis, ko varētu vaicāt. Achābs atbild: „Vēl ir gan viens vīrs, caur ko varētu Jahvi vaicāt, bet es, es neturu uz viņu labu prātu, jo viņš nemēdz par mani labu sludināt, bet sludina ļaunu. Tas ir Mīchājēhu, Jimlas dēls.“ Bet Jošāfāts teica: „Lai ķēniņš tā nerunā!“

Achābs aizsūta savu sulaini steigšus pie Mīchas, un tas ceļā mēģina pierunāt Mīchu sludināt to pašu, ko citi pravieši vienā mutē sludinājuši. Mīcha atbild: „Tik tiešām, ka Jahve dzīvs: ko Jahve man teiks, to es runāšu!“

Ķēniņu priekšā kāds no praviešiem, Cidkijāhu vārdā, pieliek sev dzelzs ragus un sauc: „Tā saka Jahve: Ar šādiem tu sabādīsi siriēšus, kamēr tie nebūs izdeldēti!“

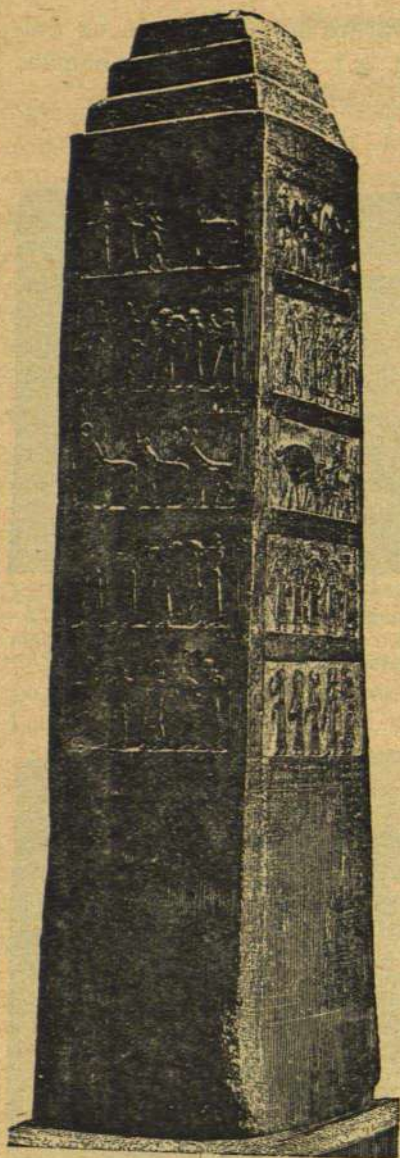
¹⁾ Šis norādījums liecina, ka pravieši saviem nolūkiem izlietojuši arī valsts vīrus un politiķus. Stiprs Sirijas ķēniņš bija bīstams pretinieks Isrāēļa ķēniņam un varēja gāzt viņu no troņa. Tāpat troņa pretendents paša valstī varēja tapt bīstams Achābam un viņa dinastijai. To, kas šie nodomāts, to Elijas mācekļi Eliša patiesi izpilda un ar Hazāēla un Jēhus roku gāž Achāba dēlu Jōrāmu un Izebeli.

Pienākušais Mīcha atbild Achābam uz viņa jautājumu: „Dodies prom, tad tev izdosies, un Jahve dos to (Ramotu) ķēniņa rokā.“ Bet kad Achābs, sadzirdējis viņa balsi irōniju, atgādina viņam runāt patiesību, viņš saka: „Es redzēju visu Isrāēli izklīdinātu pa kalniem, itin kā avis, kam nav gana. Un Jahve sacīja: šiem nav kunga; lai viņi mierā katrs atgriežas savās mājās!“

Isrāēļa ķēniņš teica Jošāfātam: „Vai es tev neteicu, ka viņš nesludina par mani labu, bet ļaunu?“ Tad Mīcha teica: „Tāpēc klausies Jahves vārdu! Es redzēju Jahvi sēžam viņa tronī un visu debesu pulku pa labi un pa kreisi ap viņu stāvam. Jahve sacīja: „Kas grib apmulķot Achābu, lai viņš dotos karā un kristu pie Ramotas Gileādā? Un viens runāja šo, otrs to. Tad gars iznāca no pulka, nostājās Jahves priekšā un teica: „Es, es gribu viņu apmulķot.“ Bet Jahve prasīja: „Ar ko?“ Tad viņš atbildēja: „Es iziešu un būšu melu gars visu viņa praviešu mutē!“ Bet Jahve teica: „Tu varēsi apmulķot un to arī izdarīsi. Ej un dari tā!“ Tā tad nu, kā tu redzi, Jahve licis melu garu visu šo tavu praviešu mutē, kamēr (patiesībā) Jahve nolēmis (sūtīt) pār tevi nelaimi.“

Tad Cidkijāhu pienāca un iesita Mīcham plīķi, teikdams: „Kā tad Jahves gars būtu no manis atstājies, lai runātu ar tevi?“ Bet Mīcha sacīja: „Tu pieredzēsi to tai dienā, kad tu iesi no vienas istabas otrā paslēpties!“ Bet Isrāēļa ķēniņš pavēlēja sulainim: „Nem Mīchu un ved viņu atpakaļ pie pilsētas priekšnieka Āmōna un pie prinča Jōāša un ziņo: Tā saka ķēniņš: sēdinait šo cietumā un dodiet viņam pasīkstu maizi, ko ēst, un pasīkstu ūdeni, ko dzert, kamēr es laimīgs pārnākšu mājās.“ Tad Mīcha teica: „Ja tu patiesi pārnāksi laimīgs mājās, tad Jahve nav caur mani runājis!“

Achābs devās nodomātajā karagājienā. Kaujas laikā viņš noģērba ķēniņa drēbes un gāja arī pats cīnīties. Kāds vīrs nejauši, uzvilkdams stopu, iešāva viņam starp bruņu sprādzēm un krūšu bruņām. Nu ķēniņš vairs nevarēja pats līdz cīnīties, bet palika stāvam savos kararatos līdz pat vakaram un mira aiz asins noplūduma. Vakarā atskan sauciens: „Ikviens uz savu pilsētu, ikviens uz savu zemi, jo ķēniņš miris!“ (1. Ķēn. gr. 22. nod.).

34. zīm. Salmanasara II obelisks, melna bazalta, 197 cm augsts, kādreiz viņa pili Kalachā, tagad Britu muzejā Londonā. Attēlo viņa uzvarētās tautas ar triebūtu (ik pa 5 zīm. 4 pusēs; sk. nāk. lp.).

4. Jahves piekritēji gāž Achāba dinastiju. Achāba dēlu valdīšanas laikā Izebelei bija vēl liels iespaids. Tāpēc pravieši vienojās gāzt visu Achāba dinastiju. Elija vairs nav dzīvs, kad tas notiek. Viņa mācekļi stāsta, ka Jahve aizvedis viņu vētrā ugunīgiem zirgiem ugunīgos ratos uz debesīm, bet viņa pravieša mēteli un gars palicis Elišam. Eliša svaida Hazāēli par Sirijas ķēniņu un rada tā Achāba pēcnācējiem bīstamu ārēju pretinieku. Viņš arī liek kādam no saviem mācekļiem svaidīt brašo kaŗa virsnieku Jēhu par Isrāēļa ķēniņu, un tas iznīcina ķēniņu Jōrāmu un ķēniņieni Izebeli, bet Samarijas vadošās aprindas apkauj visus Achāba dinastijas prinčus, skaitā 70. Neviens nestājas Jēhum pretī.

Samarijā viņš, izlikdamies par lielu Baala piekritēju, saaicina visus Baala kulta cienītājus uz lieliem ziedojumu svētkiem, bet pa svētku laiku liek ielenkt svētnīcu un visus, kas tur iekšā, nokaut. Pašu svētnīcu izposta, un tās vietu sagāna (842. g.).

Bet Jēhus un viņa pēcnācēju valdība nebija laimīga. Viņš pats bija spiests sūtīt nodevas Asirijas dižķēniņam Sal-

manasaram II., kā tas attēlots vārdos un zīmējumos uz Salmanasara „melnā obeliska“ (842. g.). Un jo stipri nomāca Isrāēli vairākus gadu desmitus Hazāēls no Damaskas.

35. zīm. Otrās zīmējumu rindas sākums uz Salmanasara obeliska: Jēhus sūtnis skūpstā zemi Salmanasara priekšā, aiz viņiem katrā pusē asīriešu kalpotāji.

36. zīm. Iepriekšējā zīmējuma turpinājums obeliska otrā pusē: Augstāks asīriešu ierēdnis un kareivis ved isrāēliešus ar tribūtu.

22. Praviētis Āmōss.

1. Āmōsa laikmets. Kēniņa Jērobeāma II. laikā (783.—743. g. pr. Kr.) Isrāēļa valsts piedzīvoja savu lielāko varu. Austrumu kaimiņi, sīrieši, bija dabūjuši triecienu no lielās Asirijas un zaudējuši virsroku pār Isrāēli. Isrāēļa robežas sniedzās no Orontes upes ziemeļos līdz Nāves jūrai dienvidos. Šādos apstākļos attīstījās Isrāēli mierīga saimnieciska dzīve: druvās vilņoja labība, vīndārzos brieda sulīgi ķekari, lieli ganāmpulki klīda pa zālajiem līdzenumiem un kalnmalēm, pilsētās un ciemos pacēlās kalnu akmeņu nami — ar plašām preču noliktavām, ar krāšņām dzīvojamām telpām. Ļaudis bija tapuši bagāti un sāka ērti un omulīgi baudīt savu dzīvi. Svētīcās ziedoja Jahvem bagātīgus upurus, skanēja priesteru lūgšanas un slavas dziesmas, tricināja gaisu ļaužu gaviles, „priecājoties sava Dieva priekšā.“ Arvien dziļāk iesakņojās cerības, ka drīz pienāks „Jahves diena“,¹⁾ kad viņš parādīsies visā savā godībā, nodibinādams Isrāēli paradīzes svētlaimību.

Šai laikā Jūdas valstī Tekoas pilsētiņā dzīvoja kāds gans, vārdā Āmōss. Aitu un kazu pulks bija viņa darba lauks, pārtikai viņš lasīja arī meža vīges. Āmōss bija vienkāršs, bet sapratīgs un dievbijīgs vīrs. Bieži viņš nodevās domām par likteni, ko Jahve lems savai tautai. Bet vienu mācību viņš turēja par visām lietām svētu: Jahve ir tikai ar tiem, kas mīlē taisnību un ienīst ļaunu.

Daudz kas Isrāēļa dzīvē nesaskanēja ar šo prasību. Ļaudis centās visiem līdzekļiem saraust bagātību, lai varētu baudīt dzīvi. Bagātie izmantoja nabagos, un šie veltīgi meklēja taisnību.

*Tie gul ziloņkaula gultās
un stāpās savās gulās,
tie ēd jērus no ganāmpulka
un teļus no laidara,
tie trinkšķina kokles
un sacer dažādas dziesmas,
tie dzeļ izkāstu vīnu
un svaidās ar vislabāko eļļu,
bet nebēdā par Isrāēļa vainu. (6, 4.—6.).

¹⁾ „Jahves diena“, latv. bībeles tulkojumā „tā Kunga diena“, apmēram apzīmē to pašu, ko mums parastais izteiciens „pastarā diena“, t. i. šā laikmeta beigās un līdz ar to — jauna laikmeta iesākumu.

Tiem liekas tālu nelaiimes diena,
tāpēc viņi tuvina varmācības gadu (6, 3).

Tie mīda nabagus kājām
un spaida zemes zemos.

Tie domā: kad jaunais mēnesis¹⁾ beigsies, ka mēs varam
atkal labību pārdot?

kad beigsies sabāts,²⁾ ka varam atvērt labības klēti,
— lai pamazinātu mēru un palielinātu maksu,
viltīgi pārgrozītu svaru
un pārdotu pelus par labību? (8, 4—6).

Tie tiesu pārvērs par vērmelēm
un taisnību gāž pie zemes.

Tie ienīst, kas tiesā dod pierādījumus,
tiem riebjas, kas runā patiesību. (5, 7. 10.).

Tie nevainīgo pārdod par naudu
un trūcīgo par kurpju pāri.

Tie tiecas sadragāt mazos
un dzenas samīt zemos.

Uz ķilātām drēbēm tie apmetas blakus altārim
un dzeņ nosodīto pretinieku vīnu sava Dieva namā.*
(2, 6. 7. 8.).

2. Āmōss top par pravieti. Āmōss zin, ka Jahve neieredz šādas netaisnības, ka tās pelna sodu. Viņš jau daudzreiz atgādinājis ļaudīm, ka tie vainīgi Dieva priekšā. Sausumu un badu, rūsu un siseņus — dažādas nelaiimes, kas nākušas pār Isrāēli, Āmōss iztulko par Jahves uzliktu sodu un brīdinājumu. Bet viņš redz, ka ļaudis neievēro tos un neatgriežas pie Dieva. Par to, bez šaubām, Jahve gatavo stingru sodu, — Isrāēļa iznīcināšanu. Bet pravietim žēl savas tautas, un viņš aizlūdz par to. Jahve apmierina viņu: arī viņam žēl ļaužu, vēl viņš neliks sodam nākt.

Bet arī Dieva pacietībai pienāk gals. Āmōss redz parādību: Jahve stāv uz stāva mūŗa, viņa rokā lote (aukla ar svaru galā). Viņš saka uz Āmōsu: „Redzi, es pielikšu maniem Isrāēļa ļaudīm loti, es viņus vairs nesaudzēšu. Viņu kalnu svētnīcas tiks nopostītas, es celšos pret Jērobeāma namu ar zobenu. Svētnīcu dziedātājām būs jākauc tai dienā, un daudz būs mirušu visās vietās.“ (7, 7—9; 8, 3).

Āmōss saprata, ka Jahves pacietībai pienācis gals, un viņš nospriedis bargi sodīt Isrāēļa netaisnību. Šī atziņa dega kā

1) Svētķu diena.

2) Sabāts beidzas sestdienas vakarā ar saules rietu.

uguns Āmōsa krūtīs un nedeva viņam vairs mieru. Viņš gri-
bēja glābt savu tautu un domāja, ka norādīdams ļaudīm uz
gaidāmo sodu, viņš pamudinās daudzus atjēgties un laboties.
Viņš jūt Jahves aicinājumu, un tam neviens nevar pretoties.

* Kad lauva rūc, kas nebītos?

Kad Kungs Jahve runā, kas varētu nesludināt? * (3, 8).

Āmōss atstāj savu ganāmo pulku un dodas uz Isrāēļa
valsti — izpildīt savu pravieša uzdevumu.

3. Āmōss sludina. Āmōss ierodas Bētēlē¹⁾ svētku laikā.
Svētnīcas pagalmā pilns ziedotāju un mielasta dalībnieku.
Priesteru dziesmas jau beigušās, pie mielasta sākās vispārējs
prieks un liksmība. Te atskan žēla gaudu dziesmas meldija,
ļaudīm labi pazīstama no bērēm.

Āmōss dzied:

* Kritusi, vairs augšā necelsies Isrāēļa jaunava,
Gul nogāzta uz savas zemes; neviens neceļ to augšā.

Tā saka Jahve:

„Pilsēta, kur tūkstoši iziet — izglābs simtu,
kur iziet simts — izglābs desmit (5, 1.—3.).

Tikai jūs vien esmu izvēlējis
no visām pasaules tautām.

Tāpēc arī piemeklēju pie jums
visu jūsu noziegumu.“ (3, 2.).

Gaiši un skaidri Āmōss norāda, ka Isrāēļa „varmācību
daudz un grēku bez skaita.“ Viņš min un raksturo atsevišķus
ļāunus darbus (sk. augšā pirmo gabalu). Un par tiem gai-
dāms pelnīts sods: varena pretinieka uzbrukums, lieli zaudē-
jumi cīņā, zemes izpostīšana, ļaužu izkaušana un aizvešana
trimdā (uz svešu zemi) — tādas nākotnes izredzes Āmōss
atklāj Isrāēlim.

* Es redzēju Kungu stāvam pie altāra.

Viņš teica: Sit staba vainagu, lai sliekšņi trīc.

Visiem es sadragāšu galvas,
atlikumu nomaitāšu ar zobenu.

Neviens no viņiem neizbēgs,
neviens vienīgs neizglābsies.* (9, 1. 2.).

¹⁾ Bētēlē bija Jērobeāma I celtā svētnīcā ar Jahves tēlu vērša
veidā. Svētnīcā, laikam, rādīja arī sentēva Jēkaba iesvētītu akmeni (Sk.
1. Moz. gr. 28. n.).

Ne svētnīca, ne ziedojumi, ne svētki, ne dziesmas nevar izglābt ļaudis, kas mīda taisnību kājām.

* Tā saka Jahve:

Es ienīstu un nicinu jūsu svētkus
un nevaru ost jūsu svinības.

Jūsu ēdamie ziedojumi nav man pa prātam,
un jūsu pateicības ziedu es negribu redzēt.

Prom no manis — ar dziesmu troksni,
jūsu kokļu skaņas es negribu dzirdēt.

Lai plūst tiesības kā ūdens

un taisnība kā neizsīkstoša upe.* (5, 21—26)

Ir tikai viens glābiņš:

* Meklējiet labu un ne ļaunu, lai jūs dzīvojat,
un tā Jahve būtu ar jums, kā jūs to apgalvojat.

Ienīstiet ļaunu un mīlējiet labu.

Spriediet vārtos taisnu tiesu, —

varbūt tad Jahve apžēlosies,

Pulku kungs (ebr. *Cebāōt*) — par Isrāēļa atlikumu.“*

(5, 14—15)

Šādi vārdi nepatika svētku dalībniekiem, sevišķi priesteriem nē. Virspriesteris Amacja sūtīja no Bētēles ziņu Jērobeāmam: „Āmōss ceļ pret tevi dumpi Isrāēļa vidū, zeme nevar panest visus viņa vārdus. Viņš saka: Jērobeāms kritīs zobenam par upuri — Isrāēlim būs jāiet trimdā, prom no savas zemes.“ Pašu Āmōsu Amacja tūlīt izdzina no Bētēles: ķēniņa svētnīcā un valsts pilsētā nedrīkstot sludināt pret ķēniņu un valsti. Gan Āmōss atsaucās uz Jahves uzdevumu:

„Es neesmu pravietis — nedz arī pravieša mācekļis,
es esmu gans un lasu meža vīges.

Bet Jahve ņēma mani no ganāmpulka.

Jahve sacīja man: sludini pret manu Isrāēļa tautu!“

(7, 10—15)

Āmōsa uzstāšanās palika bez tiešiem panākumiem. Tikai vēlāk Isrāēlis mācījās cienīt viņa lielo taisnības mīlestību un padevību Jahvem. Āmōsa runas uzrakstīja un sakopoja īpašā grāmatā un uzņēma svēto rakstu krājumā. Grāmatas beigās atrodas izteicieni, kas liecina, ka Āmōss gaidījis pēc pārciestās

pelnītās nelaimes atnākam atkal jaunus laimes laikus.¹⁾ Sods ķers tikai vainīgos; atlikums, kaut arī jo mazs, uzsāks atjaunot dzīvi. Sodīšanu Āmōss salīdzināja ar sijāšanu sietā.

* Redzi, dienas nāks, saka Jahve,
 tad arājs nāks tūlī pēc plāvēja,
 un viņa spaida minējs pēc sējēja,
 tad kalni pilinās viņa sulu
 un pakalni izplūdīs pavisam.
 Tad es grozišu likteni manai Isrāēļa tautai,
 lai tie uzceļ izpostītās pilsētas un dzīvo tur,
 lai dēsta vīndārzus un dzeļ to vīnu,
 lai kopj dārzus un bauda to augļus.
 Es dēstišu viņus viņu zemē,
 nekad vairs viņus neaizdīs
 no viņu zemes, ko es tiem esmu devis.
 Saka Jahve, tavs Dievs.* (9, 13.—15.)

23. Jesaja (Ješajāhū) biedina un pamāca.

1. Jesajas laikmets. Jūdas valsts ķēniņš Uzija (apm. 780.—740. pr. Kr.) bija satriecis ārējos ienaidniekus, nostiprinājis valsts robežas un apcietinājis galvenās pilsētas; viņa krietnajā kara spēkā netrūka ne kara zirgu, ne kara ratu, ne arī dažādu aplenkšanas un atgaiņāšanās mašīnu. Viņš rūpējās arī par mierīgu saimniecisku dzīvi: pabalstīja lopkopību, rakdams stepēs akas, un veicināja zemkopību un vīnkopību. Lieli kuģi peldēja viņam atkal jūrā kā Salamana laikos un tirgojās ar svešām zemēm. Tā bagātība un pašapziņa vairojās Jūdas valstī. (2. Laika gr. 26.)

Jeruzālemē dzīvoja kāds augstas kārtas jauneklis, vārdā Jesaja. Vērodams uzmanīgi apkārtējo dzīvi un apcerēdams savā sirdī Dieva būti un darbību, viņš reiz piedzīvoja brīdi, kad Dievs aicināja viņu par savu pravieti. Viņš pats stāsta par to (Jes. gr. 6. nod.).

2. Aicinājums. * Tai gadā, kad ķēniņš Uzija nomira, (ap 740. g. pr. Kr.), es redzēju Kungu sēžam uz augsta un dižena troņa; viņa drēbju vīles piepildīja visu svētnīcu. Serafi²⁾ stāvēja augšā ap viņu: ikvienam bija seši spārni: ar diviem viņi aizsedza seju, ar diviem viņi aizsedza kājas un ar diviem lidoja. Viņi sauca cits uz citu un sacīja:

¹⁾ Daži pētnieki domā, ka šie izteicieni nav paša Āmōsa.

²⁾ Būtnes pa daļai cilvēka, pa daļai dzīvnieka veidā.

Svēts, svēts, svēts ir Jahve Cebāot,¹⁾
visa zeme ir viņa godības pilna!

Tad stabi notricēja savos pamatos no viņu balss spēka, bet nams tapa dūmu pilns.

Es sacīju: „Vai man! man jāiet bojā, jo esmu vīrs nešķīstām lūpām un dzīvoju ļaužu vidū, kam nešķīstas lūpas; jo manas acis redzējušas ķēniņu Jahvi Cebāot.“ Tad viens no serafiem atļaidās pie manis, un viņam bija rokā kvēloša ogle, ko viņš bija ar kniebēm paņēmis no altāra. Viņš aizkāra ar to manu muti un sacīja: „Šī ogle aizkārusi tavas lūpas, tā tavs noziegums atņemts no tevis un tavi grēki izdeldēti!“

Tad es dzirdēju Kunga balsi sakām: „Ko lai es sūtu? kas mums ies?“ Es atbildēju: „Še es esmu, sūti mani!“ Tad viņš sacīja: „Ej, runā uz ļaudīm, ko es tev likšu.“ Es prasīju: „Cik ilgi, Kungs?“ Viņš sacīja: „Kamēr pilsētas nebūs izpostītas — bez iedzīvotājiem un nami bez cilvēkiem, kamēr auglīgā zeme nebūs nopostīta par tuksnesi.“*

3. Dziesma par Jahves vīndārzu. Atnāca rudenis. Vīnogu lasāmā laikā bija daudz vietās jautras dzīres. Jeruzālemes svētnīcas pagalmā notika pateicības svētki Jahvem par bagāto ražu. Svētku viesu vidū ierodas Jesaja ar kokli un, stīgas trinkšķinādams, sāk dziedāt:

* Es dziedāšu par savu mīlo,
sava drauga dziesmu par viņa vīndārzu.

Manam mīļajam bija vīndārzs
taukā pakalnā.

Viņš uzirdināja to un iztīrīja akmeņus
un dēstīja tur vislabākos vīna stādus;
viņš uzcēla vidū torni
un izcirta tur klintī vīna spaidu.²⁾

Tad viņš gaidīja, ka tas nesīs labus ķekarus,
bet tas nesa sūras mežvīna ogas. —

„Nu tad, Jeruzālemes iedzīvotāji un Jūdas vīri!
spriediet tiesu starp mani un manu vīndārzu.

¹⁾ Jahvē Cebāot = „pulku Jahvē“ = Kungs pār pulkiem, visvarens.

²⁾ Vīna spaidam izcērt divus iedobumus klintī. Vienā, kas stāv augstāk, saspiež vīnogas kājām, otrā pa caurumu (cauruli) notek sula.

Ko tad vēl vairāk varētu darīt manam vīndārzam,
 nekā es esmu tam darījis?
 Kāpēc man bija jāgaida, ka tas nesīs labus ķekarus,
 un tas nesa sūras mežvīna ogas? —
 Tad nu es teikšu jums,
 ko es darišu ar savu vīndārzu:
 Es atplēsīšu tā sētu, lai nogana to!
 es noārdīšu tā mūri, lai nomīda to!
 Es darišu to par postašu!
 Tas netiks apgraizīts nedz uzirdināts,
 tikai dadži un ērkšķi tur uzaugs!
 Es pavēlēšu padebešiem, lai neliek lietum līt uz to!“

Jahves Cebāot vīndārzs ir Isrāēļa nams,
 Jūdās vīri ir viņa patikas dēstījums.
 Viņš gaidīja tiesas spriedumu, un redzi: asins plūdi;
 Viņš gaidīja taisnību, un redzi: vaimanas!“ (Jes. 5,1—7).

4. Soda diena.

* Viņu zeme ir pilna sidraba un zelta,
 mantas viņiem bez gala!
 Viņu zeme ir pilna zirgu,
 ratu viņiem bez gala!
 Viņu zeme ir pilna elku,
 savu roku darbu priekšā viņi krīt zemē,
 tā priekšā, ko viņu pašu pirksti taisījuši! —

Lieni klints alā, slēpies pīšļos
 Jahves briesmīgās varas un viņa augstās godības priekšā,
 kad viņš celsies iztrūcināt zemi.

*Tad ļaužu lepība būs satriekta,
 vīru augstprātība — zemē noliekta,
 bet augsti stāvēs Jahve vienīgais tai dienā.*

Jahvem Cebāot būs viena diena
 pret visu, kas liels un lepns, pret visu, kas augsts un izcils, —
 pret visiem Libānōna ciedriem, pret visiem Bāšānas ozoliem,
 pret visiem lieliem kalniem, pret visiem augstiem pakalniem,
 pret katru augstu torni, pret katru stīpru mūri,
 pret visiem tālbraucējiem kuģiem, pret visām dārgajām laivām.

*Tad ļaužu lepnība būs satriekta,
vīru augstprātība — zemē noliekta,
bet augsti stāvēs Jahve vienīgais tai dienā.*

Tai dienā cilvēks aizsviedīs prom
savus elkus, sidraba un zelta,
ko viņš taisījis sev, lai pielūgtu, —
prom pie žurkām un sikspārņiem.

Viņš rāpsies klints aizās un kalnu alās
Jahves briesmīgās varas un augstās godības priekšā,
kad viņš celsies iztrūcināt zemi.

*Tad ļaužu lepnība būs satriekta,
vīru augstprātība — zemē noliekta,
bet augsti stāvēs Jahve vienīgais tai dienā * (2, 7—22).*

5. Isrāēļa vaina un sods.

Isrāēļa vainu pravietis redzēja valdošajā netaisnībā un
ārišķīgi izpildītajā kultā. Viņš uzskata visu to par atkrišanu
no Jahves. Viņš pielīdzina Isrāēli senajām pilsētām Sodōmai
un Gomorai, kas bija pazīstamas ar savu bezdievību un sa-
ņemto bargo Dieva sodu — pilnīgu izpostīšanu.

* Klausaities, debesis, uzmanī, zeme, jo Jahve runā:
„Dēlus es esmu uzauzdzinājis un izvilcis lielus,
bet tie palikuši man neuzticīgi!
Vērsis pazīst savu kungu,
ēzelis sava kunga sili,
Isrāēlis tikai nepazīst neko,
mani ļaudis neprotas.“ (1, 2, 3). —

Jahve ceļas tiesāties,
stāv — meklēt taisnību pret savu tautu.
Jahve sauc pie tiesas savu ļaužu vecākos un viņu lielkungus:
„Jūs, jūs esat noganījuši vīndārzu,
laupījums no nabagiem ir jūsu namos!
Kā jūs drikstat samīt manus ļaudis
un saberst nabadziņus?“
Tā saka Jahve, pulku kungs. (3, 13—15) —

Vai tiem, kas ceļ māņu likumus,
kas rakstin raksta grūtas nastas,
lai atstumtu no tiesas zemos
un laupītu tiesības nabagiem manu ļaužu vidū,

ka atraitnes kļūtu par viņu laupījumu
un bāriņus viņi varētu postīt.

Bet ko jūs darīsīt pārbaudīšanas dienā,
tai negaisā, kas nāk no tālienes?¹⁾

Pie kā bēgsīt pēc palīdzības,
kur glabāsīt savu bagātību? (10, 1—3).

Klausait Jahves vārdu, Sodōmas virsnieki,
ņemiet vērā mūsu Dieva mācību, Gomoras ļaudis:
„Kam man jūsu kaujamo upuņu pulks?“ saka Jahve,
„es esmu apnīcis dedzināmus aunu upuņus
un barotu teļu taukus!

Vēršu un āžu asinis man neiet pie sirds!
Kad jūs nākat manā priekšā skatīt manu vaigu
— kas prasa tad to no jums,
ka jūs samīdat manus pagalmus?!

Neziedojiet man vairs nevajadzīgu ēdamu upuri,
tā man neganta smaka!

Jaunos mēnešus un svētdienas un draudzes sapulces
— es neieredzu to: (tā ir) negantība un svinība!

Jūsu gājienus un svētku dienas es ienīstu no sirds,
tie ir man par nastu, es esmu piekūsis tos panest!

Kad jūs izplešat rokas, es aizsedzu savas acis jūsu priekšā,
kad jūs turat jo daudz lūgšanu, es tomēr neklausu jūs!

Jūsu rokas taču asiņu pilnas!

*Mazgājieties, šķīstaities! metiet ļaunos darbus
prom no manām acīm! Nedarait vairs ļauna!*

Mācaities labu darīt un meklējiet taisnību.

Savaldait varmākas, palīdziet bāriņam tiesas priekšā, aizstāviet
atraitni!“ (1, 10—17).

Tai dienā Jahve atsvilps mušas un bites,¹⁾
tās nāks un visas sametīsies dziļās ielejās un kalnu grāvās,
visos ērkšķu krūmos un visās ganībās... (7, 18—19).

Tai dienā ikkatrā vietā, kur stāv tūkstoš vīna koku par
tūkstoš sidraba gabaliem, būs ērkšķi un dadži. Ar bultām
un stopām tur būs jāstaigā, jo visa zeme būs ērkšķu un dadžu
krūmājs.* (7, 23. 24).

¹⁾ Negaisss no tālienes, mušu un bišu pulki — norādījumi līdzībā
uz gaidāmu ārējā ienaidnieka (asiriešu) uzbrukumu.

24. Jesaja drošina.

1. **Isrāēļa valsts gals.** Asirija izpleta savu varu arvien tālāk uz rietumiem. Veltīgi bija mazo kaimiņvalšņu mēģinājumi uzturēt savu patstāvību. Asīrijas valdnieki (Tiglatpile-sars, Salmanasars, Sargons, Sanheribs) ieguva virsroku arī pār viņu apvienotajiem kara pulkiem, izlaupīja viņu zemes, uzlika iedzīvotājiem lielus maksājumus un vai nu pievienoja viņus tieši Asīrijai, vai arī atstāja viņiem pašu valdniekus, kas bija spiesti atzīt Asīrijas virskundzību. Lai lauztu pretinieka varu, asīrieši mēdza izdarīt plašos apmēros ļaūžu pārvietošanu iekārotos apgabalos. Tomēr arvien par jaunu modās dzīņa nokratīt svešo jūgu, un atkal un atkal dibinājās cīņas apvienības pret asīriešiem.

Asīrieši bija jau iekārojuši Sīriju ar tās galvas pilsētu Damasku un atņēmuši plašus apgabalus Isrāēļa valstij. Atlikušajai Isrāēļa valsts daļai gan vēl bija kādu laiku savs valdnieks Samarijā, kas bija pasteidzies apliecināt savu padevību Asīrijai un nosūtīt tās valdniekam dāvanas. Kad viņš vēlāk mēģināja nokratīt asīriešu jūgu, ķēniņš Salmanasars ieradās ar lielu kara spēku, saņēma neuzticīgo vasalu gūstā, pārstāigāja sirodams visu zemi un aplenca Samariju. Pēc trim gadiem pilsēta krita viņa rokās un līdz ar to izbeidzās Isrāēļa valsts (722. g. pr. Kr.). Visus ievērojamākos pilsoņus (augstmaņus, ierēdņus, zemes īpašniekus, priesterus), skaitā pāri par 27.000, aizveda uz tālajiem Asīrijas novadiem un nometināja tur uz dzīvi. Isrāēļa zemē turpretim atveda svešniekus no dažādām austrumu pilsētām un ierādīja viņiem še dzīves vietu. Atnācēji mācījās gan kalpot Jahvem, bet palika arī uzticīgi savām ticības parašām. Tā bijušās Isrāēļa valsts robežās izcēlās tautu un ticību sajaukums un sāka izveidoties jauna tauta, kas vēlāk dabūja vārdu: samarieši.

2. **Vara un ticība.** Jūdas valsts arī bija padevusies Asīrijas virskundzībai un maksāja tai nodevas. Lielas bija tomēr neatkarības ilgas, un ķēniņš Hiskija (720—692) pieslējās vairākkārt dažādām sazvērestībām pret savu virskungu. Bet asīrieši nāca vienmēr par jaunu nodibināt savu varu, un jūdu zeme un tauta piedzīvoja daudz grūtu brīžu.

Šādos apstākļos Jesajam nācās turpināt savu darbību. Viņš biedināja sacelties pret Asiriju, jo uzskatīja asiriešus par rīksti Dieva rokās, ar ko viņš bargi pārmāca tautu, kas ar saviem nedarbiem izpelnījusies viņa dusmas (10, 5. 6). Viņš necerēja uz glābiņu no cilvēku rokām un skubināja pār visām lietām paļauties vienīgi uz Dievu: viņš var un grib glābt tos, kas pie viņa turas. Savā nešaubīgajā ticībā uz Dievu Jesaja dod valdniekam grūtos brīžos cerības pilnus padomus, bet biedina to: „Ja jūs n e t i c a t, tad nevarat pastāvēt“. (7. 9). Taču valsts vadoņiem politika stāvēja pirmajā vietā, un sekas bija šausmīgas.

3. Jeruzālemes aplenkšana. Sanheribs nāca uz Jūdas zemi, ieņēma apcietinātās pilsētas, aizveda ļaudis gūstā un izlaupīja visu zemi. Hiskijas kara pulki bija izklidināti, un viņš pats ieslēgts Jeruzālemē „kā putns sprostā.“ Arī citi Hiskijas cīņas biedri bija sakauti. Tad Hiskija sūtīja sūtņus pie Asirijas ķēniņa uz Lachišu un lika sacīt: „Es esmu noziedzies, ej atkal prom no manas zemes, es nesīšu, ko tu man uzliksi.“ Asirijas ķēniņš uzlika Hiskijam trīssimt talentus sidraba un trīsdesmit talentus zelta.¹⁾ Hiskija atdeva visu sidrabu, kas atradās dievnamā un ķēniņa pils noliktavās, noplēsa arī zelta apkalumus no dievnama durvīm un stabiem un atdeva to visu Asirijas ķēniņam.

Vēlāk Sanheribs sūtīja savu virspavēlnieku ar kādu kara spēka daļu no Lachišas uz Jeruzālemi. Tie apmetās pie pilsētas un gatavojās uz aplenkšanu. Pilsētā izcēlās liels uztraukums, drudžaini sāka sagatavot aizstāvēšanos (Salīdz. Jes. 22, 5—11). Trīs augstāki valsts vīri izgāja pie asiriešu virspavēlnieka uz sarunām. Tas lika pateikt Hiskijam Asirijas valdnieka vārdā: „Kas tā par paļāvību, kurai tu esi padevies? Vai tu domā, ka tukšs vārds uz lūpām ir diezgan padoma un spēka uz karu? Saderēsim: es tev došu divi tūkstoši zirgus, — vai tev ir jātnieki, ko likt tiem virsū? Tu gan paļaujies uz Ēģipti, viņas ratu un jātnieku dēļ. Bet vai tad es bez Jahves gribas esmu cēlies pret šo zemi? Jahve sacīja uz mani: Celies pret šo zemi un izposti to!“

¹⁾ Pāri par 12 000 kg sidraba un 1473 kg zelta.

Asirietis sauca ar stipru balsi jūdiski, lai pilsētas iedzīvotāji varētu dzirdēt: „Klausaities Asirijas lielā ķēniņa vārdus: Neļaujiet Hiskijam jūs apmānīt, jo viņš nevarēs jūs izglābt no manas rokas! Lai Hiskija nedara arī jums cerību uz Jahvi, sacīdams: „Jahve tiešām izglābs mūs, šī pilsēta nekritīs Asirijas ķēniņa rokās.“ Neklausaities uz Hiskiju. Vai tad no citu tautu dieviem kāds izglābis savu zemi no Asirijas ķēniņa rokas? Kur tad ir Samarijas dievi? vai tie izglābuši Samariju no manas rokas? Kā tad nu Jahve varētu izglābt Jeruzālemi no manas rokas?“ Bet viņi cieta klusu un neatbildēja viņam nevienu vārdu.

4. Jesajas paļāvība patur virsroku. Tad izsūtītie augstmaņi atgriezās pie Hiskijas saplēstām drēbēm un atstāstīja viņam asirieša vārdus. Hiskija saplēsa savas drēbes, apsedzās ar rupju audeklu un gāja dievnamā. Bet dažus augstmaņus un priesteru vecākos viņš sūtīja rupjā audeklā gērbušos pie pravieša Jesajas. Tie sacīja uz viņu: „Tā Hiskija saka: „Šī diena ir bēdu un sodības diena. Kaut Jahve, tavs Dievs, dzirdētu asiriešu vārdus, ar kuņiem tie zaimojuši dzīvo Dievu, un pārmācītu viņus. Celies un lūdz par atlikušajiem, kas vēl palikuši pāri.“ Tad Jesaja sacīja uz tiem: „Atsakait tā savam kungam: Tā saka Jahve:

Nebīsties par tiem vārdiem, ko tu esi dzirdējis,
ar ko Asirijas ķēniņa kalpi mani zaimojuši.

Es viņam iedošu garu,
viņš dzirdēs baumas,
viņš ies atpakaļ uz savu zemi,
es viņu gāzīšu ar zobenu viņa zemē.

Tā saka Jahve par Asirijas ķēniņu:
Viņš nenāks šai pilsētā
un neiešaus iekšā nevienu bultu,
viņš nepacels pret to vairogu
un neuzmetīs pret to valni.

Pa to pašu ceļu, kur viņš nācis, viņam jāgriežas atpakaļ,
bet šai pilsētā viņš nenāks — saka Jahve.
Šo pilsētu es sargāšu, lai izglābtu to
sevis labad un sava kalpa Dāvida labad.“

Asiriešu virspavēlnieks gāja atpakaļ pie sava ķēniņa. Tad Sanheribs dzirdēja, ka Aitiopijas valdnieks Tirhaka¹⁾ izgājis pret viņu karot, un aizgāja atpakaļ uz Ninivi. Nākošo Sanheriba kara gājienu pret Tirhaku izjauca mēris asiriešu kara pulkos. Jeruzāleme palika neaizkārtā.

Hiskija nebija vienaldzīgs pret praviešu mācībām. Viņš iesāka dievkalpošanas reformu, ierobežodams dažādas rupjas ārišķības un izskauzdams ieviesušās pagāniskās parašas. Bet praviešus kulta reforma nevarēja apmerināt.

25. Jesajas un Michas nākotnes cerības.

Jesaja paredzēja, ka sods (kara posts), ko Jahve uzsūtīs Isrāēlim, lauzīs tautas spītību pret Jahves prasībām. Bet viņš bija arī pārliecināts, ka Isrāēļa ienaidnieki nevarēs paturēt galīgu virsroku, ja Isrāēlis ticēs Jahvem un paļausies uz viņu. Viņš gan nelika šai ziņā cerību uz visu Isrāēli, bet tikai uz kādu viņa daļu, kas pārdzīvos grūtās nākotnes cīņās. „Atlikums atgriezīsies“ (sk. tālāk 5. p. „svētā draudze“).

1. Ceļa jūtis.

Kungs sacīja:

Tāpēc, ka šie ļaudis nāk pie manis ar muti
un godā mani ar lūpām,
bet viņu sirdis ir tālu nost no manis,
un viņu bijība manā priekšā
ir galvā mācīti baušļi, —
tāpēc es gribu vēlreiz darīt brīnumus ar šiem ļaudīm,
brīnišķus un apbrīnojamus.
Tad viņu gudro gudrība izbeigsies,
un viņu prātīgo prāts noslēpsies. (29, 13—14).

Trakojiet tautas un sabrūciet!
uzklausieties, visi pasaules gali!
Bruņojieties un sabrūciet, bruņojieties un sabrūciet!
Izdomājiet padomu, — tas iznīks,
Izlemiet lēmumu, — tas izgaisīs!
Ja ar mums ir Dievs!“ (8, 9—10).

¹⁾ Valdīja toreiz arī pār Ēģipti.

Tāpēc tā saka Kungs Jahve:

Es esmu licis Cionā pamatakmeni,
izraudzītu akmeni, vērtīgu akmeni pamata stūrim:
„Kas tic, tas nepaliek kaunā.“ (28, 16.).

Tai dienā Isrāēļa atlikušie
un Jēkaba¹⁾ nama izglābtie
nepaļausies vairs uz to, kas viņus sitis,
bet paļausies uz Jahvi,
uz Isrāēļa Svēto.

Atlikums atgriezīsies, Jēkaba atlikušie
pie visvarenā Dieva.

Un jebšu tad tavi ļaudis, Isrāēl, būtu kā smiltis jūrmalā,
tikai viņu atlikums atgriezīsies!

Jo iznīcināšana nolemta
pilnīgā taisnībā. (10, 20—22).

2. Brīnuma bērns — pasaules valdnieks.

Ļaudis, kas staigā tumsībā,
redz lielu gaišumu!
Kas dzīvo nāves ēnas zemē —
spožums atspīd pār tiem.

Līksmību tu dari skaļu un prieku lielu:
viņi priecājas tavā priekšā, kā priecājas pļaujamā laikā,
kā līksmojas, dalot laupījumu.

Jūgs, kas viņiem bija par nastu,
rīkste uz viņu muguras,
viņu dzinēja dzenulis —
tos tu esi salauzījis kā Midijāna²⁾ laikos.
Kurpes, autas uz kaŗu ar troksni,
drēbes, izvazātas asinīs —
ugunī tās, liesmām par barību!

Bērns mums ir dzimis,
Dēls mums ir dots.
Valdība ir uz viņa kamieša;
viņa vārdu sauc:
„Brīnuma Padomdevējs, Varenais Dievs,

¹⁾ Jēkabs un Isrāēlis ir sinōnīmi.

²⁾ No midijaniešu sirojumiem izglāba Gideons (Soģu gr. 6.—8. n.).

Mūžīgais Tēvs, Miera Lielskungs!“

Tālu sniedzas viņa vara, un mieram nav gala
pār Dāvīda troni un viņa valsti,
ka viņš uzceļ to un stiprina ar tiesu un taisnību
no šā laika uz mūžību.

Jahves Cebāot dedzība
izdarīs to! (Jesajas gr. 9, 1—6).

3. Ciona — pasaules vidus punkts.

Tas notiks:

Pastarā laikā stāvēs uz drošiem pamatiem
Jahves kalns,

mūsu Dieva nams stāvēs kalngalā
augsti pāri pār pakalniem.

Tad citas tautas plūdīs uz to,
daudz ļaužu ceļos turp:

„Iesim, kāpsim augšā Jahves kalnā,
uz Jēkaba Dieva namu!

Lai viņš māca mums savus ceļus,
mēs staigāsim viņa tekās.“

No Cionas iziet mācība
un Dieva vārds no Jeruzālemes.

Kaņa vairs nebūs.

Viņš spriež tiesu tautu starpā
un pārmāca daudz ļaužu.

Tie pārkals savus zobenus par lemešiem
un savus šķēpus par cirpjiem.

Tauta pret tautu necels zobenu,
viņi nemācīsies vairs kaņa mākslu. (Jesajas gr. 2, 2—4).

4. Ideālais valdnieks no Dāvīda cilts.

Atvase nāks no Isaja¹⁾ celma,
zars no viņa saknes nesīs augļus.

Uz tā nolaidīsies Dieva gars,
gudrības un saprašanas gars,
apdoma un stipruma gars,
gars, kas Dievu atzīst un viņu bīstas.

¹⁾ Isajs — Dāvīda tēvs; Isaja atvase — Dāvīda dinastijas loceklis.

Viņš netiesās pēc acu mēra,
 viņš nespriedīs pēc ļaužu runām.
 Bet viņš tiesās zemos ar taisnību
 un spriedīs par zemes nabagiem ar patiesību.
 Viņš sitīs varmāku ar savas mutes zizli
 un nonāvēs bezdievīgo ar savu lūpu dvašu.
 Taisnība būs josta ap viņa gurniem,
 patiesība būs josta ap viņa iekštim.

Miers visā radībā.

Tad vilks viesosies pie jēra
 un pardelis (leopards) apgulsies kopā ar kazlēnu.
 Tad ganīsies kopā teļš un jauns lauva,
 un mazs zēns būs viņu gans.
 Tad govš un lāču māte sadraudzēsies,
 un viņu bērni gulsies kopā.
 Tad lauva ēdīs salmus kā vērsis.
 Zīdāinis rotaļāsies pie odzes cauruma,
 un no krūts atšķirtais bāzis rociņu čuskas alā.

Ne ļaunu, ne noziegumu vairs nedara
 nekur manos svētos kalnos.
 Zeme ir Dieva atzišanas pilna,
 it kā viņi pārklāj jūru. (Jesajas gr. 11, 1—9).

5. Svētā draudze.

„Nāciet, izlīdzināsimies!“ saka Jahve:

„Ja jūs grēki ir tik sarkani kā asinis,
 taču tie taps balti kā sniegs!

Ja tie ir tik sarkani kā purpurs,
 taču tie kļūs tādi paši kā vilna.

Ja jūs esat padevīgi un paklausīgi,
 tad jūs ēdīsiet zemes labumu.

Bet ja jūs liedzaties un pretojaties,
 tad zobens aprīs jūs.“

Jahves mute to runājusi. (1, 18—20).

„Iesiet solījumu! Aizzīmogot šos vārdus manos mācekļos! Nu es gribu cerēt uz Dievu, kas apslēpj savu seju Jēkaba dzimts priekšā, es gribu gaidīt uz viņu!

Redzi, es un bērni, ko Dievs man devis, — mēs esam par Dieva atklājumiem un zīmēm Isrāēli no Jahves Cebāot, kas mīt Cionas kalnā.“

(8, 16—18).

Jesajam ir savs mācekļu pulciņš, kas piekritī viņa sludinātiem uzskatiem par ticību un dievkalpošanu. Savu piekritēju draudzi viņš uzskata par labākas nākotnes ķīlu, par sākumu „atlikumam, kas atgriezīsies“ un kas būs par jaunas „taisno“ draudzes dīgli. Uz šo nākotni norāda arī paša pravieša (*Ješajàhū* = „glābiņš ir Jahve“) un viņa vecākā dēla (*Šeār-jāšūb* = „atlikums atgriezīsies“) vārdi.

6. Mīcha. Pie Jesajas mācekļiem pieskaitāms arī viņa laika biedrs pravietis Mīcha, kas savos izteicienos aizstāv tos pašus uzskatus un zīmīgi raksturo cilvēka ticības pienākumu kā tikumisku uzdevumu:

*Tev, cilvēk, ir teikts, kas ir labs,

un ko Dievs prasa no tevis:

tikai taisnību darīt, labsirdību kopt

un pazemīgi staigāt sava Dieva priekšā.* (Mīch. 6, 8).

Arī Mīcha gaidīja glābiņu no Dāvīda cilts, kuŗas dzimts pilsēta bija mazā Bētlēme:

*Tu Bētlēme...

tu vismazākais novads jūdu zemē,

no tevis celsies vīrs,

kas būs valdnieks Isrāēlī.

Viņa cilts sākas sirmā senatnē,
senu senās dienās.

Viņš atstās tos viņa liktenim,

tiekams māte dzemdēs.

Tad viņa atlikušie brāļi atgriezīsies!

Viņš ieņems savu vietu un valdīs Dieva spēkā,
sava Dieva augstajā vārdā.

Viņi dzīvos tad mierā, jo viņš būs liels

līdz pasaules galam.

Tāda būs pestīšana.* (Mīchas gr. 5. nod., 2.—4. p.).

26. Jeremija un Jōsija.

1. Jeremijas jaunība un pirmās runas.

1. Jahves praviešu vajāšanas. Pēc Hiskijas nāves praviešu piekritējiem nāca grūti laiki. Asīrieši nostiprināja atkal savu varu Palestīnā un izpleta to kādu laiku arī pār Ēģipti.

Hiskijas dēls un pēcnācējs Manase (692.—638. g. pr. Kr.) bija spiests turēties par uzticīgu Asīrijas vasalu. Viņš uzcēla Jahves svētnīcas pagalmos Jerūzālemē altārus asīriešu zvaigžņu dievībām, ielika pašā svētnīcā dievietes Ašeras tēlu un pabalstīja atkal pilnā mērā dažādas senas kanaaniešu dievkalpošanas parašas. Praviešu dedzīgās pretrunas un viņu piekritēju pretestību apspieda ar varu: „Manase izlēja daudz nenoziedzīgu asiņu, tiekam Jerūzāleme bija pilna ar tām no viena gala līdz otram.“ (2. Kēn. gr. 21. nod. 16. p.) Arī Jesaja esot kritis šīm vajašanām par upuri: leģenda stāsta, ka viņš sazāgēts ar koku zāgi. — Bet praviešu mācība nebija vairs izdeldama. Tai radās piekritēji arī ķēniņa pilī. Praviētis Cefanija bija pat tiešs Hiskijas pēcnācējs no kādas blakus līnijas.

Manases laikā (ap. 650) piedzima Anatotas ciemā (netālu no Jerūzālemes) turienes priesterā ģimenē zēns, kas dabūja vārdu Jeremija (*Jirmejāhū* = „Jahvē dibina“). Sirsds viņam bija maiga, jūtīga. Jau agrā bērnībā viņš nodevās labprāt nopietnām dziļām domām. Vēl jaunekļa gados viņam kādu dienu parādījās Jahve. Pravieša paša stāsts par to atrodams viņa grāmatā 1. nod.

2. Jeremijas aicinājums.

* Jahves vārds notika uz mani:

„Pirms es tevi radīju, es jau zināju par tevi,
pirms tu nāci pasaulē, es tevi jau esmu svētījis, —
par pravieti tautām es esmu tevi licis.“

Tad es sacīju:

„Ak Kungs Jahve, es taču neprotu runāt,
es esmu vēl jauns!“

Bet Jahve sacīja uz mani:

„Nesaki: esmu vēl jauns!

Ej visur, kurp vien es tevi sūtīšu,
runā visu, ko vien es tev likšu!

Nebīsties no viņiem,

jo es esmu ar tevi un izglābšu tevi, —
saka Jahve!“

Tad Jahve izstiepa savu roku un aizkāra manu muti.

Jahve sacīja uz mani:

„Redz', es lieku savus vārdus tavā mutē.
Skaties, es esmu devis tev šodien uzdevumu
pret tautām un valstīm
izraut un salauzt, izdeldēt un izpostīt.“* (1, 4—10).

3. Ļaunums no ziemeļiem.

* Jahves vārds notika uz mani otru reizi:

„Ko tu redzi?“ Es atbildēju:

„Es redzu verdošu podu,
kas sāk virt no ziemeļu puses.“

Jahve sacīja uz mani:

„No ziemeļu puses ļaunums gāzīsies
pār visiem zemes iedzīvotājiem.

Uzmanies, es saucu visas ķēniņvalstis no ziemeļiem —
saka Jahve —

lai tās nāk un ceļ ikviena savu troni
Jeruzālemes vārtu priekšā.

Tad es spriedīšu savu spriedumu pret jeruzālemiešiem
par visu viņu ļaunumu, ka viņi mani atstājuši:

viņi kvēpinājuši citiem dieviem,

viņi klanījušies līdz zemei savu roku darbu¹⁾ priekšā.

Bet tu apjoz savus gurnus,

celies un runā uz viņiem

visu, ko es, es pats tev pavēlēšu.

Neiztrūksties viņu priekšā, lai es neiztrūcinu tevi.

Es pats tiešām ceļu tevi

šodien par stipru pili,

par vaļa mūri pret visu zemi,

pret Jūdas ķēniņiem un viņa lielkungiem,

pret viņa priesteriem un zemes ļaudīm.

Viņi kaņos pret tevi, bet neko neiespēs pret tevi,

jā es esmu ar tevi, — saka Jahve.“* (1, 13—19).

Tai laikā Priekšāziju pārplūdināja skitu jātņieki no Dienvidkrievijas un Vidusāzijas stepēm. Viņu uzbrukumā „no ziemeļiem“ Jeremija paredzēja neatvairāmu katastrofu Jūdas valstij un Jeruzālemei un sludināja ļaudīm savus paredzēju-

¹⁾ Rokām taisīti dievu tēli.

mus, asiem vārdiem nosodīdams viņu nekrietnību, ar ko viņi izpelnījušies šādu Dieva sodu: viņi nepazīst īstu pateicību Dievam par labumu, ko līdz šim saņēmuši no viņa.

4. Pārmetumi.

* Skatāties, vai šādas lietas kur notikušas:
vai kāda tauta kādreiz mainījusi savu dievu? —
Bet mani ļaudis izmijuši savu godību
pret to, kas neder nenieka.

Iztrūkstieties, jūs debesis, par to,
trīciet un drebiet šausmās, saka Jahve.
Divkārtīgu ļaunumu dara mani ļaudis:
viņi atstāj mani — dzīvā ūdens avotu
un izcērt sev akas,
cauras akas, kas netur ūdeni. (2, 10—13).

Es tevi esmu dēstījis par labu viņa koku,
īstu krietnu sēklu!
Kā tu man esi pārvērties
par sveša vīnkoka rūgto meženi?
Jebšu tu mazgātos ar sārnu
un ņemtu klāt daudz ziepju,
tomēr tavš noziegums paliek netīrs manā priekšā!
saka Kungs Jahve. (2, 21—22).

Kā zaglim kauns, kad pieķer viņu,
tā kritīs kaunā Isrāēļa nams...
kas sacīja uz koku (elku): „tu esi mans tēvs!“
un uz akmeni: „tu esi mani dzemdējusi!“
Patiesi, muguru viņi man piegriezuši,
ne vaigu!
Bet kad viņiem ļauni klājas, tad viņi saka:
„celies un palīdz mums!“

Kur tad ir tavi dievi, ko tu sev esi taisījis?
Lai viņi ceļas palīdzēt tev
laikā, kad tev ļauni klājas!
Jo cik tev ir pilsētu,
tik tev arī dievu, Jūda! (2, 26—28).

Šausmīgas cīņas, veseli miroņu lauki tēlojas Jeremijas
acu priekšā. Drūmas izredzes sāpīgi nospiež viņu. Viņš sāk

atrauties no ļaudīm: nepiedalās viņu bēdās un priekos, atsakās nodibināt ģimeni, staigā vientulis savu ceļu.

Skitu uzbrukums tomēr tieši nekēra Jūdas valsti. Gar jūrmalu daži pulki devās uz Ēģipti un, ēģiptiešu atsisti, aizplūda atkal uz ziemeļiem. Jūdas valsts guva no šīs kustības zināmu labumu. Asīrijas vara cīņā ar skitiem bija salauzta un tā vājināta, ka nespēja vairs uzturēt savu virskundzību par Palestīnu. Jūdas valsts tapa reiz atkal brīva.

2. Bauslība un pravietis.

1. **Jōsijas kulta reforma.** Jūdas valstī valdīja Manases dēla dēls Jōsija (*Jōšijāhū*, 637.—607.), kas astoņus gadus vecs bija nācis tronī un uzauga Jerūzālemes priesteru vidū. Valdīšanas astoņpadsmitajā gadā (620.) viņš saaicināja Jerūzālemes svētnīcā visus pilsētu un ciemu vecākos. Svinīgā dievkalpošanas sapulcē ķēniņš un visi klātesošie derēja derību, ka cieši izpildīs Jahves bauslību. Šīs bauslības noteikumus lasīja priekšā no likumu grāmatas, kas bija atrasta svētnīcā un solīja svētību visiem, kas pie tās turēsies, bet draudēja ar lāstiem tiem, kas no tās atkāptos.

Šī likumu grāmata atrodama 5. Mozus grāmatas (Deuteronomija) kodolā 12.—26. nodaļā. Grāmata vēlāk papildināta, kamēr dabūjusi tagadējo veidu. Tās pamatprasība, ka vienīgais Dievs Jahve godināms tikai vienā vietā, ko viņš pats sev izvēlējis. Nevienā citā vietā īsts Jahves kults nav iespējams. Visas pagāniskās parašas no Jahves kulta izskaužamas. Tāpēc jānoplēš elku altāri, jānovāc pagānu dievkalpošanas rīki un jāatmet pagānu parašas, kā arī jāiznīcina visas ziedojumu vietas pakalnos. Tīrajam Jahves kultam jānotiek vienā vietā — Jerūzālemes svētnīcā.

Visu to tagad izveda dzīvē: iztīrīja Jerūzālemes svētnīcu un pilsētas apkārtni no visa pagāniskā un izsūtīja vīrus, ciktāl vien sniedzās Jōsijas vara, lai viņi izpostītu un sagānītu visus ziedojumu pakalnos un nolauztu un iznīcinātu masebas un ašeras. Pirmo reizi nu svinēja pasahsvētkus visi tautas pārstāvji vienā vietā — Jerūzālemes svētnīcā. — Tā nebija tikai tīrā Jahves kulta atjaunošana, kā tas bija pastāvējis Hiskijas

laikā. Kulta centralizācija Jeruzālemē un ziedojumu pakalnu iznīcināšana bija radikāls jauninājums.

Arī Jeremijas dzimtenē ķēniņa ļaudis izpostīja svēto ziedojumu pakalnu. Jeremijas tuvinieki zaudēja ar to līdzšinējo darbu un peļņu un loloja rūgtumu pret Jōsijas derības noteikumiem. Bet Jeremija priecājās par to, ka nu pats ķēniņš bija licis izdeldēt visu, pret ko arī viņš bija kaņojis. Viņš iet apkārt un sludina: „Tā saka Jahve, Isrāēļa Dievs: Nolādēts lai ir tas cilvēks, kas neklausa šīs derības vārdiem!“

Tā izcēlās plaisa starp Jeremiju un viņa tuviniekiem. Beidzot viņš pat dabūja dzirdēt vārdus: „Nesludini Jahves vārdā, ja negribi mirt zem mūsu dūrēm!“

2. Jeremija Jeruzālemē. Jeremija pārcēlās uz Jeruzālemi: Jahves svētnīcas tuvumā viņš domāja sastapt īstu kalpošanu Dievam. Bet izrādījās, ka ar dievkalpošanas reformu nebūt nav panākta arī tikumīga dzīve.

Jeremiju neapmierina ārišķība, jo viņam Dievs atklājis: „Es izmanu sirdis un pārbaudu īkstis (nieres) un dodu ikvienam pēc viņa ceļiem, pēc viņa darbu augļiem.“¹⁾

Bet jeruzālemiešu dzīvē nebija redzami krietni tikumi. Jeremija spriež par to:

* Ejiet apkārt pa Jeruzālemes ielām,
noskaitaities jel un novērojiet,
meklējiet pa tirgus laukumiem, —
vai jūs varat kādu atrast,
vai ir kāds, kas dara taisnību,
kas meklē patiesību? —

Tad es viņai (Jeruzālemei) piedošu, — saka Jahve.
Pat tad, kad viņi saka: „Tik tiešām, ka Jahve dzīvo!“²⁾
tomēr viņi zvērē nepatiesi...

Tad es domāju: tiešām, tikai nabaga ļaudis —
tie ir pārāk neprātīgi,
jo viņi nezin Jahves ceļu,
sava Dieva tiesu!

¹⁾ Šais vārdos izteikts, ka Dievs spriež tiesu par katra cilvēka tikumisko dzīvi un netik vien par darbiem un vārdiem, bet arī par sirdsdomām. Sirdi un īkstis turēja par jūtu un dziņu mājokli.

²⁾ Parasta zvērasta formula.

Iešu taču pie lielajiem un runāšu ar viņiem,
jo viņi zin Jahves ceļu, sava Dieva tiesu.
Bet taisni tie — visi kopā viņi ir salauzuši (Dieva) jūgu
un saraustījuši saites (5, 1. 2. 4—6).

Manu ļaužu starpā atrodas bezdievji,
kā mednieks viņi liek valgus uz postu.

Kā sprosts pilns putnu,
tā viņu nami pilni krāpšanas.
Tāpēc viņi palikuši lieli un bagāti,
ir tauki un gludeni!

Viņi neizspriež tiesu bāreņiem
un neizdod spriedumu nabagiem.

Vai man nebūs viņus sodīt? — *saka Jahve* —
vai manai dvēselei nebūs atriebties
tādiem ļaudīm kā šie? (5, 26—29).

Redzi, es kausēšu un pārbaudīšu viņus...
Viņu mēle ir nāvīga bulta,
viltus ir viņu mutes vārdi:
gan runā par mieru ar savu tuvāko,
bet sirdī liek tam valgus.

Vai man nebūs viņus sodīt? — *saka Jahve* —
vai manai dvēselei nebūs atriebties
tādiem ļaudīm kā šie? (9, 7—9).

Zeme ir pilna laulības pārkāpēju,
viņu ceļš ir ļauns, viņu mācība netaisna.
Tiešām tā pravietis kā priesteris ir nesvēti,
pat savā namā es atrodu viņu ļaunās sirdis, —
saka Jahve.

Tāpēc viņu ceļš vedīs viņus
kā pa slidenumu tumsā:
viņi aizķersies un klups! — *saka Jahve*...

Es neesmu sūtījis praviešus,¹⁾ un tomēr viņi tek!
Es neesmu runājis uz viņiem, un tomēr viņi sludina!
Ja viņi būtu stāvējuši manā padomā
un būtu dzirdējuši manus vārdus,
tad viņi grieztu manus ļaudis prom
no viņu ļaunajiem darbiem.** (23, 10—12. 21. 22).

¹⁾ Uzstājas pravieši, kas neveicina ļaužu tikumību.

Šāda vilšanās asināja Jeremijas skatu uz bauslības likumiem. Ar tiem ir panākta ārīga noteikumu pildīšana, kas dara ļaudis pašapmierinātus un ieaijā viņus aklā pašāvībā — gaidīt pelnītu Dieva laimību. Tādi likumi viņam tagad izliekas kā cilvēku izdomāti melu raksti, kas vilto Dieva īsto gribu.

* Es esmu uzmanījis un klausījies:

viņi nerunā patiesību.

Neviena nav, kam būtu žēl savas ļaunprātības,
ka viņš sacītu: „ko esmu darījis?“

Katrs auļo tālāk savā gaitā

kā ērzelis, skriedams prom cīņā.

Pat stārķis apakš debess zin savus laikus,

un ūbele un bezdelīga ietur savu atnākšanas laiku,

bet mani ļaudis nezina neko

no tā, kas ir taisns Jahves priekšā!* (8, 6—8).

3. Jeremija sludina tautas bojā iešanu.

1. Jahve un viņa tauta. Ikdienas notikumi tapa Jeremijas acīs par Dieva gribas un nodomu atklāsmi.

* Vārds, kas notika Jeremijam no Jahves šādā kārtā:

„Celies un noej uz podnieka namu,
tur es tev likšu dzirdēt manus vārdus!“

Tad es nogāju uz podnieka namu:

un redzi, viņš strādāja darbu uz sava skrituļa.

Ja trauks, ko viņš taisīja, neizdevās viņa rokās,

tad viņš no tā taisīja atkal citu trauku,

kā tas viņam patika.

Tad Jahve runāja uz mani tā:

„Vai tad arī es nevaru darīt kā šis podnieks —
ar jums, Isrāēļa nams?“

Redz, kā podnieka māls jūs esat manā rokā.** (17, 1—6).

* Aicināit raudu sievas, lai viņas nāk,

sūtaļt pēc gudrām sievietēm, lai viņas steidzas!

Lai viņas sāk raudāt par mums,

ka mūsu acis izplūst asarās,

mūsu plakstiņi pārplūst ūdeņiem.

Klausaities, sievas, Jahves vārdus,
lai jūsu auss uzņem viņa mutes vārdus:
mācait savām meitām šo raudu dziesmu,
viena otrai šīs gaudu žēlabas:

„Nāve kāpa pa mūsu logiem,
nāca iekšā mūsu namos,
izdeldēja bērņus pa ielām,
jaunekļus pa tirgus laukumiem.
Miroņu miesas nu gul
pa tīrumu virsu
kā kūļi aiz plāvēja,
un neviens nesaņem.“* (9, 17. 18. 20—22).

* Toreiz Jahve sacīja uz Jeremiju: „Ej pērc no podnieka sev māla krūzi, ņem sev līdz kādus no tautas vecākiem un no priesteriem un ej tad ārā pie drumsļu vārtiem. Sadauzi tad krūzi to vīru acu priekšā, kas tev gājuši līdz, un saki uz viņiem: „Tā Jahve ir runājis:

„Tāpat es sašķaidīšu šo tautu un šo pilsētu,
kā sašķīst šis māla trauks,
ko neviens vairs nevar padarīt veselu.“

Kad Jeremija pārnāca atpakaļ, tad viņš iegāja dievnama pagalmā un sacīja uz visu tautu:

„Tā Jahve ir runājis:
Redz, es likšu nākt pār šo pilsētu visam ļaunam,
ko es par to esmu runājis,
jo viņi padarījuši stīvu savu pakausi,
lai neklausītos uz maniem vārdiem.“

Kad priesteris Pasurs, kam toreiz bija uzraudzība dievnamā, dzirdēja Jeremiju tā sludinām, tad viņš sita viņu un lika ielikt siekstā, kas atradās kādos dievnama vārtos. Tikai otrā rītā Pasurs atlaida Jeremiju no sieksta. (19. nod.).

2. Jahve un viņa pravietis. Šādi piedzīvojumi dzen Jeremiju grūtās iekšējās cīņās:

„Jahve, tu esi mani piedabūjis, un es esmu pielāvies,
esi mani satvēris un pārvarējis.
Es esmu par apsmieklu cauru dienu,
katrs izsmej mani.

Kad vien es runāju, ikviens smejas par mani.
 „Bezdievība un varmācība!“ tā man jāsauc.
 Dieva vārds man tapis
 par nievām un apsmieklu cauru dienu!
 Es teicu: es negribu domāt par viņu (Dievu),
 negribu vairs runāt viņa vārdā!
 Bet manā sirdī bija kā degoša uguns,
 kas kvēloja manos kaulos!
 Es pūlējos veltīgi savaldīt to,
 es to nespēju.“ (20, 7—9).

Jeremija jūt, ka no visām pusēm viņam uzglūn, lai varētu dabūt iemeslu viņu apsūdzēt. Viņš redz, ka visi no viņa atraužas. Bet Dieva dotais uzdevums nelaiž viņu vaļā, un ticība uz Dievu dod viņam jaunus spēkus cīņā pret pārsvaru.

„Vai man, māte, ka tu esi mani dzemdējusi,
 ķildas vīru visai zemei!
 Es neesmu neko aizdevis, un viņi man nav aizdevuši,
 tomēr visi lād mani...“

Izsamīsumā viņš griežas pie Dieva kā vienīgā glābiņa un saņem viņa stiprinājumu un drošinājumu.

„Apdomā, ka es tevis dēļ nesu nievas!
 Tava vārda nicinātāji ir viņi visi!
 Bet man tavs vārds ir bijis par prieku
 un par sirds liksmību,
 jo es esmu nosaukts tavā vārdā, Jahve.
 Es neesmu sēdējis un gavlējis liksmo pulkā.
 Tavas rokas vadīts, es sēdēju vientulis,
 jo ar dūsmām tu esi mani pildījis.
 Kāpēc manas sāpes nemitas,
 kāpēc sitiens, kas mani ķēris, nesadzīst?
 Tu man tapi par viltus upi,
 par ūdeni, uz ko nevar paļauties...“ —

Tāpēc Jahve tā sacīja uz mani:
 „Ja tu atgriezies, tad es tevi griezišu atpakaļ,
 tad tu varēsi man kalpot!
 Ja tu runā cēlus vārdus, bet ne zemiskus,
 tad tu būsi atkal it kā mana mute.

Viņiem būs griezties pie tevis,
bet ne tev pie viņiem!
Tad es celšu tevi šiem ļaudīm
par nepārkāpjamu vaŗa mūri,
tad viņi gan kaŗos pret tevi, bet nepārspēs tevi,
jo es esmu ar tevi, lai palīdzētu tev
un izglābtu tevi — saka Jahve.“ (15, 10—21).

3. Smags trieciens. Ēģiptes valdnieks Neko (Necho) devās kaŗā pret Asiriju, viņš tīkoja iegūt kādu zemes gabalu no šīs grūstošās lielvalsts. Gar Kanaanas jūrmalu virzījās az ziemeļiem viņa kaŗa pulki, tieši neaizkardami Jūdas valsti. Jōsija, paļaudamies uz Dieva palīgu, aizkrustoja ar savu samērā niecīgo kaŗa spēku ēģiptiešu ceļu pie Megidas, kur viņi nāca ārā no Karmela kalna pārejām uz Jezreēles līdzenumu. Kaujas sākumā nāvīgi ievainoja Jōsiju. Kaŗaspēks atkāpās, un gaidītās uzvaras vietā pārveda Jerūzālemē krietnā un cieņītā ķēniņa miesas.

Jūda zaudēja atkal savu neatkarību. Neko neatzina iedzīvotāju izvēlēto troņa mantinieku, bet aizveda viņu gūstā uz Ēģipti, izraudzījās pats citu Jōsijas dēlu, Jōjākīmu, par ķēniņu un uzlika zemei lielus maksājumus, ko Jōjākīms savukārt piedzina no ikkatra pavalstnieka. Ēģiptiešu kaŗa pulki Jūdas zemē neiebruka. (Sal. 2. Ķēniņu gr. 23, 29—37).

27. Jeremija ciņā par Jahves kultu un tikumu.

1. Jeremija un priesteri. Jeremija skumst par dzimtenes nelaimi, bet redz tautā vēl vienmēr lielu vieglprātību un iedomību. Jahve viņam liek: „Stājies dievnama pagalmā un runā uz visiem Jūdas ļaudīm, kas tur ienākuši pielūgt Dievu, visus vārdus, ko es esmu tev pavēlējis runāt. Neatlaid nost ne vārdu! Varbūt viņi uzklausīsies un atgriezīsies ikviens no sava ļaunā ceļa. Tad arī man būs žēl posta, ko esmu nodomājis darīt par viņu darbu ļaunumu.“ (Jerem. 26. 1—3).

* Jeremija nostājās dievnama vārtos un sacīja: „Tā saka Jahve Cebāot, Isrāeļa Dievs: Darait taisnus savus ceļus un

darbus, tad es jums ļaušu dzīvot šai vietā. Nepaļaujieties uz melu vārdiem, kad saka: „Šis ir Jahves nams, Jahves nams, Jahves nams!“ Tikai, kad jūs patiesi darīsiet labus savus ceļus un savus darbus un katrā ziņā ievērosit cits cita tiesības, kad jūs nespaidīsiet svešniekus, bāriņus un atraitnes, neizliesit nevainīgas asinis šai vietā un nesekosit svešiem dieviem, — tad es ļaušu jums vienmēr dzīvot šai vietā, zemē, ko es esmu devis jūsu tēviem uz mūžu mūžiem. Bet jūs paļaujaties uz nederīgiem melu vārdiem. Vai tas tā nav? — zog, nokauj, pārkāpj laulību, zvērē nepatiesi, kvēpina Baalam, skrien pakaļ citiem dieviem, ko nepazīst, — un tad jūs nākat un stājaties manā priekšā šai namā, kas nosaukts manā vārdā un sakāt: mēs esam izglābti! Bet pēcāk jūs darāt atkal visas šīs negantības! Vai tad jūsu acīs šis nams ir slepkavu bedre? Bet es, es to gan esmu redzējis, saka Jahve. Ejiet tak uz manu svēto vietu Sīlas pilsētā, kur es sākumā liku mājot savam vārdam,¹⁾ un lūkojiet, ko es tai esmu darījis par savas Isrāēļa tautas ļaunumu. Tāpēc ka jūs nu darāt visus viņu darbus, saka Jahve, tāpēc ka es nemitīgi un vienmēr atkal un atkal uz jums esmu runājis, bet jūs neesat klausījuši, esmu jūs aicinājis, bet jūs neesat atbildējuši, — tad es darīšu šo namu kā Sīlu un likšu šo pilsētu par lāstu visām zemes tautām. Es jūs metīšu prom no manis, kā es esmu atmetis visus jūsu brāļus, visus Efraīma²⁾ pēcnācējus! (7, 1.—15.).

Priesteri, pravieši un visi ļaudis dzirdēja Jeremiju runājam. Kad viņš bija pabeidzis, viņi sagraba viņu un brēca: „Tiešām, mirt tev jāmirst! Kā tu drieksti sludināt Dieva vārdā: šis nams būs kā Sīla, šī pilsēta būs postā, bez iedzīvotāja!“ Un visi ļaudis sadrūzmējās pret Jeremiju dievnamā, jo viņa vārdi viņiem likās zaimi pret svētnīcu un svēto pilsētu.

Kad Jūdas valdības vīri dabūja par to dzirdēt, tad viņi gāja no ķēniņa pils uz dievnamu un apsēdās jauno vārtu priekšā. Priesteri un pravieši cēla sūdzību pret Jeremiju: „Šis vīrs ir nāvi pelnījis, jo viņš sludinājis pret šo pilsētu.“ Bet Jeremija atbildēja: „Jahve sūtījis mani, sludināt pret

¹⁾ Sk. augšā 118. un 120. lpp. ziņas par Jahves kultu Sīlā.

²⁾ Efraīms — Jāzepa dēls, kuŗa cilts bija galvenā sastāvdaļa Isrāēļa valstī.

šo namu un pilsētu visu, ko esat dzirdējuši. Nu tad griezieties uz labiem ceļiem un pie labiem darbiem! Klausait Dieva balsij, tad viņam būs žēl ļaunuma, ko viņš pret jums runājis. Bet es — es esmu nu jūsu rokās. Darait man, kas labi un pareizi jūsu acīs! Bet tomēr zināt jums jāzin, ka ja jūs mani nonāvēsit, tad jūs krāsīt uz sevi nevainīgas asinis — uz sevi, uz šo pilsētu un tās iedzīvotājiem, jo Jahve patiesi sūtījis mani pie jums runāt visus šos vārdus jūsu ausīs.“

Tad augstmaņi un visa tauta sacīja uz priesteriem un praviešiem: „Šis vīrs nav pelnījis nāves sodu, jo viņš runājis uz mums Dieva Jahves vārdā.“ Daži no zemes vecākiem vēl pacēlās un teica uz sapulcētājiem: „Mīcha ir sludinājis ķēniņa Hiskijas laikā: Tā saka Jahve Cebāot:

Ciona tiks arta kā tīrums,

Jerūzāleme būs akmeņu kopa,

un šis kalns ar dievnamu taps par meža kalnu!

Vai Hiskija ar Jūdu viņu tāpēc nokāvuši? Vai viņi nebijās Dieva un nepielūdza viņu? Tad Dievam bija žēl ļaunuma, ko viņš bija pret tiem runājis. Mēs ceļam sev lielu nelaimi!“

Sevišķi Ahikāms, Šāfāna dēls turēja savu roku pār Jeremiju, tā ka viņu neizdeva pūlim nonāvēšanai.* (26, 7—24).

2. Jeremijas spriedums par ķēniņu. Jōjākīms bija patvarīgs un varmācīgs valdnieks. Viņš mīlēja greznumu. Celtdams jaunas telpas ķēniņa pili, viņš uzlika ļaudīm klaugas un nemaksāja viņiem par darbu. Par to Jeremija izteica viņam asus pārmetumus:

* Vai tam, kas ceļ namu ar netaisnību
un savas augšistabas ar krāpšanu,
kas liek savam tuvākam strādāt par velti,
un viņam nedod viņa algu.
Kas saka: es celšu sev plašu namu
ar ērtām, gaišām istabām,
izcirstiem logiem un ciedru apšūtām sienām,
izkrāsotām sarkanā krāsā.

Vai tu esi valdnieks tāpēc, ka greznojies ciedru kokiem?
Vai tavš tēvs neēda, nedzēra un nebija omulīgs?
Bet viņš darija tiesu un taisnību,
viņš aizstāvēja nelaimīgos un nabagus.

Vai tas nav atzīt mani? saka Jahve.

Bet tavas acis un tava sirds

uz citu neskatās kā vien uz savu peļņu,

uz nevainīgo asinīm — izliet tās,

uz varas darbiem — darīt tos!* (22, 13.—17.).

3. Praviētis un ķēniņš. Pa tam bija galīgi sabrukusi asīriešu vara. Mēdieši un babilonieši (chaldieši) ieņēma Nīnīvi (606. g.) un izdalīja Asīrijas zemes savā starpā. Jaunbabilonijai piekrita Palēstīna, un tā bija jau iznīcinājusi savu sāncensu ēģiptiešu kara pulkus pie Eufratas un draudēja Jūdas valstij no ziemeļiem. Jeremijam likās, ka tagad sāks piepildīties Dieva sodība, ko viņš sludinājis jau kopš savas jaunības.

* Jahves vārds notika uz Jeremiju: „Ņem sev grāmatu un raksti tai visus vārdus, ko es esmu runājis uz tevi par Jeruzālemi un par Jūdu un par visām tautām no Jōsijas laika līdz šai dienai“. Tad Jeremija aicināja Bārūchu Nērijas dēlu, un Bārūchs rakstīja no Jeremijas mutes visus Jahves vārdus, ko tas uz viņu bija runājis, grāmatā (papīrusa tīsteklī).

Jeremija deva Bārūcham uzdevumu: „Mani aiztur. Es nedrīkstu iet dievnamā. Ej tu turp un lasi grāmatu ļaudīm priekšā dievnamā kādā gavēņa dienā. Varbūt viņi metīsies zemē Jahves priekšā ar savām lūgšanām un atgriezīsies ikviens no sava ļaunā ceļa, jo dusmība un bardzība ir liela, ko Jahve izteicis pret šiem ļaudīm.“ *

Pēc kāda laika izsauca gavēni Dieva priekšā visiem ļaudīm Jeruzālemē un tiem, kas no Jūdas pilsētām nāca uz Jeruzālemi. Uztraukums par briesmām, kas draudēja no jaunā virskunga, pildīja lūdzējiem visu dievnama pagalmu. Tad Bārūchs, nostājies kāda labvēļa kambarī dievnama augšējā pagalmā, lasīja no grāmatas priekšā Jeremijas vārdus, tā ka visi dzirdēja tos. Tūlīt dabūja par to zināt arī augstmaņi, kas bija sanākuši uz apspriedi ķēniņa pilī. Viņi aicināja Bārūchu pie sevis un lika izlasīt grāmatu arī sev priekšā. Augstmaņi nolēma paziņot par visu ķēniņam un, izklausinājusi Bārūchu, kā viņš grāmatu uzrakstījis, skubināja viņu un Jeremiju apslēpties, lai neviens nezinātu, kur tie atrodas.

Ķēniņš Jōjākīms lika izlasīt grāmatu sev priekšā. Kad trīs vai četras slejas bija izlasītas, viņš nogrieza tīstekļa sloksni ar nazi un iemeta ugunī uz ogļu trauka. Gan daži augstmaņi lūdza ķēniņu saudzēt grāmatu, bet viņš neklausīja tos. Tā sadega pa daļām visa grāmata. Ne ķēniņš, ne viņa galms neuztraucās par grāmatas vārdiem, bet meklēja rakstītāju Bārūchu un Jeremiju, taču Jahve bija viņus apslēpis. Kādu citu pravieti Ūriju, kas arī bija sludinājis pret Jūdu, ķēniņš gan vēlāk dabūja rokā un notiesāja uz nāvi.

Tad Dieva vārds notika uz Jeremiju: „Nem sev atkal citu grāmatu un raksti tai visus tos pašus vārdus, kas stāvēja pirmajā grāmatā, ko ķēniņš Jōjākīms sadedzinājis.“ Tad Bārūchs ņēma citu grāmatu un rakstīja tai no Jeremijas mutes visus pirmās grāmatas vārdus; vēl citus tādus pašus vārdus viņi pielika par jaunu klāt. Arī pašam Jōjākīmam un viņa namam Jeremija sludināja bēdīgu galu. (26. nod.).

Jōjākīms drīz vien atzina Jaunbabilonijas valdnieka Nebūkadresara (*Nabu-kudurri-ussur*) virskundzību un trīs gadus maksāja viņam nodevas, bet tad atkal atkrita no viņa. Tad Nebūkadresars sūtīja pret Jūdu dažādas kaimiņu tautas, kas stipri izpostīja visu zemi. Šai laikā Jōjākīms nomira. Viņa dēls Jōjāchīns dabūja valdīt Jerūzālemē tikai trīs mēnešus. Atnāca Nebūkadresara pulki un aplenca pilsētu, beidzot arī viņš pats ieradās, un nu Jōjāchīns atzina par labāku padoties ar visu galmu un pilsētu Nebūkadresaram. Jerūzālemi pa daļai izlaupīja. Jōjāchīnu ar galmu, augstmaņiem un daudziem kaņot spējīgiem un lietpratējiem pilsoņiem aizveda uz Bābeli un nometināja uz dzīvi Babilonijā (597. g.). Jōjāchīnu pašu turēja cietumā 37 gadus.

Viņa vietā par ķēniņu iecēla viņa tēvbrāli Jōsijas dēlu Cedekiju (*Cidkijāhū*). (2. Ķēn. gr. 24, 8—17).

28. Jeremija Jūdas valsts pēdējos gados.

1. Bābeles jūgs. Pēc kādiem gadiem Cedekijas galms sāka gatavoties atkrist no Bābeles. Jerūzālemē bija ieradušies sūtņi no kaimiņu zemēm, lai noslēgtu sazvērēstību pret Nebūkadresaru. *Tad notika Dieva vārds uz Jeremiju: „Taisi

sev saites un jūga kokus un liec visu to sev uz kakla un sūti ziņu kaimiņu valdniekam ar vēstnešiem, kas nākuši uz Jeruzālemi, un runā uz Cedekiju, Jūdas ķēniņu.“ Jeremija sēja sev jūgu uz kakla, gāja uz Jeruzālemi un sludināja: „Tā saka Jahve: Lieciet savus kaklus zem Bābeles ķēniņa jūga, kalpojiet viņam un viņa tautai, tad jūs paliksiet dzīvi.“* (Jerem. 27, 1—3. 12).

* Kādu dienu dievnamā praviētis Hananja runāja priesteru un ļaužu priekšā uz Jeremiju: „Tā ir runājis Jahve Cebāot, Isrāēļa Dievs: Es salaužu Bābeles ķēniņa jūgu. Vēl nebūs pagājuši pilni divi gadi, kad es atvedīšu atpakaļ uz šo vietu visus nolaupītos dievnama rīkus, Jōjāchīnu un visus no Jūdas trimdā aizvestos. Es salauzīšu patiesi Bābeles valdnieka jūgu!“ Jeremija atbildēja, visiem dzirdot: „Āmen! Kaut Jahve tā darītu, kaut Jahve apstiprinātu, ko tu esi sludinājis! Bet klausies, ko es tev un visiem ļaudīm teikšu: Praviēši, kas no seniem laikiem bijuši, priekš manis un priekš tevis, sludinājuši pret daudz zemēm un valstīm par kaŗu. Bet praviētis, kas sludina mieru, — — ja (viņa) vārds piepildīsies, tad tikai praviētis atzīstams par Jahves patiesi sūtītu.“ Tad Hananja ņēma jūgu no Jeremijas kakla un salauza to, sacīdams: „Tā saka Jahve: Tāpat es salauzīšu Bābeles valdnieka jūgu uz visu tautu kakla!“ Bet Jeremija gāja savu ceļu. Tad Dieva vārds notika uz Jeremiju: „Ej un runā uz Hananju: Tā saka Jahve: Koka jūgu tu esi salauzis. Es taisu tai vietā dzelzs jūgu!.. Klausī jel, Hananja. Jahve nav tevi sūtījis, tu paved ļaudis paļauties uz meliem. Tāpēc Jahve saka tā: Es tevi sūtīšu prom no zemes virsus. Vēl šai gadā tu mirsi!“ Hananja nomira tai gadā septītajā mēnesī.* (28. nod.).

2. Vēstule trimdeniekiem. Uz Bābeli aizvestajiem Jeremija sūtīja šādu vēstuli ar sūtņiem, ko Cedekija sūtīja pie Nebūkadresara:

„Tā saka Jahve uz visiem aizvestajiem:

Celiet namus un dzīvojiet tais,
dēstiet dārzus un ēdiet to augļus!

Ņemiet sev sievas...

Vairojieties tur un neejiet mazumā!

Meklējiet tās zemes labumu,
 kurp es jūs esmu licis aizvest,
 pielūdziet Dievu par to,
 jo tās laime ir jūsu laime!
 Es zinu gan, kādas domas
 es domāju par jums, saka Jahve:
 labklājības domas, ne nelaimes domas, —
 dot jums nākotni un cerību!
 Kad jūs pielūgsit mani, es jūs paklausīšu,
 kad jūs meklēsit mani, jūs atradīsiet!
 Kad jūs no visas sirds pēc manis vaicāsiet,
 es ļaušu jums mani sasniegt — saka Jahve.“ (29, 1—12).

3. Padoms Cedekijam. Cedekija tomēr nepalika uzticīgs Nebūkadresaram. Ēģipte pabalstīja centienus atkratīties no Bābeles. Cedekija personīgi gan nepiekrīt tam, bet galms vada viņa rīcību, un Jūdas valsts aiztur parastās nodevas. Drīz Nebūkadresars ierodas Palestīnā, viņa pulki iebrūk Jūdas valstī, lai iznīcinātu to. Cedekijam prasot pēc Jahves padoma, Jeremija dod atbildi:

* Tā saka Jahve, Isrāēļa Dievs:
 Redz, es lieku jūsu priekšā
 dzīvības ceļu, ne nāves ceļu.
 Kas paliks šai pilsētā, tas mirs
 ar zobenu, ar badu un mēri!
 Bet kas iziet un dodas pie chaldiešiem, tas paliks dzīvs
 un iegūs savu dvēseli!
 Jo es esmu pagriezis vaigu pret šo pilsētu,
 uz ļaunu un ne uz labu, saka Jahve:
 tā kritīs Bābeles valdniekam rokā,
 un viņš sadedzinās to ar uguni!“* (21, 8—10).

Šim padomam jeruzālemieši nesekoja un drīz vien redzēja Nebūkadresara pulkus pie pilsētas mūrēm, gatavojamies uz aplenkšanu. Nu gribējās katram izrādīties par Jahves palīdzības cienīgu. Svinīgā kārtā atjaunoja derību ar Dievu un apsolīja atlaist brīvus pēc sešu gadu kalpošanas visus paštautiņu vergus, kam Jōsijas laikā izsludinātais likums deva šādas tiesības (sk. 5. Moz. 15, 1. 12). Šo solījumu arī izveda

dzīvē. Baumas par ēģiptiešu palīgu pulku tuvošanos pamudināja chaldiešus atstāt Jeruzālemi un meklēt citu izdevīgāku vietu cīņai. Pilsēta bija atkal brīva, — likās, Jahve patiesi brīnišķi izglābis to, tāpat kā Hiskijas laikā. Ļaužu vieglprātība parādījās nu lielā mērā: viņi bija aizmirsuši savu solījumu un ķēra atkal rokā atlaistos vergus. Veltīgi bija Jeremijas atgādinājumi un biedinājumi. Tie viņam sagādāja tikai jaunus ienaidniekus. (34. nod.).

4. **Jeremiju vajā.** * Kādu dienu Jeremija taisījās ceļā uz savu dzimteni nokārtot kādu mantojumu. Pilsētas vārtos kāds sargu virsnieks aizturēja viņu: „Tu gribi pāriet pie chaldiešiem!“ Jeremija atbildēja: „Tas nav tiesa! es neiešu pāri pie chaldiešiem.“ Bet Jeremiju sāgrāba cietī un noveda pie valdības vīriem. Tie saskaitās par Jeremiju, sita viņu un ielika cietumā, kāda ierēdņa ūdens krātuves pagrabā.¹⁾ Tur viņš sēdēja daudz dienu.

Cedekija sūtīja viņam pakaļ un, atvedis viņu pie sevis, prasīja viņam slepeni: „Vai ir kāds vārds no Jahves?“ Jeremija atbildēja: „Ir! Tu kritīsi Bābeles valdnieka rokā!.. Bet ko es esmu grēkojis pret tevi, taviem ierēdņiem un pret šiem ļaudīm, ka jūs esat likuši mani cietumā? Mans kungs un ķēniņ! lai mana lūgšana krīt tavā priekšā, — neved mani atpakaļ pagrabā, lai es tur nemirstu.“ Tad Cedekija deva pavēli, un Jeremiju turpmāk turēja pagalmā un deva viņam ikdienas vienu plāceni maizes no cepēju ielas, tiekams visa maize pilsētā bija apēsta.

Bet chaldiešu kara pulki atgriezās atpakaļ un aplenca Jeruzālemi, kā Jeremija bija iepriekš sludinājis. Gaidītā ēģiptiešu palīdzība nerādījās, un pilsētnieki gatavojās uz ciešu aizstāvēšanos.* (37. nod.).

* Jeremija nemitējās atkārtot Jahves vārdus: „Kas šai pilsētā paliek, tas mirs ar zobenu, ar badu, vai ar mēri, bet kas ies ārā pie chaldiešiem, tas paliks dzīvs. Jo tā Jahve ir sacījis: Šī pilsēta droši kritīs Bābeles valdnieka kaŗaspēka rokās; viņš iekaŗos to!“ Tad galmenieki sūdzējās par Jere-

¹⁾ Ūdens krātuves (cisternas) lietus ūdens uzkrāšanai vēl tagad Jeruzālemē atrodas pagraba telpās zem māju spraišjiem.

miju ķēniņam: „Šis vīrs jānonāvē! jo viņš dara rokas gurdēnas kaŗa vīriem, kas vēl atlikuši pilsētā, un visiem ļaudīm, runādams tādu valodu. Šis vīrs nedomā par tautas labumu, bet vēl viņai ļaunu!“ Cedekija atbildēja: „Viņš ir jūsu rokās.“ Jo ķēniņš nespēja neko pret viņiem.

Tad viņi sagrāba Jeremiju un iemeta viņu kādas mājas ūdens krātuvē, kas bija sargu pagalmā. Bet ūdens nebija bedrē, tikai dubļi, un Jeremija iegrima dubļos.

Kāds moris, ķēniņa pils sulainis, dzirdēja, ka Jeremija bija iemests bedrē, un paziņoja to ķēniņam. Cedekija deva viņam līdz trīs kaŗa vīrus un sūtīja tos izvilkt Jeremiju no bedres. Jeremijam ielaida virvi un iesvieda drēbju lupatas, ko palikt zem virves ap padusēm. Tad Jeremiju izvilka ar virvēm no bedres, un viņš palika atkal sargu pagalmā.

Cedekijam lūdzot padoma, Jeremijam arī tagad vēl tikai tas pats bija sakāms, kas agrāk: „Tā saka Jahve: Ja tu iziesi pie Bābeles kaŗa pulku virspavēlniekiem, tad tu paliksi dzīvs, tad šo pilsētu nesadedzinās. Bet ja tu neiziesi, — tad šī pilsēta kritīs chaldiešu rokās. Viņi sadedzinās to, un tu neizspruksi viņu rokām!“

Cedekija neuzdrošinājās sekot šim padomam, baidījās pat, ka galmenieki nedabūtu zināt, ka viņš sarunājies par padošanos.* (38. nod.).

5. Jeruzālemes izpostīšana. Chaldieši bija ieslēguši Jeruzālemi ar valni un aplenca to pusotru gadu. Kad pilsētā bija jau stiprs bads un zemākajiem ļaudīm vairs nebija maizes, tad chaldieši izlauza pilsētas mūrī caurumu. Cedekija ar kaŗa vīriem izlauzās ārā pa citiem vārtiem un likās bēgt, bet viņa pulks izklīda, un Jerīchas klajumā viņu pašu saķēra un noveda pie Nebūkadresara. Viņa dēlus, kas bija krituši gūstā, nokava viņa acu priekšā, izdūra viņam pašam acis un saistītu vaŗa vaŗām noveda viņu uz Bābeli. Arī citus vēl sodīja ar nāvi. (2. Ķēn. gr. 25.).

Tad Nebūkadresara miesas sargi izlaupīja dievnamu un pilsētu un aizveda prom visas metalla lietas. Dievnamu, ķēniņa pili un citas pilsētas mājas nodedzināja, apgāza sienas un beidzot noārdīja arī mūrūs visapkārt pilsētai. Ļaudis, kas

bija atlikuši pilsētā, un pārbēdzējus aizveda uz Bābeli (587. g.). Tikai no zemākiem ļaudīm atstāja dažus vīndārzniekus un zemkopjus. Aizvesto trimdenieku kopskaitu min 4600 dvēseles. (Jerem. 52, 28—30).

Arī Jeremija bija jau važās saistīts gūstekņu vidū ceļā uz ziemeļiem, priedinādams noskumušos ceļa biedrus ar izredzi uz drošu atgriešanos. Bet tad viņu aicināja pie sevis miesas-sargu virsnieks un atļāva viņam izvēlēties: iet līdz uz Bābeli un dzīvot tur labi apgādātam vai palikt dzimtenē. Jeremija izvēlējās palikt izpostītajā dzimtenē. (Jer. 40, 1—6).

29. Jeremijas cerības un rūgtā istenība.

1. Jaunas cerības. Pār ļaudīm, kas bija atlikuši Jūdas zemē, Nebūkadresars iecēla pārvaldnieku Gedalju, Ahikāma dēlu. Tas apmetās uz dzīvi Micpā, sāka pulcināt ap sevi tautas paliekas un atjaunot saimniecisko dzīvi. Jeremija dzīvoja pie viņa, abi ar Bārūchu. Viņam likās, ka Dieva sodība nu pagājusi un Jahve atgriezīsies pie palikušajiem ar žēlastību un mīlestību:

* Žēlastību atrada tuksnesī ļaudis, izbēguši zobenam, kad Isrāēlis gāja uz atdusu.

Jahve ir man parādījies no tālienes:

„es tevi mīlu ar mūžīgu mīlestību,

tāpēc es žēlīgi velku tevi pie sevis!

Vēl reiz es tevi uzcelšu, un tu stāvēsi uzcelta,

Isrāēļa jaunava (tauta)!

Vēl reiz tu rotāsies ar savām bungām

un iziesi diedama priecīgo pulkā.

Vēl reiz tu dēstīsi vīndārzus Samarijas kalnos,

dēstīsi un gaviļēsi!

Būs diena, kad sargi sauks Efraīma kalnos:

Celieties, iesim uz Cionu pie Jahves, mūsu Dieva!“*

(31, 1—6).

* „Griezieties atpakaļ, jūs maldīgie bērni!“ saka Jahve:

„Es — esmu jūsu Kungs! es ņemšu jūs

no katras pilsētas vienu, divus no katras dzimtas

un vedīšu mājās uz Cionu!“ (3, 14).

Redzi, nāks dienas, saka Jahve,
 tad es apsēšu Isrāēli un Jūdu
 ar cilvēku sēklu, ar lopu sēklu!
 Un kā es esmu bijis nomodā par viņiem
 „izraut un salauzt un izdeldēt,“ —¹⁾
 tā es gribu būt nomodā par viņiem
 uztaisīt un dēstīt, saka Jahve.* (31, 27—28).

2. Sirdsrelīģijas ideāls.

* Es došu jums ganus pēc mana prāta,
 un viņi ganīs jūs ar atziņu un gudrību.
 Kad jūs tad vairosities
 un būsīt auglīgi savā zemē tais dienās — tā saka Jahve —
 tad vairs nesacīs: „ak Dieva derības šķirsts!“²⁾
 nevienam tas vairs nenāks prātā, neviens to nepieņems,
 to nemeklēs vairs un netaisīs to par jaunu.
 Tai laikā pašu Jerūzālemi sauks: „Jahves tronis!“
 Tur sapulcēsies tad visas tautas, tās nestaiģās vairs
 savas ļaunās sirds stūrgalvībā!“* (3, 15—17).

* Redzi, nāks dienas, saka Jahve,
 tad es derēšu ar Isrāēļa namu jaunu derību.
 Ne tādu derību, kā es to derēju ar viņu senčiem,
 kad satvēru tos pie rokas, lai izvestu viņus no Ēģiptes, —
 to manu derību viņi laužuši, un es esmu atmetis viņus.
 Bet šī ir derība, ko es derēšu ar Isrāēļa namu
 pēc šīm dienām, saka Jahve:
 es likšu savu bauslību viņu prātā, es rakstīšu to viņu sirdī.
 Tad es būšu viņu Dievs, un viņi būs mana tauta!
 Tad viņiem nebūs vairs jāmāca citam cits
 teikt: atzīstiet Dievu! jo viņi visi tad atzīs mani,
 ir viņu mazie, ir viņu lielie, — saka Jahve.
 Es piedošu viņu noziegumus un nepieņēšu vairs viņu
 grēkus.* (31, 31.—34.)

Šai derībai Jeremija paredz pastāvēt tik ilgi, kamēr
 pastāvēs Dieva ieceltā pasaules kārtība.

¹⁾ Sk. Jeremijas aicinājumu 153. lp.

²⁾ Nebūs vairs vajadzīga redzama Dieva klātesmes ķīla (sk. augšā ziņas par Jahves šķirstu 108. lp.).

3. **Jeremijas traģiskais gals.** Patiesi likās, ka tautas atlikušo dzīve iekārtosies Istās sliedēs. Bija laba raža. Gedalja ar savu krietnumu ieguva vispārēju atzinību un cienību. Te kāds vīrs no Dāvīda dzimuma, Ismāēls vārdā, viltīgā kārtā nonāvēja Gedalju un izpostīja viņa nometni. Viņš pats gan atkal aizbēga, bet palikušie, baidīdamies Nebūkadresara atriebšanās, neuzdrošinājās palikt dzimtenē un tieši pretim Jeremijas sludinātam Jahves vārdam meklēja patvērumu Ēģiptē. Jeremiju un Bārūchu viņi aizveda sev līdz. Arī tur Jeremija nemitējās sludināt Dieva prātu un uzstāties pret pagāniskām parašām. Teika stāsta, ka saniknotie tautas brāļi nomētājuši viņu par to ar akmeņiem.

Bārūcham nākas pateicība par uzglabātām Jeremijas runām un uzrakstītiem piedzīvojumiem, kas vēlāk sakopoti Jeremijas grāmatā.

30. Bābeles trimdā.

1. **Dzīve trimdā.** Pēc pāris mēnešus gaŗa diezgan grūta ceļojuma trimdenieki nonāca Babilonijā. Te, dienvidos no Bābeles, viņiem ierādīja zemes gabalus Eufratas kanāļu apgabalā. Grūti un neparasti bija apūdeņošanas darbi, bet toties atkal druvas un dārzi nesa bagātīgu ražu, daudz lielāku nekā kalnainajā akmeņainajā Jūdējā. Kas gribēja, varēja nodoties amatniecībai. Radās trimdenieku starpā arī uzņēmīgi tirgotāji. Vispārīgi viņiem bija dota diezgan liela brīvība. Dzimtām bija atstāta pat sava pašvaldība. Mantas un iztikas ziņā nebija trūkuma. Bet atgriezties uz dzimteni nedrīkstēja.

Tautu cīņu senos laikos uzskatīja par viņu dievu cīņu. Tai jūdu daļai, kas atzina Jahvi tikai par savas tautas dievu, dzimtenes valsts un galvas pilsētas sabrukums šķita Jahves nespēka zīme cīņā pret lielajiem Bābeles dieviem. Tāpēc daudzi svešumā atkrita no Jahves un no tēvu ticības un meklēja tuvākus sakarus ar babiloniešu kultūru un reliģiju. Un tas nācās viņiem jo viegli tāpēc, ka viņu dievkalpošanas parašas, ko pravieši dzimtenē bija apkaŗojuši, līdzinājās babiloniešu reliģiskajai dzīvei.

Aprindas, kas jau dzimtenē bija sekojušas Jesajas un Jeremijas mācībām, ticēja, ka tautas tagadējais liktenis ir praviešu sludinātā Jahves soda papildījums. Jahve — visuvarenais pasaules valdnieks — bija bargi sodījis savu izvēlēto tautu par viņas neuzticību un nekrietnību. Jeruzālemes izpostīšana bija Jahves spēka un visvarenības pierādījums. Ar viņu bija vērts uzturēt ticības sakarus, viņa labvēlību vajadzēja pūlēties nodrošināt uz priekšu.

Nest Jahvem ziedojumus un svinēt svētkus svešā zemē neļāva tautas aizspriedumi¹⁾ un no Jōsijas laika nostiprinājies uzskats, ka Jeruzāleme ir vienīgā Jahves kulta vieta. Toties trimdenieku draudze piekopa jo vairāk citas reliģijas parašas: gavēšanu, sapulces ar lūgšanām un dziesmām, apgraizīšanu un sabāta svētīšanu. Dievu lūdzot, pagrieza seju uz Jeruzālemes pusi. Šādas stingri ieturētas parašas iezīmēja jūdu tautisko reliģisko īpatnību un nošķīra viņus no apkārtējiem babiloniešiem.

2. Trimdas dziesmas. Trimdenieku iekšējos pārdzīvojumus un jūtas pauž nezināmu autoru dziesmas, piem., raudu dziesmas 1, 1—7; 5; psalmi 42 un 43 (kopā viena dziesma!); 137. ps. uc. Tur izskan dziļas skumjas par pieredzēto postu un dedzīgas ilgas pēc dzimtenes un Jeruzālemes svētnīcas, bet reizēm uzliesmo arī naida un atriebības uguns pret ienaidnieku un apspiedēju.

* Pie Bābeles straumēm
tur mēs sēdējām un raudājām,
kad pieminējām Cionu.

Turienes vītolos uzkāpām savas kokles;
jā no mums tur prasīja
mūsu gūstītāji dziesmas
un mūsu apspiedēji — līksmību:
„Jel uzdziedait mums kādu Cionas dziesmu!“

Kā lai mēs dziedātum
Jahves dziesmu
svešā zemē!..

¹⁾ Katram dievam var ziedot tikai viņa zemē.

Ja es aizmirstu tevi, Jeruzālem',
 lai sakalst man labā roka!
 mana mēle lai pielīp pie aukslējām,
 ja nepieminu es tevi,
 ja es vairs neturu Jeruzālemi
 par visaugstāko prieku.

Piemini, Jahve,
 Ēdōma bērniem
 Jeruzālemes posta dienu, —
 tiem, kas tad sauca: „Nost to! nost to! —
 līdz pašam pamatam!“

Tu Bābeles meita — tu postītāja...
 tam lai slava, kas tev atmaksās,
 ko tu mums darījusi, —
 tam lai slava, kas sakamps tavus bērnus
 un satrieks pie klints.* (137. psalms.)

3. **Ecechiēls.** 597. gadā trimdenieku vidū uz Bābeli bija aizvests arī kāds jauns priesteris, vārdā Ecechiēls (Hese-kiēls, ebrējiski: *Jechāzkēl*, nozīmē laikam: „Lai Dievs dod stiprumu“). Dažus gadus vēlāk viņš piedzīvoja aicinājumu par pravieti (Ecech. gr. 1. nod. — 3. nod. 27.) un darbojās tad trimdenieku vidū kā pravietis un dvēseļu gans (no 592.—570. g.) Kā dzimtenē Jeremija, tāpat arī viņš sludināja Jeruzālemes izpostīšanu un tulkoja to par Jahves sodu par tautas atkrišanu un kalpošanu elkiem. Bet kad Jūdas drūmais liktenis bija piepildījies, Ecechiēls (ar 587. g.) kļuva par tautas labākās nākotnes pareģi. Viņš sludina „mirušās“ tautas atmodu uz jaunu dzīvi (37. nod.), atgriešanos uz dzimteni, cilšu apvienošanos un dzīves uzplaukšanu „otra Dāvīda“, „labā gana“ vadībā (34, 22—31). Bet lai sasniegtu visu to, nepieciešama stingra tautas norobežošanās no pagāniem un kārtīga Jahves bauslības izpildīšana. Šādā garā Ecechiēls izstrādā nākotnes dzīves pamatlikumus un iepriecina tautasbrāļus ar krāšņām nākotnes izredzēm.

Agrākie pravieši griezās pie tautas; atsevišķam cilvēkam toreiz vispār bija svars tikai kā savas tautas vai dzimtas loceklis. Ecechiēls nostādīja katru pašu uz savām kājām un lika

katram pie sirds, ka viņš pats atbild par saviem darbiem (18. nod.). Tā dzima individuālās svētbiļības virziens:

„Kas staigā manos likumos un sarga manas tiesas, turēdamies krietni, tas ir taisns, tas dzīvos droši, saka Kungs Jahve... Tam, kas grēko, tam būs mirt. Dēlam nebūs nest tēva noziegumu, nedz tēvam nest dēla noziegumu. Taisnajam paliks viņa taisnība, bezdievīgajam paliks viņa bezdievība.“ (Ec. 18, 9. 20).

Bet Ecechiēls bija arī jūdu tautiskās un reliģiskās nošķiršanās (separātisma) un bauslības reliģijas (nomisma) tēvs.

4. Rakstniecība. Vispār trimdenieku vadošajās aprindās bija stipra nacionāla pašapziņa. To palīdzēja izkopt nodarbošanās ar pagātnes mantojumu. Kā dārgu mantu trimdenieki glabāja teikas, dziesmas, nostāstus un vēsturiskus rakstus par tautas pagātni. Tos krāja, kopoja un pārstrādāja, kamēr beidzot izveidojās plašs tēlojums, kas aptvēra pagātnes stāstus no pasaules radīšanas līdz Jeruzālemes izpostīšanai. Šo stāstu lielākā daļa vēl tagad atrodama Vecās Derības stāstu grāmatās no 1. Mozus gr. līdz 2. Kēniņa gr. (Sk. augšā 102. lpp.). Kopoja tāpat praviešu rakstus un runas.

Krāja arī likumus un centās pēc Ecechiēla parauga papildināt tos jauniem noteikumiem, kas pasargātu tautu uz priekšu no maldiem. Trimdas laikā izcēlās pat sevišķa raksturmācītāju (rabīnu) šķira, kas pētīja un tulkoja svētos stāstus, bet it īpaši likumu noteikumus (bauslību) un mācīja tos laudim.

31. „Bābeles pravietis“.

a) Pravietis iepriecinātājs.

1. Kira uzvaras gaita. Viens gadu desmits aizskrēja pēc otra, bet Bābeles vara vēl vienmēr turēja trimdeniekus tālumā no dzimtenes. Pirmā paaudze bija palikusi jau pavisam reta, un arvien vairāk atslāba cerība un vēlēšanās atgriezties Jeruzālemē. Vai nebija jādomā, ka Jahve aizmirsis vai atstājis savu tautu, vai arī nespēj tai palīdzēt?..

Te lieli notikumi pasaules vēsturē saviļņoja arī Bābeles jūdu domas un ilgas. Persiešu valdnieks Kīrs (latv. bībelē Kores, ebrēj. *Koreš*, pers. *Kuruš*, grieķ. *Kyros*) bija uzsācis savu uzvaras gaitu Priekšāzijā. Mēdijas un Lidijas valsts bija jau kļuvušas par Persijas provincēm. Arī Babilonija bija apdraudēta. — Jūdu aprindās pacēlās jautājums: ko nesīs viņiem Bābeles krišana?

Šai laikā (ap 540. g. pr. Kr.) uzstājās trimdenieku vidū kāds pravietis, izplatīdams uzrakstītas runas jeb dziesmas, kas uzglabātas Jesajas gr. no 40.—55. nod., — kāpēc mēdz tagad saukt viņu par „otru Jesaju“ (Deuterojesaja). Viņš uzskata Kīru par Jahves svaidītu valdnieku un viņa gribas izpildītāju, kas sagraus Bābeli un atsvabinās Isrāēli (44, 24—28; 45 uc.), „sacīdams par Jerūzālemi: lai tiek celta!

un par dievnamu: lai tiek par jaunu dibināts!“

Ar lielu sajūsmu, spar un dedzību pravietis griežas pie tautasbrāļiem.¹⁾

2. Pravietis iepriecina.

* „Iepriecinaīt, iepriecinaīt manu tautu,“ saka jūsu Dievs: „Runājiet ar Jerūzālemi sirsnīgi, sauciet tai, ka tā izkalpojusi savas kaŗa gaitas, ka tās vaina izpirkta, jo no Jahves rokas tā saņēmusi divkārtēju sodu par visiem saviem grēkiem.“

Balss sauc:

Tuksnesī taisait ceļu Jahvem,

izvelciet klajumā taisnu stīgu mūsu Dievam!

Katrs kalns un pakalns lai iegrimst, katra ieleja lai paceļas, grumba lai top par gludumu un pauguri par līdzenumu, tad atklāsies Jahves godība, un visa miesa kopā redzēs to!²⁾ Jo Jahves mutē ir runājusi.* (40, 1—5) —

* Uz augstu kalnu kāp, tu prieka vēstnese Ciona,³⁾ sauc ar varenu balsi, sauc, nebīsties!

Saki Jūdas pilsētām: „Redzi, tur nāk jūsu Dievs!

¹⁾ Jerūzāleme jeb Ciona, Isrāēlis jeb Jēkabs apzīmē pravietim bieži vienu un to pašu — jūdu tautu.

²⁾ Pa jauno ceļu Jahve vedīs trimdeniekus uz dzimteni.

³⁾ Ciona un Jerūzāleme šē personificētas: viņas sagaida dzimtenē trimdenieku gājienu ar pašu Jahvi priekšgalā.

Redzi, Kungs Jahve nāk šurp ar varu, un viņa elkons dod
viņam valdību.

Redzi, viņa alga nāk ar viņu un viņa pelnījums viņa priekšā.
Viņš gana kā gans savu pulku, pulcina to ar savu roku,
nes jērus savā klēpī, vada rāmi jēru mātes.“* (40, 9—11).

3. Jahve — visvarens palīgs. Trimdenieku šaubas pravi-
vietis izklidina, cildinādams Jahves visvarenību un tēlodams
elkuniecību.

* Kas izmērī ar sauju pasaules jūru, apņem ar sprīdi debesi,
sagrābj sieciņā zemes pīšļus, nosveļ uz svariem kalnus
un pakalnus svaru kausā?

Kas dod virzienu Jahves garam un ir viņa padomdevējs un
pamācītājs?

Pie kā viņš meklējis padomu un pamācību par pareizu ceļu
un ziņas par gudrības gaitām?

Redzi, tautas ir kā pilītes pie spaiņa,
un viņu svars ir kā puteklītis svaru kausā...

Libānons nepietiek malkai un viņa zvēri upurim.*⁴⁾ (40,
12—15).

* „Ar ko jūs mani salīdzināsiet, kam es būtu līdzīgs?“ saka
Svētais.

„Cieliet augšup acis un raugaities, kas tās (zvaigznes) radījis?
Kas izved viņu pulku pilnā skaitā, sauc tās visas vārdā, —
viņa pilnspēka un visvaras priekšā nevienas neiztrūkst...“

Vai tu nezini to, vai tu neesi dzirdējis:

Mūžīgs Dievs ir Jahve, zemes galu radītājs;

viņš nepiekūst un nenogurst, viņa prāts neizprotams.

Viņš dod piekusušam spēku un nevarīgam bagātīgi stiprumu.

Jaunekļi nogurst un piekūst, jauni vīri kluptin klūp,

bet kas uz Kungu paļaujas, tie dabū jaunu spēku,

tiem aug spārni kā ērgļiem,

tie tek un nepiekūst,

tie iet un nepagurst!* (40, 25—31).

* Bet tu, Isrāēl, mans kalps,

Jēkab, ko es esmu izredzējis,

Abrāhāma, mana drauga, dzimums!

⁴⁾ Milzīgs upuris: Libānona kalns par altāri, tā meži — upura
malka, un zvēri — upura lopī.

Tu, ko es esmu satvēris no zemes galiem,
 tevi es esmu aicinājis no tās kaktiem
 un sacījis uz tevi: „Tu esi mans kalps!“
 Tevi es esmu izredzējis un tevi neesmu atmetis —
 nebīsties, jo es esmu ar tevi,
 neturi bailes, jo es esmu tavs Dievs;
 Es tevi stiprinu, es tev arī palīdzu,
 es tevi arī atbalstu ar savu labo, uzvarētāju roku!..*
 (41, 8—14).

4. Jahve un elki.

* Tā saka Jahve, Isrāēļa ķēniņš,
 un viņa glābējs, Jahve Cebāot:
 Es esmu pirmais un es esmu pēdējais,
 un cita Dieva nav, kā vienīgi es...
 Elku taisītāji visi kopā nav nekas,
 un viņu mīluļi (elki) neder nenieka,
 un viņu liecinieki (pielūdzēji) neredz neko
 un neizzin neko, bet paliek kaunā...* (Jes. 44, 6. 9.).
 Ar dzelīgu irōniju praviētis attēlo elku izgatavošanu un pielūgšanu:

* Kā nopūlas kalējs,
 radīdams savu roku darbu ar ogļu svelmi,
 veidodams to ar veseriem
 un izstrādādams ar stipru roku!
 Viņam iegribas ēst un uznāk nespēks,
 viņš nedabū ūdeni un pagurst.

Koka amatnieks novelk mērauklu
 un zīmē ar sarkanu kritu,
 viņš izkaļ to ar asu kaltu
 un izveido to par vīra tēlu,
 par skaistu cilvēku, kas dzīvotu savā namā,
 kuŗa celšanai cirstu ciedras.

Viņš izvēlas arī akmens ozolu jeb ozolu,
 ļaudams tam izaugt meža koku vidū;
 viņš dēsta priedi, un lietus audzē to,
 lai tā dotu cilvēkam malku.
 Viņš kurina ar to un sasildās,
 viņš iekur arī un cep maizi,
 bet viņš iztaisa to arī par dievekli un pielūdz to,
 dara to par elku un metas tā priekšā ceļos.
 Vienu daļu no tā viņš sadedzināja ugunī
 un uz tās oglēm cep maizi,
 uz otras daļas cepina gaļu,
 ēd cepeti un paēd,

sildās pa starpām un saka: Cik labi,
 man paliek silti, es esmu jutis uguni!
 Un to, kas atlika, viņš iztaisīja par dievu,
 par elku un klanās viņa priekšā,
 metas ceļos un lūdza viņu:
 „Glāb mani, jo tu esi mans dievs!“
 Un tas viņam nenāk prātā,
 viņam nav saprašas un ieskata,
 ka viņš teiktu: „Vienu daļu esmu sadedzinājis ugunī,
 cepu arī uz oglēm maizi,
 cepinu gaļu un ēdu to —
 vai lai to, kas paliek pāri, es taisu par negantu (elku),
 vai lai metos ceļos koka blūķa priekšā?“

Kas pieķeras pelniem, to paša sirds maldina,
 tas neizglābs savu dvēseli.
 Un taču viņš nesaka: vai man labajā rokā nav meli?* (44, 12—20).

b) „Jahves kalps“.

1. Jahves kalpa uzdevums.

Redz, mans kalps, ko es turu,
 mans izredzētais, kas manai sirdij patīkams.
 Es savu garu esmu licis uz viņu,
 lai viņš patiesību iznestu tautām.
 Viņš nekliegs, nedz trokšņos,
 un viņa balsi nedzirdēs pa ielām.
 Ielauztu niedri viņš nesalauzīs,
 gruzdošu dakti viņš neizdzēsīs.
 Uzticīgi viņš iznesīs taisnību:
 viņš pat nepagurs un nesalūzīs,
 kamēr neuzcels zemes virsū patiesību.
 Uz viņa mācību gaida tālās salas.¹⁾ —

Tā saka Dievs Jahve,
 kas radījis debesis un izpletis tās,
 kas iztaisījis zemi ar visu, kas uz tās aug,
 kas devis dvašu ļaudīm tās virsū
 un dzīvības garu tiem, kas pa to staigā:

Es Jahve esmu aicinājis tevi ar taisnību
 un šatvēris tevi pie rokas un tevi sargājis
 un iecēlis tevi par savas tautas derību,

¹⁾ Vidusjūras grieķu salas — pasaules tālākās zemes no autora viedokļa.

par citu tautu gaismu —
 atdarīt aklās acis,
 izvest no cietuma saistītos,
 no apcietinājuma tos, kas sēž tumsībā.

Es — Jahve, tas ir mans vārds,
 un savu godu es nevienam citam nedošu,
 nedz savu slavu elkiem.

Agrākais, — redzi, tas notika,
 un jauno — to es sludinu,

iekams tas dīgst, es to daru zināmu.* (42, 1—9).

* Tas ir par maz, ka tu esi mans kalps
 uzcelt Jēkaba ciltis
 un vest atpakaļ Isrāēļa paglabātos,
 bet vēl daudz vairāk es gribu tevi likt par gaismu tautām,
 lai mana pestīšana sniegtos līdz zemes galiem.* (49, 6).

2. Jahves kalpa ciešanas citu labā.

* Redzi, mans kalps gūs panākumus, tiks uz augšu
 un stāvēs paaugstināts un godā celts.
 Kā daudzi par viņu ir iztrūkušies
 (tik sagānīts un ne vairs līdzīgs cilvēkam bija viņa izskats,
 nedz viņa stāvs kā cilvēku bērniem),
 tā daudz tautu viņu apbrīnos,
 viņa dēļ valdnieki saturēs mutēs,¹⁾
 jō kas viņiem nekad nebija vēstīts, to viņi redzēja,
 un ko viņi nekad nebija dzirdējuši, to viņi dabūja zināt.²⁾
 — „Kas gan būtu ticējis tam, ko mēs dzirdam?
 Kam arī ir atklāts tas, ko Jahves roka dara?
 Jo viņš („Jahves kalps“) uzauga mūsu priekšā kā atvase,
 kā sakne no sakaltušas zemes.
 Viņam nebija ne staltuma, ne skaistuma, ko uzskatīt,
 ne krāšņuma, kas mums varētu patikt,
 viņš bija nievāts un ļaužu atstāts,
 sāpju pilns, slimību sagrauzts,
 it kā tāds, kā priekšā mēdz aizsegt seju,³⁾
 nicināts, tā ka mēs viņu ne par ko neturējam.

¹⁾ Paliks klusu aiz brīnumiem un kauna.

²⁾ Te beidzas Jahves paša liecība un sākas novērotāju atsauksme.
 Beidzamajās rindās runā atkal Jahve.

³⁾ Aiz bailēm un riebuma.

Tomēr mūsu sērgas viņš ir nesis
 un mūsu sāpes viņš ir sev uzkrāvis,
 bet mēs viņu turējām par nosodītu,
 Dieva pārmācītu un spaidītu.

Bet viņš par mūsu pārkāpumiem ir caurdurts
 un par mūsu vainām sadragāts;

sods gulēja uz viņa, lai mums nāktu miers,
 ar viņa brūcēm mēs esam dziedināti.

Mēs visi maldījāmes kā aitas,
 katrs griezāmieš pa savu ceļu,
 bet viņam Jahve uzlika visu mūsu grēkus.

Vārdzināts viņš padevās
 un neatvēra muti,

kā jērs, ko ved uz kaušanu,
 kā aita, kas aplust cirpēja priekšā...

Viņu izdeldēja no dzīvo zemes,
 par mūsu pārkāpumiem viņu dauzīja līdz nāvei,
 viņam deva kapu pie bezdievjiem
 un pie ļaundarīem mūža māju,
 kaut gan viņš nebija darījis varas darbus,
 un viltības nebija viņa mutē.

Jahvem patika — viņu sadragāt:
 Ja viņš ziedo savu dvēseli par izlīdzināšanu,
 tad viņš redzēs pēcnācējus, pieredzēs ilgu mūžu,
 un Jahves prāts labi izdosies ar viņa roku.“ —

...„Tāpēc es viņam dodu mantojumu pie lielajiem,
 un ar stiprajiem viņš dalīs laupījumu,
 jo viņš savu dvēseli izlēja nāvē,
 un viņu pieskaitīja ļaundarīem,
 tikām viņš nesa daudzus grēkus
 un iestājās par viņu pārkāpumiem.“* (52, 13—53, 12.)

Piezīme: Par „Jahves kalpu“ (latv. bibelē: tā Kunga kalpu) pravietis mēdz saukt Isrāēļa tautu. Uz visu tautu, it īpaši viņas dievbijīgo kodolu, arī attiecas lielumā un visumā, t. s. „Jahves kalpa dziesmas“, kas apdzied viņa uzdevumu pasaules vēsturē (42, 1—7; 49, 1—9; 50, 4—9; 52, 13—53, 12). Isrāēlim Jahve uzlicis uzdevumu nest visām pasaules tautām īsto Dieva atziņu, un tagad trimdā viņš, nevainīgi un pazemīgi ciezdams, pats guvis svētību (caur caurim šķīstīdamies) un varēs nodarēt par svētību arī citiem (dodams liecību par ticības spēku un aizkustinādams sirdsapziņu). Bet dziesmās ir arī izteicieni, kas var

istenībā zīmēties tikai uz kādu atsevišķu personu. Šis vārdā nesauktais „Jahves kalps“ tēlots kā nevainīgs cietējs, kas brīvprātīgi ziedojis savu dzīvību tautas un cilvēces labā un tā tapis par tautas glābēju un taisnības un patiesības (gaismas = istās reliģijas) nesēju visai cilvēcei. Cik lielā mērā pravietis savam tēlojumam ņēmis par pamatu kādu vēsturisku personu (Možu? sevi pašu?), tas ir jautājums, kas vēl gaida galīgā atrisinājuma. Zīmīga ir pravieša svārstīšanās starp individuālo un kolektīvo „Jahves kalpa“ tēlu. Vēlākās paaudzes attiecinājušas šīs dziesmas uz cietēju Mesiju un, iedzījinādamās viņa tēlā, mācījušas nošķirt no Mesijas jēdziena visu pasaulīgo varu un laicīgo labklājību, kas lielā mērā vēl pieder pie pravieša Jesajas Mesijas tēla. Kristīgā draudze redz šo sludinājumu piepildīšanos (gan ne burtisku) Jēzus Kristus personā un dzīvē. (Sal. Apust. darbos 8, 32—35).

c) Cionas dziesmas.

* Ciona sacīja: „Jahve ir mani atstājis,
mans kungs ir mani aizmirsis!“
Vai sieva var aizmirst savu bērniņu,
neapžēlodamās par savu istu dēlu?
Un jebšu sjeva arī aizmirstu savu bērniņu,
taču es tevi neaizmirsīšu.
Redz, uz savām rokām es esmu tevi zīmējis,
tavi mūpi stāv vienmēr man acu priekšā.
Kas tevi uzcels, ir žiglāks nekā tie, kas tevi ārdīja,
un kas tevi izpostīja, ir aizgājuši no tevis.
Laid savas acis visapkārt un raugies:
visi viņi ir sapulcējušies, nāk pie tevis.“* (49, 14—18).

* Mosties, mosties, Ciona,
tērpies savā stiprumā,
apvelc savas goda drēbes,
Jeruzāleme, tu svētā pilsēta!
Nekad vairs neienāks tavā vidū,
kas ir neapgraizīts un nešķīsts.
Nokratī pīšļus, piecelies,
tu gūstniece, Jeruzāleme!
atraisītas ir saites no tava kakla,
tu trimdeniece, Cionas meita!* (52, 1.—2.).

* Cik mīļas ir kalnu tekās prieka vēstneša kājas,
kas sludina mieru, nes prieka ziņu, sludina glābiņu,
saka uz Cionu: tavs Dievs ir valdnieks!

Visi tavi (torņu) sargi sauc, tie gaviļē pulkā,
jo vaigu vaigā viņi skata, ka Jahve griežas atpakaļ.
Sauciet, gaviļējiet skaņi, Jeruzālemes drupu kaudzes,
jo Jahve ir apžēlojis par savu tautu, atpestījis Jeruzālemi.
Jahve atrotījis savu svēto roku visu tautu priekšā,
lai visi zemes gali redzētu mūsu Dieva pestīšanu.* (52,7—10).

*„Kā Noacha (Noas) laikos (bija), tā tas man notiek:
Kā es zvērēju, ka nenāks vairs Noacha plūdi pār zemi, —
tā es zvēru, ka nedusmošos vairs uz tevi un nerāšu tevi.
Jo kalni var atkāpties un pakalni sabrukt,
bet mana žēlastība no tevis neatkāpsies un mana miera derība
saka Jahve, tavs apžēlotājs. [nesabruks,“ —

Tu nožēlojamā, vētru svaidītā, nieprieicinātā,
redz', es likšu malachītā tavus pamatus
un uzcelšu tevi uz safīriem,
no rubīna es taisīšu tavus čukurus
un tavus vārtus no karbunkula
un visu savu iežogojumu no dārgakmeņiem.
Visi tavi cēlji būs Jahves mācekļi,
un lielu labklājību gūs tavi bērni.
Taisnībā tu liksi savus pamatus,
būsi tālu no spaidiem, jo tev nav, kā būties,
tālu no briesmām, jo tās tev netuvosies (54, 9—14).

Meklējiet Jahvi, kamēr viņš atrodams,
piesauciet viņu, kamēr viņš ir tuvu.
Bezdievīgais lai atstāj savu ceļu,
ļaudaris — savas domas
un atgriežas pie Jahves, lai viņš apžēlotos,
un pie mūsu Dieva, jo viņš bagāts piedošanā.
Jo manas domas nav jūsu domas
un ne jūsu ceļi ir manējie, saka Jahve.
Bet cik daudz debesis ir augstākas nekā zeme,
tik mani ceļi ir augstāki nekā jūsu ceļi
un manas domas — nekā jūsu domas. (55, 6—9).

Jo it kā lietus nāk no debesīm
un negriežas turp atpakaļ, bet slacina zemi,
dara to auglīgu un liek tai zaļot,
dod sēklu sējējam un maizi ēdējam, —
tāpat mani vārdi, kas iziet no manas mutes,
negriezīsies tukši pie manis atpakaļ,
bet izdarīs to, kas man patīcis,
un izpildīs, kamdēļ esmu tos sūtījis.
Tiešām, ar prieku jūs iziesit,
un ar mieru jūs izvadīs.
Kalni un pakalni jūsu priekšā gavigādami gavigādās,
un visi koki uz lauka plaukšķinās,

ērķšķu krūmu vietā uzaugs cipreses,
un dadžu vietā zaļos mirtes. —
Jahvem par godu viss tas notiks,
par mūžīgu, neiznīcināmu zīmi. (55, 6—13).

32. Jūdu draudze pēc trimdas.

1. Kīrs atlaiž trimdeniekus. Kīrs drīz vien salauza chaldiešu varu. Bābele beidzot labprātīgi atvēra viņam savus vārtus. Apzinādamies par persiešu vienīgā augstākā dieva Ahura-Mazdas ieceltu „ķēniņu ķēniņu“, viņš uzstājās kā kārtības un tiesību aizstāvis. Arī pret citām reliģijām viņš izrādīja iecietību un ir „daudzus dievus atvedis atpakaļ viņu mājokļos.“

Jau pirmajā Kīra valdības gadā (538. g. vasarā pr. Kr.) jūdu trimdenieki dabūja atļauju atgriezties dzimtenē un atjaunot Jeruzālemes svētnīcu.

* Ķēniņa Kīra pirmajā gadā Kīrs deva pavēli: Dievnams Jeruzālemē. Nams jāuztaisa — par vietu, kas derīga kaujamu upuru un uguns upuru ziedošanai; tā augstums lai ir 60 olektis, tā platums 60 olektis, trīs slāņi jāliek no cirstiem akmeņiem un viens slānis no koka. Izdevumi jāsamaksā no ķēniņa kases, un dievnama zelts un sidrablietas, ko Nebūkadresars aizvedis no Jeruzālemes svētnīcas uz Bābeli, viņiem jāaizved atpakaļ uz Jeruzālemi un jānovieto dievnamā.* (Esr. 6, 3—5).

Tikai reti no vecās trimdenieku paaudzes vēl bija dzīvi, un no jaunajiem ne visi gribēja atstāt savu iedzīvi. Bet radās krietns pulks, kas ar savu mantu un lopiem savu cilšu vecāko vadībā, ar Kīra ieceltu valdnieku Šēšbacaru priekšgalā, devās tālajā ceļā. Liela sajūsma un rožainas cerības pavadīja viņus, jo tagad, likās, sāka piepildīties praviešu sludinātās izredzes uz laimīgu nākotni.

* Kad Jahve reiz grozīja Cionas likteni,
tad tas mums bija it kā sapnis.

Tad mūsu mute bija pilna smieklu,
un mūsu mēle pilna gaviļu.

Tad pagānu starpā bija runas:

„Jahve ir lielas lietas ar viņiem izdarījis!“

Lielas lietas Jahve ar mums izdarījis,
mēs bijām priecīgi.

Grozi, Jahve, mūsu likteni,
kā tu to dari ar upēm dienvidos!¹⁾

¹⁾ Upes dienvidos vasarā izžūst un tikai lietus laikmetā pildās ar ūdeni.

Kas ar asarām sēj,
 pļaus ar gaviļēm:
 gan iet tagad ar raudām
 un kaisa sēklu,
 bet ar gaviļēm griežas reiz atpakaļ
 un nes kūlīšus. (126. psalms.)

Jerūzālemē trimdenieki tūlīt ķērās pie svētnīcas atjaunošanas; uzcēla dedzināmo ziedojumu altāri un iekārtoja pagaidu svētnīcu. Bet turpmākiem darbiem radās visādi šķēršļi. Grūtības un vilšanās stājās pretim ik uz soļa. Jerūzāleme bija lielāko tiesu izpostīta. Apkārtnes druvas un dārzi, stāvēdami atmatā, bija aizauguši nezālēm un krūmiem. Pa daļai trimdenieku dzīves vietas bija aizņēmuši sveši ļaudis, kas naidīgi saņēma pārnācējus un traucēja viņus atjaunošanas darbā. Sausums un neizdevīga raža pirmajos gados padarīja pārnācēju stāvokli vēl grūtāku, un dažs labs sāka zaudēt dūšu. Vēl vienmēr svinēja trimdā ievestās sēru dienas.

2. Svētnīcas celšana. Hagajs un Zacharja. Kad 522. g. mira Kīra dēls un pēcnācējs Kambīss, Persijā izcēlās nemieri. Likās, bija sagaidāma Persijas sairšana, un pēc lielo pasaules valšķu sabrukuma Ecechiēls bija sludinājis Dāvīda valsts atjaunošanos. Pārnākušo cerības dabūja jaunu sparū.

520. g. uzstājās pravietis Hagajs un pārmeta, ka ļaudis paši dzīvojot dēļiem izklātos namos, bet dievnams vēl vienmēr stāv postā.

* Tā saka Jahve Cebāot: Ņemiet vērā savu likteni. Jūs esat daudz izsējuši, bet maz ievākuši, jums ir, ko ēst, bet jūs nevarat paēst, jums ir, ko dzert, bet nevarat padzerties, jums ir gan, ko apģērbt, bet jums nepaliek silti; un kas pelna algu, tas strādā cauram makam.

Tā saka Jahve Cebāot: Kāpiet augšā kalnos un cērtiet kokus un celiet dievnamu; pie tam man būs labs prāts, un es parādīšos savā godībā.* (Hag. 1, 5—7).

Negādādami par dievnamu, ļaudis paši izpelņījušies visas nelaimes, kas pār viņiem nākušas. Bet ja viņi ķersies pie darba, tad Jahve būs ar viņiem, un viņa gars būs viņu vidū. Un kad drīz nāks lielā pasaules katastrofa, tad tautas nesīs šurp visus pasaules dārgumus. „Jo man pieder sidrabs, un man pieder zelts,“ saka Jahve Cebāot.*

Hagaju sāk atbalstīt arī otrs pravietis, Zacharja vārdā.

* Tā saka Jahve Cebāot: Atgriezieties atkal pie manis, saka Jahve Cebāot, tad es atkal piegriezīšos jums, saka Jahve Cebāot.*

Zacharja atsaucas uz agrākajiem praviešiem un viņu sludinājumu piepildīšanos. Viņš tēlo astoņas parādības, kas aplicina Jahves mīlestības dedzību, ienaidnieku bojā iešanu, Jeruzālemes uzcelšanu, grēku izskaušanu un mesiāniskā laikmeta atnākšanu. Tautas priekšgalā blakus pārvaldniekam Zerubābelam viņš grib redzēt augsto priesteri Jošuu, jo tie abi stāv īpašā Jahves apsardzībā.

Par gaidāmo mesiju abi pravieši izsludina Zerubābelu, kas bija Dāvīda cilts atvase. 520. g. atkal atjauno dievnama celšanas darbus. Persiešu iejaukšanās izjauc mesiāniskās cerības, un Zerubābela vārds pazūd no vēstures. Persijas ķēniņš Dārejs, iepazinies ar Kira rīkojumu par Jeruzālemes svētnīcu, netikvien atļauj turpināt pārtrauktos celšanas darbus, bet arī pavēl dot līdzekļus no Sirijas nodokļu ienākumiem un katru dienu piešķirt ziedojumu lopus, kviešus, sāli, eļļu un vīnu, kas nepieciešams, lai varētu „ziedot Debesdievam patīkamu ziedojuma smaržu un lūgt par ķēniņa un prinču dzīvību.“ (Esr. 6, 9.)

515. g. celtne bija nobeigta un tika svinīgi iesvētīta. Pasahsvētkus svinot jaunajā svētnīcā, priesteri izdarīja jēru kaušanu un vadīja svinības.

Persiešu ieceltajam pārvaldniekam blakus drīz vien izvirzījās jaunās svētnīcas augstais priesteris kā tautas garīgais vadonis. Tālākais draudzes liktenis bija vēl vienmēr grūts. Atsevišķas ģimenes tapa bagātas un apspieda citus tautiešus. Radās nemiers par ticības prasībām: „Tas ir velti — Dievam kalpot. Kāds labums atlec, kad turam viņa baušļus?.. Kas ļaunu dara, tas ir labs viņa acīs, un nelieši viņam ir patīkami.“ (Mal. 3, 14; 2, 7-b.). Tāpēc atrāvās no reliģiskām parašām un nekārtīgi izpildīja kulta noteikumus. Sajaukšanās ar samariešiem¹⁾ arī apdraudēja draudzes tikumus un parašu skaidrību. Visu to pārmeta ļaudīm pravietis, kā runas uzrakstītas tā sauktajā Maleachi²⁾ grāmatā, un vēl citi, kuŗu raksti savākti Jesajas grāmatas pēdējās nodaļās (56.—66.). Bet še

¹⁾ Sk. 144. lp.

²⁾ *Maleachi* (= mans sūtnis) nav īpašvārds.

atrodami arī mēģinājumi iepriecināt pagurušos, tēlojot spilgtās krāsās Jahves uzstāšanos par pasaules soģi („vīna spaida mīnēju“ 63, 1—6) un gaidāmo Jerūzālemes godību, kad visas pasaules tautas nāks uz turieni un liks uz Jahves altāri Libānōna krāšņumu un jūras bagātības (sk. īpaši 60. nod.).

3. Nehemja un Esra. Nehemja (Nehemia), kāds augstas kārtas jūds, kas kalpoja pie ķēniņa Artakserksa I galma, izludzās no ķēniņa atļauju doties uz Jerūzālemi un atjaunot pilsētu, it īpaši pilsētas mūrus, kuŗu celšana bija līdz tam aizliegta. Ar pārvaldnieka pilnvarām viņš ieradās Jerūzālemē 445. g. un ar tādu pašaizliedzīgu paraugu un sirsnību ķērās pie darba, ka 52 dienās mūri bija nobeigti. Viņš netikvien pats izlietoja savu bagātību un algu draudzes labā, bet prasīja to arī no citiem. Viņš izveda cauri vispārēju parādu atlaišanu un iekļlāto māju un tīrumu atdošanu un kādā tautas sapulcē lika pašai tautai pieņemt likumus, kas aizliedza radoties ar pagāniem un sabātā tirgoties, pavēlēja sabāta gados(ik septītā gadā) atlaist parādniekiem ķilas un katru gadu maksāt nodevas svētnīcai (galvas naudu) un lēvītiem (pirmos augļus un desmito tiesu.). Nehemjas taisnais prāts un sirsnīgā dievījība, kā arī nesavtība un enerģija bija draudzei par svētību visu viņa pārvaldnieka laiku (445.—433. g.).

Pēc viņa atgriešanās pie galma, ieradās Jerūzālemē kāds trimdenieku priesteris no Bābeles, Esra vārdā, ar jaunu trimdenieku pulku. Viņš bija izdabūjis no ķēniņa Artakserksa I bagātas dāvanas Jerūzālemes svētnīcai un kā pašas svētnīcas tā arī priesteru un svētnīcas kalpotāju atbrīvošanu no nodokļiem. Ķēniņš bija arī atzinis „Dieva likumu grāmatu“, ko Esra veda sev līdz.

Iepazinies ar Jerūzālemes draudzi, Esra pamudināja tautas sapulci pieņemt lēmumu, ka visas svešās no pagāniem ieprecētās sievas un viņu bērni būtu izraidāmi. 431. g. oktobrī viņš kādā svinīgā sapulcē nolasa priekšā jauno likumgrāmatu, lasīdams bez pārtraukuma no agra rīta līdz pusdienai. Pēc tam svinēja būdiņu svētkus pēc jauno likumu noteikumiem un tad ar svinīgu derības solījumu, ko cilšu vadoņi, priesteri un lēvīti apstiprināja ar parakstu un zīmogu, ievēda likumgrāmatu dzīvē. Tā kā toreizējais augstais priesteris, ko likums ap-

stiprināja par visas garīgās dzīves vadoni, tomēr vēl pielaida dažādas nekārtības, tad Nehemja vēlreiz ieradās Jerūzālemē un ar varu izveda jaukto laulību šķiršanu un sabāta svētīšanu (turēja pilsētas vārtus aizslēgtus visu sabātu, lai ļaudis nevarētu iziet pie darba un tirgotāji ienākt pilsētā).

Augstā priesterā dēla dēls Manaše, kas negribēja šķirties no savas samariešu sievas, aizgāja pie samariešiem un nodibināja tiem īpašu svētnīcu un kultu uz Garicīma kalna pie Sichemas. Tagad samarieši vairs nejaucās Jerūzālemes draudzes dzīvē.

4. Bauslības reliģija. Esras likumgrāmatas galvenais saturs bija likumi par kultu un priesteriem; tas arī vēl diezgan skaidri izlobāms no piecām Mozus grāmatām, kur tas apm. tai pašā laikā apvienots ar Deuteronomiju un citiem vēsturiskiem avotiem. Piecas Mozus grāmatas (*thorāh* = mācība, bauslība) tapa par jūdu draudzes ticības dzīves pamatakmeni.

Jaunā laika uzskatus par tautas vēsturi tēlo Laika grāmata (Chronika).

Ziedojumu kults bija likumos noteikts visos sīkumos: kādi ziedojumi un cik katru dienu, katru sabātu un svētku dienu vai atkal citos gadījumos nesami, kāds ir ziedojumu rituāls utt. Ziedojumu nešana bija nodota pilnā mērā priesteru rokās, kas bija Aarona ģimenes pēcnācēji. Citus Lēvja cilts locekļus pielaida tikai svētnīcas sargos, dziedātājos un citos zemākos tempļa kalpotājos. Pārējie ļaudis (nagarīdnieki, laji) maksāja svētnīcas nodokļus un piegādāja ziedojumu dāvanas savām individuālām vajadzībām, bet pašā ziedošanā vairs nevarēja piedalīties.

Citas svarīgas prasības bija apgraizīšana, sabāta un svētku svētīšana un kultiskā šķīstība. Apgraizīšanu atvasināja no Abrāhāma laikiem, bet sabāta svētīšanu — no pasaules radīšanas. Šķīstības likumi noteica, kādus dzīvniekus drīkst ēst un ziedot, un kādas slimības un darbības padara cilvēku nešķīstu. Pie tam zināja stāstīt, ka aizliegums baudīt asinis dots jau Noacham tūlīt pēc ūdens plūdiem. Arī lielākos svētkus tagad noteikti saistīja ar svarīgiem notikumiem tautas vēsturē. Pasah svētki ir par piemiņu iziešanai

no Ēģiptes, būdiņu svētki — klejošanai pa tuksnesi un vasaras svētki — baušļu un likumu došanai pie Sīnaja. Vispār visi likumi šķita nākam no Mozus autoritātes.

Bauslības grāmatas izskaidrošana un papildināšana bija rakstu mācītāju-rabīnu uzdevums.

Par bauslības izpildīšanu gaidīja drošu Jahves atmaksu. Tautai bija izredzes uz mesiānisko godību un atsevišķam cilvēkam uz labklājību jau šai pasaulē. Bagātību un laimi uzskatīja par algu, ko Dievs piešķir taisnam cilvēkam, un nelai mes gadījumus par Dieva sodu. (Sk. 1. psalmu 205. lp.). Kārtīga bauslības izpildīšana šķita visdrošākais līdzeklis, lai sagatavotu ceļu Mesija's atnākšanai.

Arī samarieši turēja 5 Mozus grāmatas par svētiem rakstiem ar kanonisku nozīmi.

33. Pirmvēsture. Patriarchu stāsti.

1. **Priesteru kōdeks un pentateuchs.** Priesteru un lēvītu garā sarakstītais sacerējums par patriarchu un Mozus laikmetu Esras laikā tika apvienots ar Deuteronomiju un citiem agrākiem sacerējumiem par šiem laikiem, deva pamatsaturu un noskaņu piecām Mozus grāmatām un zinātnē tiek saukts par Priesteru kōdeku (P). Apvienotais plašais darbs (pentateuchs = 5 tīstekļi jeb „sējumi“) pauž galvenā kārtā jūdu tautas reliģijas pēdējā laikmeta atziņas — ticību vienam visspēcīgam Dievam, visas pasaules un cilvēces likteņu lēmējam un vadītājam, kas izredzējis jūdu tautu par savu svēto tautu, caur kuŗu „visas ciltis virs zemes tiks svētītas.“

2. **Pirmvēstures stāsti.** Pirmvēstures stāsti (1. Moz. gr. 1.—11. nod.) apskata no tikumiskās viendievības viedokļa svarīgus jautājumus, ko cilvēka prāts neatlaidīgi tiecas atrisināt, proti: kā pasaule cēlusies un kāda ir cilvēka nozīme citu radījumu starpā (1—2, 3), kā pamodusies cilvēka ļaunā un labā atziņa un kā ļaunums nācis pasaulē un vairojies (3. un 4. nod.), kā radusies pirmatnējā kultūra (4, 17-b. 20—22; 9, 10; 10, 9—11; 11, 3), kā izcēlušās daudzās valodas un tautas (11, 1—9) un kā Dievs izturas pret ļauniem un pārgalvīgiem cilvēkiem

un kā pret dievbijīgiem un taisniem (6—9; 11). Šie stāsti pieder dažādiem avotiem.

Pirmvēstures turpinājums ir patriarchu (ciltstēvu) stāsti (1. Moz. 12.—50. nod.), kas rāda ebrēju ciltstēvus — Abrahāmu, Izāku un Jēkabu kā augstākās dievatziņas kopējus. No Jēkaba - Isrāēļa 12 dēliem tiek atvasinātas 12 ebrēju ciltis. (Sk. augšā, § 18, 1. gab.)

3. Pasaules radīšana. * Iesākumā Dievs radīja debesis un zemi.¹⁾

Zeme bija neizveidota un tukša, tumsa bija pār dziļumiem, un Dieva (*Elohīm*) gars lidinājās pa ūdeņu virsu.

Tad Dievs sacīja: „Lai top gaisma!“ un gaisma tapa. Dievs redzēja gaismu labu esam, un Dievs šķīra gaismu no tumsas. Dievs nosauca gaismu par dienu, un tumsu viņš nosauca par nakti. Un tapa vakars, un tapa rīts: pirmā dienā.²⁾

Tad Dievs sacīja: „Lai top spraišļi ūdeņu starpā, un lai tie šķīr ūdeni no ūdens!“ Un tā tas notika. Dievs darīja spraišļus un nošķīra ūdeni spraišļu apakšā un ūdeni spraišļu virsū. Dievs nosauca spraišļus par debesi. Un tapa vakars, un tapa rīts: otra diena.

Tad Dievs sacīja: „Lai ūdens debess apakšā krājas vienā vietā, ka sausums top redzams!“ Un tā tas notika. Dievs nosauca sausumu par zemi, un ūdeņu krājumu viņš nosauca par jūru. Dievs redzēja to esam labu. Dievs sacīja: „Lai zeme izdod zaļumus, stādus ar savu sēklu un augļu kokus, kas nes katrs savas sugas augļus zemes virsū ar savu sēklu iekšā!“ Un tā tas notika. Zeme izdeva zaļumus, stādus ar savu sēklu pēc savas sugas un kokus, kas nes augļus ar savu sēklu iekšā, pēc savas sugas. Dievs redzēja to esam labu. Un tapa vakars, un tapa rīts: trešā diena.

Tad Dievs sacīja: „Lai top spīdekļi pie debess spraišļiem, kas šķīr dienu no nakts un kas dod zīmes un nosaka laikus un dienas un gadus; un lai tie ir par spīdekļiem pie debess spraišļiem un apspīd zemi!“ Un tā tas notika. Dievs darīja divi lielus spīdekļus, lielāko spīdekli valdīt dienu un mazāko spī-

¹⁾ Šis Bībeles pirmais stāsts pieder Priesteru kōdekam.

²⁾ Ebrēju dienas un nakts skaitīšana iesākas ar iepriekšējo vakaru.

dekli valdīt nakti un zvaigznes. Dievs lika tos pie debess spraišļiem, lai tie apspīd zemi un valda dienu un nakti un šķir gaismu no tumsas. Dievs redzēja to esam labu. Un tapa vakars, un tapa rīts: ceturtā diena.

Tad Dievs sacīja: „Lai rodas ūdenī pulkiem kustošas būtnes un putni, kas laižas virs zemes apakš debess spraišļiem!“ Un Dievs radīja lielus jūras dzīvniekus un visādas dzīvas būtnes, kas kustas un mudž ūdenī, pēc viņu sugām, un visādus spārnainus putnus, pēc viņu sugām. Dievs redzēja to esam labu. Un Dievs tos svētīja sacīdams: „Vaislojieties un vairojieties un piepildait ūdeni jūrā, un putni lai vairojas zemes virsū!“ Un tapa vakars, un tapa rīts: piektā diena.

Tad Dievs sacīja: „Lai zeme izdod dzīvas būtnes pēc viņu sugām: lopus, rāpuļus un meža zvērus pēc viņu sugām!“ Un tā tas notika. Dievs darīja meža zvērus pēc viņu sugām un lopus pēc viņu sugām un visādus zemes rāpuļus pēc viņu sugām. Dievs redzēja to esam labu.

Tad Dievs sacīja: „Darīsim cilvēkus pēc mūsu ģimja, pēc mūsu līdzības, lai tie valda pār zivīm jūrā un pār putniem apakš debess un pār visu zemi un pār visiem rāpuļiem, kas rāpo uz zemes.

Un Dievs radīja cilvēku pēc sava ģimja,
pēc Dieva ģimja viņš radīja to
un radīja tos vīrieti un sievieti.

Dievs svētīja tos, sacīdams uz viņiem: „Vaislojieties un vairojieties un piepildait zemi un pārvaldait to; un valdait pār zivīm jūrā un pār putniem apakš debess un pār visām būtnēm, kas kustas zemes virsū.“ Un Dievs sacīja: „Raugi, es jums dodu visādus stādus, kas nes sēklu un kas aug pa visu zemes virsu, un visus kokus ar augļiem, kam sēkla iekšā, — jums par barību. Bet visiem dzīvniekiem zemes virsū un visiem putniem apakš debess un visiem rāpuļiem zemes virsū, kas vien ir dzīvi, dodu visus stādu zaļumus par barību.“ Un tā tas notika. Dievs aplūkoja visu, ko viņš bija darījis, un raugi, tas bija ļoti labs. Un tapa vakars, un tapa rīts: sestā diena.

Tā tika pabeigtas debesis un zeme un viss viņu spēks. Tad Dievs dusēja septītajā dienā no visa sava darba, ko bija da-

rījis. Un Dievs svētīja septīto dienu un iesvētīja to, tāpēc ka viņš bija dusējis no visa darba, ko Dievs bija radījis un darījis.

Tā debesis un zeme ir cēlušās, kad tās tika radītas.*
(1. Moz. 1, 1—2, 4-a).

4. Zaudētā paradīze. * Tai laikā, kad Dievs Kungs (*Jahvē Elohim*)¹⁾ darīja debesi uz zemi, — un zemes virsū vēl nekādu krūmu nebija klajumos un vēl nekādi stādi nezēla klajumos, jo Dievs Kungs vēl nebija licis lietum līt zemes virsū un neviena cilvēka nebija, kas zemi būtu kopis, bet migla cēlās no zemes un slapināja visu zemi, — tad Dievs Kungs taisīja cilvēku no zemes pīšļiem un iedvesa viņa nāsīs dzīvības dvasi; tad cilvēks tapa par dzīvu būtni. Tad Dievs Kungs stādīja dārzu Edeņē pret rītiem un iecēla tur cilvēku, ko viņš bija veidojis. Dievs Kungs izaudzināja no zemes visādus kokus, kas jauki bija uzlūkot un labi ēst; un dzīvības koku dārza vidū un labā un ļaunā atziņas koku.

Dievs Kungs ņēma cilvēku un ielika viņu Edenes dārzā, lai viņš to koptu un sargātu. Un Dievs Kungs pavēlēja cilvēkam. „No visiem dārza kokiem tu vari ēst pēc patikas; bet no labā un ļaunā atziņas koka, no tā tev nebūs ēst, jo kuņģā dienā tu no tā ēdīsi, tu mirdams mirsi!“

Dievs Kungs sacīja: „Nav labi cilvēkam būt vienam; es viņam darīšu palīgu, kas viņam piemērots.“ Un Dievs Kungs no zemes taisīja visus zvērus laukā un visus putnus apakš debess; un viņš tos veda pie cilvēka, lai redzētu, kā viņš tos nosauks. Un kā cilvēks ikvienu dzīvu būtni nosauks, tā lai būtu viņas vārds. Tad cilvēks nosauca vārdus visiem lopiem un putniem apakš debess un visiem zvēriem laukā; bet cilvēkam neatradās palīgs, kas viņam būtu piemērots.

Dievs Kungs cilvēkam sūtīja cietu miegu, ka viņš aizmiga; tad viņš ņēma vienu no viņa sānkauliem un aizpildīja to vietu ar miesu. Dievs Kungs izveidoja sānkaulu, ko no cilvēka bija ņēmis, par sievu un pieveda to cilvēkam. Un cilvēks sacīja:

¹⁾ Šis stāsts pieder kādam citam stāstu slānim nekā iepriekšējais. Šai slāni Dievu apzīmē vispār ar vārdu Jahvē, kāpēc visu slāni sauc par Jahvistu (J). Šai stāstā redaktors, apvienodams to ar citiem, pielicis vārdam Jahvē vēl vārdu Elohim (= Dievs). Latviešu Bībele mēdz tulkot Jahvē ar vārdu „Kungs“. — Ebrēju vārds 'ādām nozīmē „cilvēks“.

„Šī nu ir kauls no maniem kauliem
un miesa no manas miesas:
tā tiks saukta vīrene (vīriete),
tāpēc ka tā ņemta no vīra.

Tāpēc vīrs atstās savu tēvu un savu māti un pieķersies savai sievai, tā ka tie būs viena vienīga miesa.“ Bet viņi abi bija kaili, cilvēks un viņa sieva, un nekaunējās.

Taču čūska bija viltīgāka nekā visi lauka zvēri, ko Dievs Kungs bija radījis; un tā sacīja uz sievu: „Vai Dievs tiešām sacījis: Jums nebūs ēst ne no viena koka dārzā?“ Sieva sacīja uz čūsku: „Mēs ēdam no koku augļiem dārzā; bet par koka augļiem, kas dārza vidū, Dievs sacījis: Neēdiet no tā un neaizkariet to, ka jūs nemirstat.“ Čūska sacīja uz sievu: „Mirt nemirsit vis! bet Dievs zin, ka, kuņā dienā jūs no tā ēdīsiet, tad jūsu acis tiks atvērtas, un jūs būsiet it kā Dievs, atzīdami labu un ļaunu.“ Kad sieva redzēja, ka labi būtu ēst no tā koka, un ka tas acīm jauks un iekārojams koks, kas darītu gudru, tad viņa ņēma no tā augļiem un ēda un deva arī savam vīram, un viņš ēda. Tad viņu abēju acis tika atvērtas, un tie atzina, ka bija kaili; un viņi sapina vīgeskoka lapas un taisīja sev priekšautus.

Kad viņi dzirdēja Dieva Kunga soļus, kas dārzā staigāja dienas dzestrumā, tad cilvēks un viņa sieva apslēpās no Dieva Kunga vaiga zem kokiem dārzā. Dievs Kungs sauca cilvēku un sacīja uz viņu: „Kur tu esi?“ Viņš sacīja: „Es dzirdēju tavus soļus dārzā un bijos, jo esmu kails, un paslēpos.“ Viņš sacīja: „Kas tev teicis, ka tu esi kails? Vai tu neesi ēdis no koka, par ko es tev pavēlēju, ka tev no tā nebija brīv ēst?“ Cilvēks sacīja: „Sieva, ko tu man piebiedroji, tā man deva no tā koka, un es ēdu.“ Dievs Kungs sacīja uz sievu: „Kam tu to darīji?“ Sieva sacīja: „Čūska mani pievīla, un es ēdu.“

Tad Dievs Kungs sacīja uz čūsku: „Tāpēc ka tu to darīji, esi nolādēta visu lopu vidū un visu lauka zvēru vidū: uz tava vēdera tev būs līst un pīšļus ēst visu savu mūžu. Un es celšu ienaidu starp tevi un sievu un starp tavu sēklu un viņas sēklu; šis tēmēs tev pa galvu, un tu tēmēsi viņam papēdī.“

Uz sievu viņš sacīja: „Es vairodams vairošu tavas sāpes un tavas grūtības mokas; ar sāpēm tev būs bērnus dzemdēt:

tu tieksies pēc sava vīra, bet viņš būs tavš kungs.“ Un uz Ādamu viņš sacīja: „Tāpēc ka tu esi klausījis savas sievas balsij un ēdis no tā koka, par ko tev pavēlēju sacīdams: tev nebūs no tā ēst, — nolādēta lai ir zeme tevis dēļ; ar pūlēm tev no tās būs uzturēties visu savu mūžu; ērkšķus un dadžus tā tev izdos, un tev būs ēst lauka augļus. Vaiga sviedros tev būs ēst maizi, tiekams tu atkal topi par zemi, no kuņas tu esi ņemts. Jo tu esi no pīšļiem, un par pīšļiem tev būs atkal jātop.“

Cilvēks nosauca savas sievas vārdu Ieva (*Hava*), tāpēc ka tā ir visu dzīvo māte.

Un Dievs Kungs taisīja Ādāmam un viņa sievai uzvalkus no ādām un apvilka viņiem tos.

Tad Dievs Kungs sacīja: „Redzi, cilvēks tapis kā viens no mums, atzīdams labu un ļaunu; un nu, lai viņš savu roku neizstiepj un neņem arī no dzīvības koka un neēd un nedzīvo mūžīgi,“ — tad Dievs Kungs izraidīja viņu no Edenes dārza, lai viņš apstrādātu zemi, no kuņas bija ņemts. Un viņš izdzina cilvēku un lika Edenes dārzam pret rītiem ķerubus un cērtama zobena liesmu, lai sargātu ceļu uz dzīvības koku. (1. Moz. gr. 2, 4-b—3, 24.)

5. Ūdens plūdi. Bībeles stāstā par ūdens plūdiem savīti kopā divi stāstījuma pavedieni, vecākais no Jahvista (J) slāņa, jaunākais no Priesteņu kōdeka (P). Stāstījumus var vienu no otra nošķirt pēc stila un izteiksmes un dažām atšķirībām saturā.

P nosaka plūdu gaŗumu veselu gadu un liek uzņemt šķirstā pa pārim no visiem dzīvniekiem; pēc J plūdi ilguši apm. 60 dienas un šķirstā uzņemts viens pāris no visiem nešķīstiem dzīvniekiem, bet no šķīstajiem septiņi pāri. Vairākas epizodes arī atstāstītas divi reizes, pie kam viens atstāstījums ņemts no P, otrs no J, piem. ieešana kuģī 7, 7 un 7, 13. Izlobot vecāko stāstījumu, dabūjams gandrīz pilnīgs teksts, trūkst tikai noteikuma par kuģa celšanu, jo šai vietā P pilnīgi izspiedis J.

* Kad Jahve redzēja, ka cilvēku ļaunums augtin auga zemes virsū un viss viņu sirds prāts un nodoms bija tikai ļauns vienmēr, tad Jahvem tapa žēl, ka viņš bija radījis cilvēkus zemes virsū, un tas viņam sāpēja sirdī. Jahve sacīja: „Es izdeldēšu no zemes virsus cilvēkus, ko esmu radījis, jo

man žēl, ka esmu tos radījis.“ Bet Noachs (Noa) atrada žēlastību Jahves acīs... (6, 5—7).

Dievs sacīja uz Noachu: „Taisi sev šķirstu no priežu koka; un apsviķo to ar darvu no iekš- un ārpusē. Un tā tev būs to taisīt: 30 olekšu lai ir šķirsta garums 50 olekšu platums un 30 olekšu tā augstums; pēc olekts mēra tev to būs nobeigt. Juntu tev būs taisīt šķirstam virsū, un šķirsta durvis tev būs likt tā sānos. Istabu pie istabas tev būs šķirstu taisīt; tev būs to taisīt trim stāviem: apakšējo, vidējo un virsējo... (6, 14.—16.).*)

Jahve sacīja uz Noachu: „Ej šķirstā, tu un viss tavs nams, jo tevi es esmu redzējis taisnu manā priekšā šai paaudzē. No visiem šķīstiem lapiem ņem pie sevis pa septiņiem, tēviņu un mātīti, bet no lapiem, kas nešķīsti, pa divi, tēviņu un mātīti, ka vaisla paliek dzīva pa visu zemes virsu. Jo būs vēl septiņas dienas, tad es likšu līt lietum virs zemes 40 dienas un 40 naktis, un es izdeldēšu no zemes virsus ikvienu dzīvu radījumu, ko esmu darījis.“ Bet Noachs darīja visu, kā Jahve bija pavēlējis.

Pēc septiņām dienām ūdens plūdi nāca zemes virsū. Tad Noachs iegāja šķirstā ūdens plūdu dēļ... Un Jahve aizslēdza durvis aiz viņa. — Bet lietus nāca uz zemi 40 dienas un 40 naktis, un ūdeņi vairojās un pacēla šķirstu, tā ka tas peldēja virs zemes. Tā Jahve izdeldēja visas būtnes zemes virsū. Viss, kam dzīvības dvaša bija nāsīs, viss, kas mita sausumā, nomira; tikai Noachs vien atlikās un, kas līdz ar viņu bija šķirstā. (7, 1—5. 10. 7. 16. 12. 17. 22. 23.).

Tad lietus no debesīm tika aizturēts, un ūdeņi noskrēja pamazām no zemes virsus. (Šķirsts nolaidās uz Ararata kalniem)... Noachs atvēra šķirsta logu, ko viņš bija taisījis. Viņš izlaida kraukli, un tas skraidīja šurp un turp, kamēr ūdeņi nosīka zemes virsū. Tad viņš izlaida balodi, lai redzētu, vai ūdeņi noskrējuši no zemes virsus. Bet balodis neatrada savai kājai dusas vietu un atgriezās pie viņa šķirstā, jo ūdeņi vēl bija pa visu zemes virsu; un viņš izstiepa savu roku un ieņēma to pie sevis šķirstā, pagaidīja vēl citas septiņas dienas un izlaida atkal balodi ārā no šķirsta. Un balodis nāca pie viņa ap vakara laiku, un raugi, norauta eļļaskoka lapa bija viņa mutē. Tad Noachs noprata, ka ūdeņi bija noskrējuši no

*) Sīkākaiem burtiem iespējais stāsta teksts ir ņemts no P, viss pārējais no J.

zemes virusus. Viņš pagaidīja vēl citas septiņas dienas un izlaida balodi, un tas neatgriezās vairs atpakaļ pie viņa.

Tad Noachs noņēma šķirsta juntu un skatījās, un raugi, zemes virusus bija apžuvus.

Noachs uztaisīja Jahvem altāri un ņēma no visiem šķīstiem lopiem un no visiem šķīstiem putniem un ziedoja Jahvem dedzināmus upurus uz altāra. Kad Jahve oda saldo smaržu, viņš sacīja savā sirdī: „Es turpmāk vairs nenolādēšu zemi cilvēka dēļ, jo cilvēka sirds prāts ir ļauns no mazām dienām. Es turpmāk vairs negribu samaitāt visu, kas dzīvo, kā esmu darījis. Kamēr būs dienas virs zemes, nemitēsies

sēšana un pļaušana, aukstums un karstums

vasara un ziema, diena un nakts.“* (8, 3. 6—12. 13-b. 20—22.)

6. Pirmvēstures stāstu vērtība. Pirmvēstures nostāstos vērojama seno laiku trūcīga dabas pazīšana un nepilnīgas vēstures un ģeografijas zināšanas. Dažs labs apgalvojums, aizrādījums un izskaidrojums mūsu laiku zinātniskiem pētītiem rādās nepareizs, piem.: senlaiku pasaules iztēls, kas iedomājas mūsu zemi par visas pasaules stabilo vidus punktu un debess izplatījumu par cietiem spraišļiem, pie kuŗiem spīd saule, mēness un zvaigznes; mūsu zemes lodes un visas dabas izveidošanās 6 dienās (6×24 stundās), paradīzes dārzs zemes virsū, ūdens plūdi visā pasaulē, tautu un valodu sajaukšana pie Bābeles torņa utl. Veltīgi arī būtu meklēt senajos dievbijīgo ebrēju nostāstos mūžīgas neapgāžamas patiesības vēstures, ģeografijas un dabas zinātnes jautājumos. Šai ziņā viņi bijuši pilnīgi sava laika bērni, kuŗu „zinātniskos“ uzskatus aprobežoja un noteica viņu nepilnīgie pētījumi. Zinātnē cilvēka prāts iegūst ar rūpīgiem novērojumiem un pētījumiem un sapratīgiem spriedumiem arvien jaunus, pilnīgākus un pareizākus uzskatus. Zinātniska pasaules atziņa tāpēc pastāvīgi pārveidojas, tapdama noteiktāka un pilnīgāka.

Paliekama nozīme un vērtība turpretim šiem nostāstiem, skatoties no ticības un tikumības viedokļa. Pa daļai gan šais nostāstos izteicas uzskati, kas — salīdzinot tos ar kristīgo Dieva atziņu un ticības un tikumības izpratni — jāatzīst par nepilnīgiem, par zemākiem. Piem., dažās vietās Dievam piedēvēta tīri cilvēciska daba un darbība (antrōpomorfisms)

2, 7. 8. 19. 21; 3, 8. 21; 6, 6; 7, 16-b; 8, 21-a; 11, 5—7. Taču nostāstu dievbijīgās domas mums liecina, ka šo stāstu uzrakstītāji jāuzskata par praviešiem, kas piedzīvojuši Dieva atklāsmi, kam Dievs pats atklājis viņu ticības izjūtā savu dabu, savu darbību pasaulē un savas prasības. Nostāstu ārējā laicīgajā čaulā slēpjas dārgs, vērtīgs kodols — augstas mūžīgi paliekamas mācības, kuŗu pareizību apstiprina vispilnīgākās Dieva atziņas nesējs Jēzus Kristus.

Katrs kristīgs ticīgs cilvēks atzīst un atzīs arī vienmēr jo projām, ka Dievs ir „visuvaldītājs debess un zemes radītājs“ (1. un 2. nod.), ka viņš „piemeklē bezdievīgo grēkus“ un „dara labu tiem, kas viņu mīlē“ (4. un 6.—9. nod.).

Neapšaubāms ir arī pirmvēstures atzinums, ka cilvēks ir augstākais radījums, kas ar savām garīgajām spējām paceļas pāri visai dzīvai un nedzīvai dabai. Liela tikumiska vērtība ir pamācībai, ka Dievam nepatīk ļaunu augstprātība un lepnums (11. nod.), ka ļauna kārība (3. nod.) vai vieglprātība (9, 18—27.) ir grēka sakne, ka nesavaldītas dusmas rada noziegumu (4. nod.) utt. Vēl tagad katra bērna attīstībā novērojams vispirms neapzinīgs nevainības stāvoklis, kas izbeidzas tad, kad bērns sāk apzinīgi pēc brīvas gribas izšķirties starp labu un ļaunu. Arī visas cilvēces tikumiskā attīstībā lēzējama pirmatnējās neapzinības pakāpe viņpus labā un ļaunā atziņas, kā to simboliski attēlo stāsts par pirmo grēku paradīzes dārzā (sal. 3. nod.).

Minētajiem 1. Moz. gr. nostāstiem līdzinās pa daļai arī citu tautu stāsti par pasaules sākumu un cilvēces pirmvēsturi, piem.: ebrējiem radniecīgo senbabiloniešu nostāsts par ūdens plūdiem (sk. augšā 55. ss. lp.) dažādā ziņā saskan ar Bībeles stāstu par ūdens plūdiem utl. Taču ticības un tikumības ziņā ebrēju nostāsti stāv nesalīdzināmi augstāk par visu citu tautu nostāstiem un ar pilnīgu tiesību ieņem savu vietu arī kristīgās draudzes svētajos rakstos.

7. Patriarchu stāsti. Stāsti par ebrēju ciltstēviem ir ilgas laikus gājuši ciltīs no mutes uz muti. Bet pirmās Mozus grāmatas sakarīgajam stāstījumam par patriarhiem bijuši par pamatu jau sakopotī un pārredīgēti rakstīti nostāstu krājumi.

Galvenie no tiem ir divi. Vienu krājumu, laikam arī vecāko, zinātnieki mēdz apzīmēt ar vārdu *Jahvists* (J), jo tas viscaur, arī stāstos par laikmetu priekš Mozus, lieto Dieva apzīmējumu *Jahvē*. Šā krājuma dzimteni mēdz meklēt Jūdas valstī pie Jeruzālemes galma Dāvida vai Salamana laikā. Galīgais redaktors ir bijis vīrs, kas savu atziņu par dzīvo Dievu un viņa darbību tautas aizvēsturē un vēsturē ielicis rūpīgi savāktos un vēl pirmatnējā vientiesībā uzglabātos cilšu nostāstos. Šis krājums sācies ar stāstu par paradizes dārzu (sk. augšā 192. ss. lp.), turpinājies cauri visiem Mozus laikmeta stāstiem un sastopams laikam arī vēl nākošajās grāmatās. — Otru krājumu mēdz saukt par *Elohistu* (E), jo tas visos stāstos priekš Sinaja derības un labprāt arī vēl vēlākajos apzīmē Dievu ar vārdu *Elohim*. Šā krājuma dzimteni meklē Isrāeļa valstī, galvenā kārtā Efraīma un Manases ciltīs, un izcelšanās laiku mēdz nolikt uz Salamana valdības laika beigām. Šis krājums iesācies ar Abrahāma stāstiem un līdztekus Jahvistam, bet patstāvīgi ar īpatnēju nokrāsu un raksturīgiem sīkumiem tēlo patriarchy, Mozus un Jozuus laikmetu. Krājuma redaktorus iedomājas priesteru un praviešu aprindās; viņi iepin stāstījumos jau savas teoloģiskas pārdomas.

Vīrs, kas apvienojis Jahvistu un Elohistu 1. Mozus grāmatas stāstījumā un papildinājis tos vēl ar Priesteru kōdeka tekstu, centies pēc iespējas pilnīgos apmēros saglabāt atsevišķo krājumu vielu, savīdams to stāstījumu pavedienus vienu ar otru (sk. augšā 100. lp.). Pētnieku acīs vērīgi saskatījušas atsevišķo krājumu īpatnības un atšķetina tagad pavedienus vienu no otra.

Reliģiskā tikumiskā ziņā patriarchy stāsti atspoguļo Jahvista un Elohista domu pasauli. Tie sludina ticību uz vienīgo visaugstāko Dievu. Gan vērojami vēl daži rupjāki pirmatnējāki priekšstati, kas stāv zem kristīgās ticības atziņas un tikumības līmeņa (piem.: antrōpomorifsmi, ziedojumu kults). Bet tie netraucē dziļo sirsnīgo personīgo dievbijību, kas nostādāma ar pilnu tiesību blakus kristīgai dievbijībai (reliģiskais tikumiskais personālisms).

Abrahāms der par spilgtu paraugu 1. baušļa izskaidrojumam. Viņa ticība ir tapusi par parunu (15. 6., sal. Jaunā Derībā Rom. 4. nod.). Viņa ciešā turēšanās pie atzītā istā vienīgā Dieva un lielā mīlestība uz to noteic viņa dzīves gaitu. Viņš atstāj pagāniskos tuviniekus un meklē un arī atrod pašātvībā uz Dievu jaunu dzimteni (12. nod.). Mīlestībā uz Dievu viņš ir gatavs ziedot tam savu visdārgāko mantu — ar karstām ilgām gaidīto, no Dieva izlūgto dēlu (22, 1—18). Neatlaidīgi viņš rūpējas par to, lai izpildītos Dieva solījums, ka caur viņa pēcnācējiem visas ciltis vīrs zemes iegūs svētību (sal. 12, 3.): viņš audzina dēlu savā ticībā un gādā sev arī dievbijīgu un

krietnu vedeklu (24.). — Attiecībā pret citiem cilvēkiem Abrāhāma dievbijība parādās cienīgās tikumiskās īpašībās: viņš ir miermīlīgs un gatavs pat atsacīties no pašlabuma, lai tikai neceltos ķildas (13.), viņš jūt līdzī citiem, izlīdz grūtos brīžos (14.) un rāda pat svešiem ceļiniekiem dedzīgu viesmīlību (18. n.).

— Kad lasām, ka Abrāhāms, lai nodrošinātu savu stāvokli svešā zemē, lieto melus un blēdību, tad lai liekam vērā, ka senās austrumu tautas ieturēja tikumiskos pienākumus tikai pret saviem tautasbrāļiem. Abrāhāma nesaudzīgā izturēšanās pret Hagari un Ismāēlu atgādina mums, ka grūti atrast patiesā dzīvē tikumisku pilnību.

Par Izāku 1. Moz. gr. zin maz ko stāstīt, bet toties jo vairāk atkal par Jēkabu. Viņa darbi labu tiesu gan stāv pilnīgi zem kristīgās tikumības līmeņa. Mates izlutināts, viņš patīgi dzenas pēc mantas un goda, izkrāpj no brāļa un tēva pirmdzimības tiesības, prot arī Lābāna mājā vairot savu īpašumu dažādiem līdzekļiem un beidzot ar savām bagātīgām dāvanām iegūst arī agrāk piekrāptā naivā brāļa labvēlību. Taču Jēkabs ir dievbijīgs pēc sava laika uzskatiem: viņš dod Dievam solījumu, ka uzcelš tam svētnīcu, ziedo viņam arī no savas nabadzības (28, 16—22), rūpējas par to, lai kalpotu vienīgi viņam un atmestu svešos dievus (35, 1—4). Kad lasām, ka viņa jaunā rīcība dabū pelnīto algu, ka viņa dzīve ved viņu caur sāpju un ciešanu skolu (bēgšana uz Hārānu, Lābāna krāpšana un skaudība, nepatikšanas paša ģimenē — Rāēles nāve un Jāzēpa pazušana) pie pazemīgas lūgšanas: „Kungs, es esmu mazs pret visām apžēlošanām un pret visu uzticību, ko tu esi savam kalpam rādījis“ (32, 10.) — tad viņš mūsu apziņā nostājas blakus pazudušajam dēlam līdzībā. Ka arī no Jēkaba stāstiem kristīgā draudze smeļas ierosinājumus ticības un tikumības dzīvē, to pierāda daudzi no viņa izteicieniem, kas plaši pazīstami (piem.: 32, 26; 40, 30; 47, 9).

Jāzēpu vispirms redzam kā izlutinātu diezgan iedomīgu zēnu tēva mājās, tad kalpinātu un nicinātu svešumā, beidzot augstā amatā un godā un tomēr kā mīļu dēlu un brāli savējo vidū. Jāzēpa dzīves gājums ar raibo notikumu maiņu atgādina mūsu tautas pasakas. Viscaur dabiski un vienkārši iztek viens notikums no otra. Ikdienišķas cilvēciskas dziņas — gan zemas neglītas kaislības: skaudība, nāids, atriebība, gan cēlas daiļas

tieksmes: čaklums, sirds šķīstība un sirsnīga satiksme — risina stāsta pavedienu, kuŗa gali satek kopā Dieva, visu augstākā likteņa lēmēja, rokā. Jāzēpa tēls savā dievbijībā un mīlestībā uz tēvu un brāļiem nostājas mūsu priekšā par cēlu paraugu. „Kā lai es daru tādu lielu ļaunumu un grēkojū pret Dievu?“ — šie vārdi spēj dažu labu pasargāt no ļauniem ceļiem. Izteiciens: „Jūs gan esat ļaunu pret mani domājuši, bet Dievs ir gribējis izgriezt to par labu“ arī mūsu dienās izrādās patiesība.

Vienā otrā vietā mūsu reliģiskā un tikumiskā sajūta atrod ko piedauzīgu patriarchu stāstos un tāpat arī vispār Vecajā Derībā, jo tur attēlotie cilvēki stāv zemākā civilizācijas līmenī. Un tomēr vienā lietā viņi mums der par paraugu: viņi neatlaidīgi turas pie sava Dieva un cītīgi kalpo tam. Bez tam vēl jāatzīmē, ka nekur citur mēs tā nemācāms pazīt Dievu, kā cilvēku likteņa vadītāju.

Ebrēju dzejas paraugi atrodami vairākkārt 1. Mozus grāmatā: Lamecha (jeb zobena) dziesma (4, 23. 24.), Noacha svētība un lāsti (9, 25—27), izteicieni un svētības vārdi par patriarchiem (12, 2. 3; 13, 14—17; 25, 23; 27, 27—29. 39. 40; 28, 13—15), Jēkaba svētība (49.).

34. Jōnas grāmata un Rūtes grāmata.

1. Stingrā bauslības izpildīšana bija saistīta ar tautisku partikulārismu un norobežošanu no citām tautām. Bet ja pagāni pieņēma bauslību, tad vairs nekautrējās uzņemt viņus par draudzes locekļiem. Praviēša Jōnas grāmata, kas liekas sarakstīta ap 400. g. pr. Kr., liecina, ka varēja atrast toreizējā draudzē arī iecietību pret pagāniem.

Jōnas grāmatas saturs. Jahve sūta pravieti Jōnu uz Nīnivi sludināt, ka pilsēta par saviem grēkiem ies bojā. Jōna negrib sludināt pagāniem un grib aizbēgt no sava uzdevuma pa jūru uz Taršišu (Spānijā). Bet Jahve uzsūta kuģim vētru, un kuģinieki, dabūjuši zināt, ka Jōna vainīgs sava Dieva priekšā, iemet viņu jūrā. Jahve sūta milzīgu zivi, kas aprij Jōnu un pēc trim dienām izmet malā. — Jahve atkārtu savu pavēli, un Jōna tagad paklausa.

* Bet Nīnive bija liela Dieva pilsēta, triju dienu gājumu. Un Jōna iegāja pilsētā vienas dienas gājumu, sludinādam: „Vēl četrdesmit dienas, tad Nīnive tiks izpostīta.“ Tad Nīnives

ļaudis ticēja uz Dievu, izsauca gavēni un apģērbās ar rupju audeklu, ir lieli, ir mazi. Kad Jōnas vārdi nāca zināmi Nīnives ķēniņam, tad viņš piecēlās no sava troņa, nolika ķēniņa tērpu, apvilka rupju audeklu un apsēdās pelnos. Un viņš lika izsaukt un izsludināt Nīnivē ķēniņa un augstmaņu pavēli: „Lai ne cilvēki, ne lopī, ne liellopi, ne aitas neko nebauda, lai neiet ganos un nedzer ūdeni. Bet lai viņi visi — kā cilvēki tā lopī — sedzas ar rupju audeklu un ar visu spēku piesauc Dievu, lai ikviens atstāj savas ļaunās gaitas un bezdievības, kas viņu rokām pielīp. Varbūt tad Dievs groza savu nodomu, nožēlo dams to, un atkāpjas no savām bargām dusmām, ka mēs nejam bojā.“ — Kad nu Dievs redzēja viņu darbus, ka viņi atstāja savas ļaunās gaitas, tad Dievs nožēloja, ka bija viņiem piedraudējis postu, un nenodarīja viņiem to.

Tas rieba gauži Jōnam, un viņš iedegās dusmās. Viņš pielūdza Jahvi, sacīdams: „Jahve, vai es to nesacīju, kad biju vēl savā zemē? Tāpēc papriekš steidzos bēgt uz Taršišu! Es jau zināju, ka tu esi žēlīgs un žēlsirdīgs Dievs, rāms dusmās un bagāts labvēlībā, un ka tu nožēlo postu. Tad nu ņem, Jahve, manu dzīvību prom, jo man labāk mirt nekā palikt dzīvam.“ Bet Jahve teica: „Vai tu pareizi dusmojies?“ *

Jahve vēlāk pārbauda paša Jōnas sirdi, un kad redz viņa žēlabas par ricina stādu, kas nokaltis pie viņa būdiņas, saka viņam: „Tev ir žēl ricina, kaut gan pie tā tu neesi strādājis, nedz arī to lielu izaudzinājis; tas vienā naktī ir cēlies un vienā naktī gājis bojā. Vai tad man nebija jāžēlo lielā pilsēta Nīnive, kur atrodas vairāk nekā 120.000 cilvēku, kas nezina izšķirt labo un kreiso, un daudz lopu?“

2. Rūtes krietnums. Rūtes grāmatas saturs cildina pagānieti — mōābieti Rūti, kā sirsniņu mīļu vedeklu un čaklu strādnieci. Viņa saka savai vīra mātei:

„Kurp tu iesi, ir es iešu,
un kur tu mitīsi, tur ir es mitīšu.
Tava tauta ir mana tauta,
un tavš Dievs ir mans Dievs.

Kur tu mirsi, tur es miršu un tur gribu būt aprakta...

Nāve vien mani un tevi šķirs!“ (Rūt. gr. 1, 16-b. 17.).

Šī pagāniete tad arī tapusi par ķēniņa Dāvīda ciltsmāti.

35. Ijāba (Ijōba) grāmata.

1. Stāsts par Ijābu. Nezināma autora episkais didaktiskais sacerējums par Ijābu attēlo Ijāba likteni un viņa dvēseles cīņas.

Ijābs ir sirdsskaidrs taisns dievbijīgs vīrs, kas dzīvo bagātībā un laimē savā bērniem svētītajā ģimenē, rūpīgi izpildīdams visus ziedojumu pienākumus, arī par saviem bērniem. Sātāns pamudina Jahvi pārbaudīt Ijābu, atņemot viņam visu, kas viņam pieder. Kādu dienu Ijābs saņem vienu bēdu vēsti pēc otras: viņš zaudējis vēršus un ēzeļu mātes, aitu pulkus, kamēļus; arī viņa bērni iet bojā, mājai sagrūstot.

*Tad Ijābs cēlās un saplēsa savus svārkus, apirpa savu galvu un metās zemē, sacīdams lūgšanā:

„Kails esmu nācis no savas mātes miesām
un kails atkal aiziešu.

Jahve ir devis, Jahve ir ņēmis, —
Jahves vārds lai ir slavēts.“

Visās šais lietās Ijābs neapgrēkojās un neturējās aplam pret Dievu.*

Sātāns dabū no Jahves atļauju otrreiz pārbaudīt Ijābu — ar miesas sāpēm, neaizkarot tikai viņa dzīvību. Sātāna uzsūtītie nīkie augoņi gaužām moka Ijābu: viņš apsēžas pelnos un kasās ar poda gabalu.

*Tad viņa sieva sacīja uz viņu: „Vai tu vēl stipri turies pie savas sirdsskaidrības? Atsakies no Dieva un mirsti.“ Bet viņš uz viņu sacīja: „Tu runā, kā daža neprātīgā runā. Vai labumu gan saņemsim no Dieva, bet ļaunumu nesaņemsim vis?“ Visās šais lietās Ijābs neapgrēkojās ar savām lūpām.

Kad nu Ijāba trīs draugi dzirdēja visu šo nelaimi, kas viņam bija uzgājusi, tad viņi nāca ikkatrs no savas vietas, Tēmānas Elifas, Šūachas Bildads un Naāmas Cōfars, un norunāja savā starpā nākt viņu žēlot un viņu iepriecināt. Kad viņi no tālienes pacēla savas acis, viņi nepazīna viņu; viņi iesāka raudāt skaļā balsī, un katrs saplēsa savus svārkus un kaisīja pīšļus pret debesīm uz savām galvām. Tā viņi sēdēja pie viņa zemē 7 dienas un 7 naktis, un neviens nerunāja ne vārdu ar viņu, jo viņi redzēja, ka sāpes bija ļoti lielas.*

Pēc tam Ijābs sāka runāt un nolādēja savu dzimšanas dienu. Draugi viens pēc otra pārmet Ijābam grēkus, par kuriem viņš saņēmis pelnītu sodu, bet viņš pats cieši turas pie savas nevainības. Beidzot arī Jahve nostājas Ijāba pusē, pazemo viņa draugus viņa priekšā, jo viņi nav pareizi runājuši, un piešķir Ijābam bagātību, bērnu svētību un dzīves prieku vēl plašākos apmēros nekā agrāk. Ijābs mirst 140 gadus vecs.

2. Ciešanu nozīme. Šai stāstā par Ijābu iepīta didaktiska dzeja, kas sarunās starp Ijābu un viņa draugiem (trijās mijās), kā arī starp Jahvi un Ijābu, iztirzā jautājumu, kā izskaidrojamas taisnā Dieva priekšā ciešanas, kas uzliktas taisnam cilvēkam. Ijāba draugi aizstāv populāro bauslības reliģijas viedokli, ka nelaime un slimība uzbrukusi viņam par viņa grēkiem. Bet Ijābs neapzinās, ka būtu pelnījis tik lielas ciešanas un paliek nesatricināms savā labajā apziņā. Drīzāk viņš gatavs apgalvot, ka Jahve izturējies pret viņu netaisni; tik viņam nav pa spēkam tiesāties ar Dievu un pānākt savu taisnību. Draugi tomēr viņam netic, un beidzot viņam atliekas vienīgais ceļš — griezties pie Jahves, lai tas pierādītu viņa nenoziedzību, par spīti viņa nelaimei (16, 13—17, 4.). Sarunās Ijābs nonāk līdz apgalvojumam, ka Dievs vedīs patiesību gaismā, ja ne tagad, tad mazākais pēc viņa nāves. Beidzot parādās pats Jahve vētrā un gaŗākā runā atraida šaubas par savu labvēlību pret Ijābu. Visspēcīgā un visgudrā Dieva darbi un nodomi stāv tik augstu pār visu cilvēcīgo sapratni, ka veltīgas ir cilvēka pūles izdibināt un izprast tos: atliek tikai pilnīgi paļauties Jahvem visās lietās un visos gadījumos. Ijābs arī atzīst, ka nepatiesi kurnējis pret Dievu, un solās turpmāk klausīties uz viņa runām un pamācībām. (42, 1—6).

Dažās grāmatas vidus nodaļās ievests vēl ceturtais draugs Elīhus, kas izteic domas, ka nepelnītas ciešanas šķīsta cilvēku no garīgas augstprātības (32—37).

Ijāba grāmatas sarakstīšanas laiks ir starp 600. un 450. g. pr. Kr. Tās autors akli neseko valdošai mācībai par Dieva atmaksu šai dzīvē, bet vērodams, ka dzīvē nelaime un ciešanas var uznākt arī krietnam cilvēkam, meklē savā ticībā drošību,

kas pastāv tiklab baltās kā nebaltās dienās. Līdz ar to par vienīgo dievbijības un taisnības mērauklu paliek paša cilvēka apziņa. Bet pašāvēība uz Dievu top par līdzekli, ar ko var panest arī visgrūtākās ciešanas. Līdzīgas atziņas atrodamas arī dažos psalmos (37. un 49.).

36. Psalmi.

1. **Psalmu saturs un forma.** Psalmu grāmatas 150 nodaļas (dziesmas) nesatur tikpat daudz dziesmu. Dažas ar maziem pārgrozījumiem uzņemtas divreiz (14. sal. ar 53; 40, 14—18 sal. ar 70), citās nodaļās salikti kopā vairāki atsevišķi gabali, un cita dziesma atkal sadalīta 2 nodaļās, piem. 42. un 43. nodaļa ir viena dziesma.

Psalmos atrodamas himnas par godu Dievam, mesijam vai ķēniņam, ko dziedāja dievkalpojumos, un citas kulta dziesmas. Bet tur ir arī dziesmas, kas uzskatāmas par prīvātām lūgšņām un apcerēm, kurās izpaužas dievbijīgas dvēseles dažādās kustības: grēku nožēlošana un ilgas pēc piedošanas, lūgums pēc palīdzības, sirsnīga pašāvēība un pateicība, Dieva slava utt.

Dziedāja kulta dziesmas pēc īpašām meldijām mūzikas pavadībā. Dažu dziesmu sākumā ir aizrādīta meldija un instrumenti.

Ebrēju dzejas pazīmes — pantmērs un ritms, teikumu locekļu paralēlisms, gleznainā valoda un vietām arī refrēns (piedziedājums) un akrostichs (rindu vai pantu sākumburtu izvēle īpašā kārtībā). Refrēna piemērus sk. arī 141. s. un 157. lp.

Tā kā 73 dziesmu virsrakstos minēts Dāvīda vārds, tad visu grāmatu sauc arī par Dāvīda dziesmu grāmatu, kaut gan Dāvīds patiesībā varētu būt tikai nedaudzu dziesmu sacerētājs. Lielākajai dziesmu daļai sacerētāji nav zināmi. Dziesmas sako-potas papriekš mazākos krājumos, kas beidzot apvienoti vienā grāmatā.

Kristīgā draudze ir ļoti iecienījusi jūdu psalmus. Psalmu grāmata parasti pievienota Jaunās Derības rakstu krājumam, un daudzi psalmi pārdzejoti par kristīgām baznīcas dziesmām. Dziesma „Dievs Kungs ir mūsu stiprā pils“ ir 46. psalma pārdzejojums, „Svētīgs, kas nestāv bezdievīgu runās“ — 1. psalma, „Debesis izteic stiprā Dieva godu“ — 19. psalma utt.

2. Taisnais un bezdievīgais.

* Svētīgs (laimīgs) ir cilvēks,
kas nestaigā ar bezdievīgo padomu
un nestājas uz grēcinieku ceļa,
nedz sēž smējēju sabiedrībā,
bet kas ar patīku pieķeras Jahves bauslībai
un apcerē to dienu un nakti.

Tas būs it kā koks,
kas stādīts pie ūdens straumēm,
kas dod savus augļus īstā laikā,
un kam lapas nesavīst:
viss, ko viņš dara, tas izdodas,
jo Jahve pazīst taisno ceļu.

Tādi nav bezdievji,
bet kā pelus, ko izputina
vējš pa malu malām.
Tāpēc bezdievji nepastāvēs tiesā,
nedz grēcinieki taisno draudzē,
un bezdievju ceļš ies bojā.* (1. ps.).

3. Dieva godība dabā.

* Debesis pauž Dieva godību,
debesjums sludina viņa roku darbu!
Diena dienai dveš vēsti,
nakts naktij nes ziņu.
Valoda neskan, ne vārds nav teikts,
nekad viņu balss nav dzirdama,
taču pār visu pasauli iziet viņu skaņa,
līdz zemes galiem viņu runa.* (19. ps., 1—5).

4. Dieva gādība.

* Jahve ir mans gans: man netrūkst nenieka;
viņš mani gana zāļainās ganībās,
viņš mani ved pie miera ūdeņiem,
viņš atspirdzina manu dvēseli.

Viņš vada mani taisnos ceļos
sava vārda labad.
Ja es arī staigātu tumšā ielejā,

es nelaimi nebīstos,
jo tu esi pie manis: tavs spieķis un tavs zizlis
priecina mani.

Tu manā priekšā klāj galdu,
maniem naidniekiem redzot;
tu svaidi ar eļļu manu galvu,
mans kauss plūst pāri.
Tīra laime un labvēlība pavadīs mani
visu manu mūžu,
un es dzīvošu Jahves namā
ilgus gadus.* (23. ps.).

5. Dievs — mūsu stiprā pils.

* Dievs ir mums patvērumš un stiprums,
īsti varens palīgs bēdu laikā!
Tāpēc nebīstamies, lai arī zeme zūd
un kalni sāk izcelties pašā jūras vidū!
Lai trako un puto tās ūdeņi,
lai dreb kalni aiz tās pārgalvības.
Jahve Cebāot ir ar mums,
Jēkaba Dievs ir mūsu stiprā pils.

Upes zari priecina Dieva pilsētu,
Visaugstākā svēto dzīvokli,
Dievs ir tās vidū, tā nešaubīsies,
Dievs sarga to, rītam austot.
Tautas cēla troksni, valstis grīļojās,
viņš lika pārkonam dārdēt, ka zeme tricēja!
Jahve Cebāot ir ar mums,
Jēkaba Dievs ir mūsu stiprā pils.

Nāciet un raugait Jahves darbus,
kas kaņiem liek mitēties pa visu pasauli,
kas stopu salauž un šķēpu sadauza
un sadedzina (kaņa) ratus ugunī.
„Apstājieties un atzīstiet, ka es esmu Dievs,
kas augstu stāv pār tautām, augstu pār visu zemi.“
Jahve Cebāot ir ar mums,
Jēkaba Dievs ir mūsu stiprā pils. (46. ps.)*

6. Grēku sūdzēšana.

Apžēlojies par mani, Dievs, savā žēlastībā,
izdzēs manus pārkāpumus savā lielā žēlsirdībā,
nomazgā man manu vainu, ka esmu pavisam tīrs,
šķīsti mani, atņemdams manu grēku!

Jo savus noziegumus es atzīstu,
un mans grēks man vienmēr stāv acu priekšā,
lai tu paturētu taisnību savos vārdos
un stāvētu tīrs savā tiesāšanā.

Pret tevi vienīgo esmu grēkojis,
un darījis to, kas ļauns tavās acīs;
noziedzībā es esmu piedzimis,
un grēkā mana māte ir mani dzemdējusi...

*Radi man, Dievs, skaidru sirdi
un atjauno manī pastāvīgu garu!*
Nemet mani prom no sava vaiga
un neņem man nost savu svēto garu!

Dod man atkal tavas pestīšanas laimi
un pabalsti mani ar labprātīgu garu;
lai es mācu pārkāpējiem tavus ceļus,
ka grēcinieki griežas atpakaļ pie tevis.

Glāb mani no asins vainas, ak Dievs,
lai mana mēle var gaviļēt par tavu taisnību.
Kungs, atdari manas lūpas,
lai mana mute pauž tavu slavu.

Jo tu nekāro kaujamo ziedojumu,
un ja es dedzinātu ziedojumu, tas nebūtu tev pa prātam;
Dievam zieds ir salauzts gars,
satriektu sirdi, Dievs, tu nesmādi.* (51. ps., īsināts.).

7. Ticības balva.

Bet pie tevis es palieku vienumēr,
tu turi mani pie manas labās rokas;
tu vadīsi mani ar savu padomu
un pēcgālā uzņemsi mani godībā.

Kad tu esi mans, tad es neprasu
ne debess, nedz arī zemes;
Ja man ar mirtu miesa un dvēsele,
Dievs paliek vienmēr mans patvērums un mana daļa.

Jo kas tālu no tevis, ies bojā,
tu izdeldi katru, kas no tevis atraujas;
bet man tas ir prieks — Dievam tuvoties,
es esmu paļāvijs uz Kungu Jahvi.* (73, 23—28).

8. Mūžība un iznīcība.

* Kungs, tu esi uz radu radiem,
un mūžu mūžos tu esi Dievs,
pirms kalni ir dzimuši
un zeme un pasaule bija radušās
Tu liec cilvēkiem atgriezties pīšļos
un saki: griezieties atpakaļ, cilvēku bērni!
jo tūkstoš gadu ir tavās acīs
kā vakarēja diena, kad tā pagājusi.

Tu izsēj viņus gadu pēc gada,
viņi ir kā zāle, kas atzeļ:
rīta agrumā tā zied un zeļ,
bet vakarā vīst un kalst.

Jo tavās dūsmās mēs izgaistam,
tava bardzība iznīcina mūs;
mūsu grēki stāv tev acu priekšā,
visslepenākais tev redzams gaismā.
Visas mūsu dienas izgaist tavā bardzībā.
Mūsu gadus mēs pavadām vienās nopūtās.

Mūsu mūžs ir septiņdesmit gadu,
un ja kāds ir ļoti stiprs, — astoņdesmit;
to lepnums ir grūtums un bēdas,
jo laiks steigšus skrien, un mēs lidojam prom.

Kas ievēro tavu dūsmu stiprumu,
kas baidās tavas bardzības?
Mūsu dienas skaitīt, to māci mums,
ka gudru sirdi dabūjam...* (90, 1—12).

9. Jāves slavināšana.

* Teic Jahvi, mana dvēsele,
un viss, kas ir manī, viņa svēto vārdu!
Teic Jahvi, mana dvēsele,
un neaizmirsti, ko viņš tev laba darījis!

Kas piedod visus tavus grēkus,
kas dziedina visas tavas vainas,
kas glābj tavu dzīvību no posta,
kas tevi pušķo ar žēlastību un žēlsirdību...

Viņš mācīja Mozum savus ceļus
un rādīja isrāēliešiem savus darbus,
žēlsirdīgs un žēlastības pilns ir Jahve,
pacietīgs un bagāts labsirdībā.

Ne vienmēr viņš izteic savu nemieru
un neuztur mūžīgi savas dusmas,
ne pēc mūsu grēkiem viņš atdara mums
un neatmaksā mums pēc mūsu vainas.

Turpretim, cik augstas ir debesīs pār zemi,
tik augsta ir viņa žēlastība pār tiem, kas viņu bīstās,
cik tālu ir rīti no vakariem,
tik tālu viņš atvirza no mums mūsu noziegumus.

Kā tēvs apžēlojas par bērniem,
tā Jahve žēlo tos, kas viņu bīstās,
jo viņš zin, kāds radījums mēs esam,
viņš piemin, ka mēs esam pīšļi...

Teiciet Jahvi, visi viņa pulki,
jūs viņa kalpi, kas izpildāt viņa gribu!
Teiciet Jahvi, visi viņa darbi,
visās vietās, kur viņš valda.* (103. ps., īsināts.)

10. Visuzticamākais sargs.

* Es paceļu savas acis uz kalniem:
no kurienes man nāks palīdzība? —
Mana palīdzība nāk no Jahves,
kas radījis debesis un zemi. —

Viņš tavai kājai neliks slīdēt;
kas tevi sarga, tas nesnauž.
Nekad negul un nesnauž
Isrāēļa sargs!

Jahve — tavs sargs, Jahve — tava ēna
pa tavu labo roku,
ka dienā saule nespiež tevi,
nedz mēnesis naktī.

Jahve pasargās tevi no visa ļauna,
 viņš sargās tavu dvēseli.
 Jahve pasargās tavu izešanu un ieešanu
 no šā laika mūžu mūžos.* (121. ps.).

37. Jūdaisms hellēnisma laikā.

1. **Hellēnistiskā valdība un kultūra.** 332. g. pr. Kr. Palestīna padevās Aleksandram Lielajam, kas atļāva jūdu draudzei ticības brīvību jo projām. Tāpat tas palika pēc Aleksandra nāves un arī vēl visu trešo gadsimtu pr. Kr., kamēr Palestīna atradās Ēģiptes Ptolemaīdu virskundzība. Bet otrā gadsimtā tā pārgāja Sirijas Seleukīdu rokās. Drīz vien tapa jūtama arī Romas vara. Nobrieda politiskas pārmaiņas.

No Palestīnā dibinātām grieķu pilsētām grieķu valoda un ierašas iespiedās arī jūdu sabiedrībā. Radās jūdu vidū grieķu draugi un viņu kultūras cienītāji; daži pieņēma blakus ebrēju vārdam vēl grieķu vārdu, piem. Ješua — Jasons. Nācionālā bauslības partija sāka no šādiem norobežoties, nosaukdama savus biedrus par „taisnajiem“ (chasīdīm).

Hellēnisma laikmetā dabūjušas savu galīgo veidu visas trīs grāmatas, kas nes Salamana vārdu.

2. **Salamana sakāmvārdi un Salamans mācītājs.** Salamana sakāmvārdu grāmatas (*Proverbia*) kodols (10.—22. nod.) sastādīts laikam Salamana galmā, otra lielāka daļa (25.—29. nod.) — Hiskijas galmā. Tur sakopotas īsas tikumiskas pamācības, kas sludina īsto dzīves gudrību. Izteicieni lielāko tiesu aizņem divas rindas, kas vai nu viena otrai pretstāta (antitetiska) vai parallēla; bieži sastopami salīdzinājumi.

Piemēri: Taisnais gādā par sava lopa dzīvību,
 bet bezdievīgā sirds ir nežēlīga (12, 10).

Kāpostu virums ar mīlestību ir labāks
 nekā baņots vērsis ar naidu (15, 17).

Labāk mazumiņš ar taisnību
 nekā liels ienākums ar netaisnību (16, 8).

Durvis grozās virās,
sliņķis savā gultā (26, 14).

Kas slinku roku strādā, — top nabags,
bet čakla roka dara bagātu (10, 4).

Es gāju gar sliņķa tīrumu
un gar neprašas dārzu.
Un lūk: tur auga tik nātras vien,
un dadži pārņēma visu augsni,
un tā akmens mūris bija sagruvis.
Es skatījos un ievēroju to,
es redzēju un ņemos mācību:
Guli vēl mazliet, snaud mazliet,
saliec vēl mazliet rokas atdusai,
tad nāks, kā klaidonis, nabadzība pār tevi,
un trūkums būs klāt kā bruņots vīrs.

(24, 31—34, sal. 6, 10, 11.)

Lēna atbilde klusina bardzību,
bet rūgta valoda ceļ dusmas (15, 1).

Labā slava der vairāk nekā liela bagātība,
ļaužu mīlestība labāka nekā sidrabs un zelts (22, 1).

Kad tavš ienaids izsalcis, ēdini viņu ar maizi,
un kad izslāpis, dzirdini viņu ar ūdeni;
jo tā tu sakrāsi kvēlainas ogles uz viņa galvas,
un Dievs tev to atmaksās (25, 21, 22).

Šādi gudrības vārdi sastopami plašos apmēros seno austrumu literātūrā, it īpaši Ēģiptē.

Grāmatas ievads (1.—9. nod.) satur garākus atsevišķus gabalus, kas skubina dzīties pēc gudrības. Te arī lasām it kā visa krājuma motto:

Jahves bijāšana ir gudrības iesākums,
izprast, kas svēts, ir augstākā atziņa. (9, 10, sal. 1, 7.)

Gudrība attēlota arī kā personificēta būtne, kā Jahves „pirmais radījums no mūžības“. Viņa uzcēlusi namu septiņiem stabiem un sagatavojusi mielastu, uz kuņģu ielūdz visus nejēgas. Tāpat arī tēlo, ka nejēdzība sēž krēslā sava nama durvis un aicina pie sevis gaŗāmgājējus. — Ievada nodaļas pieder laikmetam pēc trimdas.

Radniecīga Salamana sakāmvārdu grāmatai ir Jēzus Siracha gudrības grāmata, kas palikusi apokrifos.

Tieša grieķu filosofijas (epikūreisma un stoicisma) ietekme vērojama Salamana mācītāja grāmatā, kas sludina pasaules, tās prieku un visas cilvēka dzīves niecību un skubina cilvēku priecāties savā darbā, kamēr vēl ir laiks.

* Priecājies, jaunekli, savā jaunībā,

lai tava sirds tur liksmu prātu savās jaunās dienās:

staigā, kā tava sirds kāro, un kā tavām acīm patīk, —

bet zini, ka Dievs par visu to vedīs tevi tiesas priekšā.*

Vēl daudz lielākos apmēros grieķu filosofijas ietekmi var saskatīt Salamana gudrības grāmatā, kas sarakstīta ārpus Palestīnas 2. vai 1. gs. pr. Kr. un arī palikusi ārpus kanona.

3. Makabiešu laikmets. Sirijas valdnieka Antiocha IV Epifana laikā „grieķu draugu“ un „taisno“ partijas sāka sacensties savā starpā par augstā priesterā amatu. Tas deva Antiocham iemeslu iejaukties jūdu pašvaldības lietās un centties izspiest no amata pretendentiem pēc iespējas vairāk naudas. Viņš tiecās arī apvienot savas valsts dažādās tautības vienā hellēnistiskā kultūrā un gribēja tur ievilkt arī jūdus, bet „taisno“ partija nostājās pret tamlīdzīgiem mēģinājumiem. Galu galā kādā sašutuma brīdī viņš pavēlēja ar varu apspiest jūdu nacionālās reliģiskās īpatnības: draudot ar nāves sodu, aizliedza sabāta svētīšanu, apgraizīšanu, šķīstības prasības un uzcēla Jeruzālemes svētnīcas dedzināmā altāra vietā Zeva altāri, lai pie tā izpildītu paša ķēniņa kultu (168. g.).

Daudzi padevās rupjai varai, bet citi bija gatavi drīzāk iet nāvē, nekā atteikties no Jahves un viņa bauslības. Priesteris Matatija ar saviem 5 dēliem — Jūdu, Jonātānu, Simōnu uc. — pulcināja uzticīgos ap sevi un sacēlās pret siriešu virvaru (167. g.). Viņa dēls Jūda sakāva vairāk reizes siriešu kaņapulkus un ieguva goda vārdu Makabajs (no *makkaba* = veseris?). 165. g. decembrī viņš ieņēma Jeruzālemi, šķīstīja svētnīcu un atjaunoja Jahves kultu.

162. g. Sirijas valdība atjaunoja oficiāli jūdu ticības brīvību, bet Makabaju ģimene turpināja vēl cīņu, kamēr neieguva tiesības uz augstā priesterā amatu. Simōns apvienoja savās rokās tautas valdnieka un augstā priesterā amatu. Arī ro-

mieši atzina viņa un viņa pēcnācēju divkāršo varu un apstiprināja viņiem vēlāk ķēniņa titulu. Izlietodami Sirijas vājību, Makabaji iekaroja Samariju, Galilēju, Idumēju (Edōma zemi) un Perēju un atjaunoja Dāvīda valsts robežas. Beidzot šķelšanās pašu Makabaju starpā (63. g.) deva romiešu kara vadonim Pompejam iespēju iejaukties un pārvērst Palestīnu par Romas provinci augstā priestera pārvaldībā. Kad arī pēc tam vēl izcēlās nemieri Makabaju starpā, Romas senāts atzina 40. g. pr. Kr. idumieti Hērōdu par Palestīnas valdnieku kā Romas sabiedroto (*rex socius*). — Palestīnas jūdu kopskaits bija nepilns miljons.

Blakus augstajam priesterim jau Makabiešu laikā nostiprinājās jūdu nacionālās padomes, sinedrija, tiesības; tās locekļi nāca no rakstu mācītāju, priesteru un vecāko aprindām. No „taisno“ partijas aprindām Makabiešu laikā izdalījās īpaša reliģiska grupa — *farisēji* („atšķīrušies“), kas atsacījās no politiskas varas tieksmēm, bet centās visu savu dzīvi pilnā mērā saskaņot ar bauslības reliģijas prasībām. Viņiem pretim stāvēja priesteru aristokratija, t. s. *sadukēji* („cadokieši“, nosaukti tā pēc priestera Cadoka, kas Salamana laikā bija izvirzījies Jeruzālemes svētnīcas priekšgalā).

4. Dāniēla grāmata. Apokaliptikas sākums. Jūdu ticības vajāšanas laikā sarakstīta Dāniēla grāmata. Grāmatas pirmā daļā atrodami stāsti, kas vēsta par Dieva brīnišķo palīdzību un glābšanu, ko piedzīvojuši Bābeles trimdā jūdu jaunekļi — Dāniēls ar saviem trim biedriem. Viņi iegūst ar savu gudrību un saprašu Nebūkadresara labvēlību. Dāniēls pat pārspēj visus chaldiešu gudros, izskaidrodams Nebūkadresaram sapni par dīvaino tēlu — ar zelta galvu, sidraba krūtīm un rokām, vara vēderu un gurniem, dzelzs lieliem un ar kājām, kas pusē dzelzs, bet pusē māla (4 pasaules lielvalstis), — ko sagrauj akmens, ne rokām mests (Dieva valsts). Ticības dēļ vajātos Dāniēla biedrus Dievs izglābj no degoša cepļa, bet pašu Dāniēlu no lauvas bedres. Ar tādiem stāstiem autors grib pamudināt jūdus vajāšanas laikos, cieši turēties pie visvarenā tēvu tēvu Dieva. Šos laikus viņš uzskata par pastarā gala iesākumu un mesianiskā laikmeta sagatavošanu. It īpaši to rāda grāmatas otrā pusē uzrakstītās 4 parādības (7.—12.

nod.), kur fantastiskās gleznās un mīklainos tēlos atstāstīti svarīgākie vēstures notikumi no Nebūkadresara līdz Anti-ocham IV un beidzot atklāta spoža izredze uz gaidāmo jūdu tautas uzvaru un mūžīgas debesu valstības nodibināšanos.

* Es skatījos jo projām (parādībā), kamēr krēsli (troņi) tika nolikti un Vecuvecais apsēdās, kam drēbes bija baltas kā sniegs un galvas mati kā skaidra vilna, viņa krēsls bija kā uguns liesmas un tā riteņi bija degoša uguns. Un no tā priekšas iztecēja uguns upe. Tūkstošu tūkstoši viņam kalpoja un desmit reiz desmit tūkstoši stāvēja viņa priekšā. Tiesa tika turēta un grāmatas tika atvērtas...

Es redzēju tālāk nakts parādībās: Raugi, viens nāca debess padebešos kā cilvēks („cilvēka dēls“) un nonāca pie Vecuvecā un tika vests viņa priekšā. Un viņam tika dota vara un godība un valdība: visiem ļaudīm, visām tautām un valodām būs viņam kalpot; viņa valdība būs mūžīga un neiznīcīga un viņa valstībai nav gala.* (Dān. 7, 9. 10. 13. 14.)

Dāniēla grāmatā jūdu reliģijas vēsture atrod pirmo aizrādījumu uz augšāmcelšanos (12, 2. 3.), kaut arī te nav paredzēta itin visu mirušo atmošanās uz jaunu dzīvi — „citi uz mūžīgu dzīvošanu, bet citi uz mūžīgu kaunu un riebumu.“

Dāniēla grāmata mēģina aplēst gados pasaules vēstures gaitu un pastaro galu, pieturoties pie Jeremijas minētiem 70 trimdas gadiem (29, 10.) un pārvēršot tos par 70 gadu nedēļām = 490 parastiem gadiem. Tas bija pirmais lielākais darbs apokaliptikā, tai rakstu nozarē, kas ar sarežģītu aplēsumu palīdzību centās izdibināt dažādu pasaules laikmetu garumu un noteikt pastarās tiesas un Mesijas atnākšanas laiku un tad attēlot savus atzinumus mīklainās ainās un divainos tēlos. Piem., apraksta valstis kā dzīvniekus, valdniekus — kā šo dzīvnieku galvas un ragus. Šādus rakstus sauc par apokalipsēm (= atklājumiem, atklāsmēm).

5. Dāvīda dēls. Cilvēka dēls. Dzīvojot svešā virskundzībā, jūdi loloja cerības par labāku nākotni, ko Dievs piešķīrs savai izredzētai tautai. Gaidīja mesiju — Dieva „svaidītu“ ķēniņu no Dāvīda cilts, kas sadragās Jahves naidniekus un nodibinās savu „Dieva valstību“. Mesijas personu un darbību

iztēlojās pēc agrāko praviešu norādījumiem. Bet radās arī citi uzskati, kas gaidīja Dieva valstību kā debesu brīnumu un mesiju kā augstu debess būtni. Sauca viņu pēc Dāniēla grāmatas parauga par „Cilvēka dēlu“ un ar viņa darbību saistīja pastaro tiesu, pasaules galu un jauna pasaules laikmeta atnākšanu. Kad un kā tas viss notiks, to attēloja apokalipses.

6. Diaspora. Lielākā jūdu daļa (kādi 3—4 miljoni) dzīvoja ārpus Palestīnas — diasporā (= izkaisījumā). Babilonijas diaspora turējās cieši bauslības reliģijas garā un ir devusi daudz krietnu rakstu mācītāju. Plaša diaspora bija arī Ēģiptē. Persijas virskundzības laikā te jūdiem bija sava svētnīca Jebā (Elefantīnē). Vēlāk makabiešu laikā nodibināja svētnīcu Leontopolē. Visvairāk jūdu dzīvoja Aleksandrijā. Daudz diasporas draudžu bija arī Sirijā.

Diasporas draudzes ar savu misijas propagandu iznesa monoteistisku un tikumisku Dieva atziņu pagānu aprindās. Nācionālais partikulārisms un bauslības reliģijas prasības pagānu starpā bija savu tiesu jāmīkstina.

Diasporas jūdu sarunas valoda Vidusjūras kultūras aplokā bija grieķu valoda. Viņu kanons bija Aleksandrijā radītā Septuaginta (sk. 98. lp.). Diasporas sinagogās dievkalpojumus noturēja grieķiski.

Palestīnas jūdaisms bija kristīgās ticības šūpulis, caur jūdu diasporas draudzēm kristietība atrada ceļu uz pagānu sabiedrību.

Pielikums.

38. Indijas reliģijas vēsture.

a) Vēdisms.

1. Vēdu laikmeta politeisms. Indieši ieceļoja Indas ielejā cīņas un darba priekā un, uzvarēdami iedzimtos, pa daļai sajaucās ar tiem. Viņi ienesa sev līdz senāriešu pirmreliģijas elementus, kas visos sīkumos nav zināmi, bet tikai hipotetiski izlobāmi no abu āriešu tautu (indiešu un irāņu) reliģiju kopticējumiem.¹⁾

Indiešu nacionālās reliģijas pirmais posms ir antrōpomorfs politeisms. Ziņas par to sniedz indiešu nacionālās literātūras vecākie ražojumi: Rigvēds (kulta dziesmu krājums), Atarvavēds (burvības dziesmu un teicienu krājums) un Brahmani (dažādu ziedojumu paskaidrojumu un spekulātīvu prātojumu krājums), ko visu kopā sauc par Vēdiem (zināšanu, atziņām). Šo pirmo posmu tāpēc arī apzīmē par vēdu laikmetu jeb vēdismu.

Dievību indiešu nacionālajā panteonā bija ļoti daudz. Kāds teksts min 33 (3×11), bet kāds cits 3339 būtnes, ko apzīmēja pa daļai par deviem (gaismas dievībām), pa daļai par asuriem (dievišķas varas nesējiem). Dievus sadalīja debess, gaisa telpas un zemes virsus dievībās. Visā pasaulē un cilvēku dzīvē indieši vēroja vispārīgu sakarību un likumību, ko apzīmēja ar vārdu Rita (Rta).

Daudzo dievu vidū īpaši pelna ievērību trīs: 1) Varuns — debesu dievs, visuzinātājs, svētās kārtības (Ritas) vadītājs un vadītājs, grēcinieku sōģis un nožēlotāju apžēlotājs;

¹⁾ Par āriešiem vārda plašākajā nozīmē sauc arī visus indoeuropeišus un to vidū arī senlatviešus. Senāriešu pirmreliģija bija tālāks visu indoeuropeišu kopreliģijas izveidojums.

2) *I n d r s* — varenais negaisa un kara dievs, sarkaniem matiem un bārdū, lielīgs un kauslīgs, reibīgu dzērienu cienītājs, bet savā tautā ļoti iemīļots (37. zīm.)¹⁾; 3) *A g n i* — uguns dievs, no kuŗa nāk svētība mājas saimniecībā un kas rāda savu varu svētnīcas ziedojumu aktos.

37. zīm. *I n d r s* sēž uz guloša zilpoņa.

Vispār katrai dabas parādībai bija savas dievības, tāpat arī atsevišķām dzīves nozarēm. Vārdā vēl būtu saucams senāriešu debestēvs — *Djāus Pitā*, tad *Višnus* — vecs auglības jeb saules dievs, kas trijos soļos izgājis cauri zemei, gaisa telpai un debesīm, ļaunais *Rudrs* un *Soma*, pirmatnējā nozīmē reibīgais ziedojumu dzēriens un tad šā dzēriena un nemirstības dievs, vēlāk arī mēness dievs.

Ārkārtīga svarīga nozīme bija piešķirta ziedojumiem. Tā kā ar tiem varēja ierosināt dievus uz darbību, tad radās

¹⁾ *Indra* mītus sk. § 10., 7. g. un § 13., 2. g. — 48. un 72. lp.

uzskats, ka dievi no tiem atkarīgi un ilgojas pēc tiem. Ziedokļa uguns, ziedojuma dzēriens (*soma*) un pat priesteru lūgšana (*brahman*) tapa par patstāvīgām dievībām un arvien pieauga svarā, jo tie bija tie, kas kustināja un ietekmēja visus citus dievus. Līdz ar to auga arī svētnieku (*brahmanu*) loma reliģiskajā un sabiedriskajā dzīvē. Mājas kulta vietā, ko izpildīja mājas tēvs, stājās svētnieku vadīts kults.

Indijas iedzīvotāji sadalījās četrās galvenajās šķirās — kastās. Trīs augstākās bija āriešu kastas: brahmani (svētnieki un mācītie), kšatriji (valdnieki un kareivji) un vaišiji

(amatnieki, tirgotāji un zemkopji), bet viena bija neāriešu iedzimto kasta — šūdri. Katrā kastā varēja būt par locekļiem tikai tie, kas bija tai dzimuši; robežas kastu starpā bija nepārkāpjamas. Kastu skaits pastāvīgi pieauga. Šaurs aroda darbs, dažādi šķīstības un dzīves noteikumi noslēdza vienu kastu no otras. Brahmani, būdami nevien lietpratēji ziedojumos, bet arī tautas tradīciju pārzināšanā un izpratnē un dažādās burvībās, kas bija nepieciešamas cilvēku dzīves un darba gaitās, pacēlās par pirmo augstāko šķiru visā tautā. (38. zīm.)

38. zīm. Brahmani. Vienā rokā Vēdu teksts, otrā ziedojumu karote.

2. Darbu ceļš uz pestīšanu. Tautas reliģiskā dzīve

ar laiku izvērtās par grūtu un sarežģītu bauslības prasību sistēmu. Ziedojumu rituāls bija izstrādāts visos sīkumos, jo ziedojumi bija „visu būtņu dvēsele, visu dievu dvēsele“. Brahmanu (grāmatu) paskaidrojumi par tiem bija sīki un plaši, piem.: kādēļ noteiktā laikā jāmet ziedokļa uguni karote

sviesta? un kādēļ met pavisam 4 karotes? (Govij četras kājas, ziedojums nodrošina lopu svētību) utt. Visi rītuāla sīkumi bija jāsaprot, ne vismazāko nieciņu nedrīkstēja izlaist. Katrs vārds, katra zilbe svētajos tekstos bija pareizi jāizrunā un pareizi jāpiemēro. Zinātājs brahmans (svētnieks) varēja ar mazu pārgrozījumu pārveidot visu ziedojuma iznākumu. — Ziedojumu skaits ir liels un dažāds to raksturs. Visvairāk ziedo neasiņainas lietas: rīsu, miežus, pienu, sviestu utt.

Sarežģītas prasības bija uzliktas arī atsevišķam cilvēkam viņa dzīvē, pie tam katrai kastai citādas. Tās sākas jau priekš dzimšanas, tad turpinās ar dzimšanu, vārda došanu, iesvētīšanu jeb uzņemšanu pieaugušo pulkā, precībām utt. It sevišķi daudz visādu noteikumu ierobežo brahmanu dzīvi un darbību.

Prasību starpā ir arī tikumiski baušļi: 1) nekaitēt nevienam dzīvam radījumam, 2) nemelot, 3) nepiesavināties svešu īpašumu, 4) atturēties seksuālā dzīvē un 5) būt devīgam. Bet viss lielais vairums bija dažādu šķīstības prasību, atvairīšanās rītu un visādu zīmīgu darbību, kas nodrošināja dzīves laimi.

(Nogrieztus matus un nagus ļoti cieši glabā. — Līgavainim un līgavai priekš kāzām jāmazgājas, pa laulību laiku dedzina īpašu uguni. Līgavai jākāp uz akmeni, lai iegūtu akmens cietumu, riekšavā viņai ieber grauzdētus graudus, ko viņa tad ziedo. Viņai jāiet ap uguni un jāsoļo kopā ar līgavaini septiņi soļi, pa kuŗu laiku abus aplaka ar ūdeni. No tam, kā līgavainis satver līgavas roku, atkarājas, vai viņiem dzims puisēni vai meitenes. Ar dziesmu pantiņiem pavada līgavas darbību un gājienu uz līgavaiņa māju. Vakarā līgavainis rāda viņai polārvaiņi un kādu citu tai tuvu stāvošu, runādams par pastāvību un izturību. — Pēc nāves mironi visbiežāk sadedzināja, kopā ar viņa mantu, pat sievu un vergiem, jo uz tiem arī šķīta pārgājušu nāves ļauno varu.

Ja kāds bija pārkāpis stingros noteikumus, tad viņam bija jāizpērk savs pārkāpums — ar jauniem darbiem un askētiskiem vingrinājumiem: gavēni, atturību, pašmocību (pat līdz pašnāvībai).

Isi sakot, reliģija gādāja pestīšanu ar darbiem.

b) Brahmanisms.

1. Brahmanisma pasaules uzskati. Jauno indiešu reliģijas posmu, kas bija sagatavots nupat aprakstītajās pārejas parādībās, sauc par brahmanismu, jo Brahman'a jēdzienam un

brahmaniem — svētniekiem te liela loma. Tautas pirmatnējā spēka pagurums, dzīvojot tropiskajā bagātajā Gangas ielejā, ievadīja tieksmi uz sapņainu apceri un fantastisku domu spekulāciju.

Ziedojumu apcerēšana ievadīja reliģijas filosofiju, kas pārvērta konkrētos patstāvīgos dievu tēlus vispirms par būt-nēm, kas pilnā mērā atkarīgas no ziedojuma un svētnieku lūg-šanas (*Brahman*), un beidzot par abstraktas dievības idejas izteicējiem. Šī jaunā reliģijas filosofija atrodama Upani-šados („slepenās mācībās“), indiešu literatūras tālākā posma ražojumos.

Indiešu filosofiskās domas spekulatīvo garu raksturo šādi piemēri:

Būtības esence.

* Šo radījumu dzīvības sula ir zeme, zemes dzīvības sula ir ūdeņi, ūdeņu dzīvības sula ir stādi, stādu dzīvības sula ir cilvēks, cilvēka dzī-vības sula ir runa, runas dzīvības sula ir himna (*ric*), himnas dzīvības sula ir dziesma (*sāman*), dziesmas dzīvības sula ir svētā zilbe (*om*).*

(No Upanišadiem.)

Viens pirmdīgļis.

* Nedz bija būtība, nedz nebūtība,
nedz bija tukšais gaiss, nedz augšā debess.
Vai kustas kas? un kur? vai kāds to pārzin?
Vai bija ūdens? un vai bezdibeņi?
Nedz nāve toreiz bij, nedz nemirstība,
no dienām naktis nebija vēl šķirtas.
Tad bija viens. Viens dvesa pats no sevis
bez cita dvašas. Nebija vairs cita.
Bij tumsa tumsā dziļi nogrimusi,
viss jaucās sākumā kā pasaul's jūrā.
Kā dzīvib's dīgļis, slēgts iekš itnekā
tad tapa viens¹⁾ no sava siltumspēka.
Tad vienā cēlās pirmo reizi dziņa,
tā dziņa bija domu pirmā pausma.
Vied gudrie, savā prātā apcerējot:
tāds ceļš uz būtību no nebūtības.
Un cauri visam viņu skati spiežas.
Kas bija lejā gan? kas bija augšā?
Gan bija auglīb's spēks, gan izplatības;
še lejā saņēmeja, augšā devējs.
Kas zina to? kas iespēj mums to vēstīt,
kur cēlās radība? un kā tā nāca?

¹⁾ Visu lietu pirmdīgļis — domāšana.

Jo dievi nākuši ir tik pēc viņas.
 Kas zina to, no kurienes tā nāca?
 No kurienes šī radišana nāca?
 — Vai viņš to radija, vai neradija? —
 Viens, kas no debess lejā nolūkojas,
 Viņš zin to teikt — jeb vai i viņš to nezina? *

(No Rīgvēda. Tulkojums pa daļai pēc Raiņa.)

Brahmans-Ātmans. Pamatatziņa bija izaugusi no politiisma kritikas. Daudzo dievu vietā lika vienu vienīgu visaugstāku vispārīgu spēku, pilnīgu esmi (būti), no kuŗas viss cēlies un kuŗā viss eksistē. Tā nebija vairs personiska dievišķa būtne, bet kaut kas vidējs starp vielu un spēku, neapņemsams un nedefinējams jēdziens. Tas bija vienīgais absolūtais un līdz ar to visa esošā pirmprincips un pamats, no kā viss cits patiesi esošais atkarīgs tā, kā dzirksteles no uguns-kura. Šo filosofisko principu apvienoja ar Brahmana (lūgšanas) jēdzienu. Brahmans bija tapis šais mācībās par vienīgo visaugstāko dievību, bet viņam nebija vairs konkrētas personības rakstura, viņš bija drīzāk it kā visas „pasaules dvēsele“.

Šo pašu pirmspēku atrada arī katrā cilvēkā, viņa būtnes dziļākajā negrozīgajā daļā, kas mūžam viena un tā pati, kas paliek pāri, kad atņem visas konkrētās pazīmes un individuālās īpašības. Šī „dvēseles dvēsele“, šis cilvēka „pats“, vārdā Ātman's, ir tā pati „pasaules dvēsele“. Brahmans ir Ātmans, un Ātmans ir Brahmans.

„*Tat tvam asi*“ = „tas tu esi“, tā saka indiešu reliģijas filozofs katram cilvēkam par pasauli un visām tās sastāvdaļām. Visur cilvēks atrod sevi pašu, savu īsto būtņi. „Viņš, kas ir še Cilvēkā un tur saulē, ir viens.“ Ja tas liekas citādi, tad tikai tāpēc, ka visu klāj parasti jutekļu pasaules māņu plīvurs. Kas atrodas šo māņu (*māyā* = illūzija) varā, kas nezina patiesību, tas dzīvo šķietamā pasaulē, sapņū tēlu valstī. Viņa dzīve nepilnīga un sagādā viņam vienīgi ciešanas. Ista, patiesa ir vienīgi Brahmana-Ātmana dzīve; tai var iegūt līdzdalību tikai tas, kas atzinis un skatījis Brahmanu-Ātmanu.

Samsāra un Karman. Noteiktu pesimisma nokrāsu indiešu filozofu dzīves uzskats ieguva no mācības par dvēseļu atdzimšanu (*samsāra*) un darbības nopelnu atmaksu (*karman*).

Stādus, dzīvniekus, cilvēkus, daimonus un dievus indieši uzskatīja par dažādām dzīvības pakāpēm; kurā katrā pakāpē bija atkal neskaitāms vairums atsevišķu, labāku vai ļaunāku, cienījamāku vai nožēlojamāku būtņu. Atsevišķa dvēsele atdzimstama pārgāja uz jaunām un atkal jaunām būtnēm, kāpdama pa dzīvības pakāpēm un būtņu kāpenēm te uz augšu, te uz leju.

Dvēseles gaitas virziens bija ciešā atkarībā no viņas karmana, no darbības nopelna. Katra darbība rada cilvēka ķermenī it kā īpašu smalku vielu, kuņas kvalitāte saskan ar darbības dabu. Šī viela paliek pāri pēc cilvēka nāves un ieiet jaunā būtnē, kuņas ķermenis veidojas saskaņā ar vielas iekšējo dabu, saskaņā ar karmanu. Tā darbībai iet visur līdz tās sekas — nopelns (*dharma*) vai vaina (*adharmā*). Un kāda ir bijusi cilvēka darbība, tāda būs viņa atdzimšana. Atsevišķa cilvēka karmanis nes viņam pēc nāves laimi vai ciešanas, labāku vai ļaunāku turpmāku eksistenci. Katra liktenis šai dzīvē ir viņa paša agrāko dzīvju darbības sekas. Ar savu darbību katrs var panākt sava stāvokļa uzlabošanu. Čakla un rūpīga ziedojumu cēremoniju pildīšana, visu noteikumu ievērošana, padarīto noziegumu izpirkšana un citi labi darbi virza atsevišķu būtni turpmākās dzīvēs uz augšu, uz laimīgāku eksistenci. Izpirkšanas aktos nav ko baidīties zaudēt dzīvību, jo ejot nāvē, sagatavo savu atdzimšanu augstākā eksistencē.

Bet atdzimšana šķietamajā pasaulē nevar cilvēku apmierināt. Viņš grib iegūt isto, patieso dzīvi. Viņš grib tapt pavisam vaļā no „dzīvju ratiņa“ griešanās, no atdzimšanas nepieciešamības, vaļā no karmana. „Glāb mani, es jūtos kā varde akas caurumā bez ūdens!“ tāda ir prasība pēc pilnīgākas pestīšanas.

2. Atziņas ceļš uz pestīšanu. Pestīšanas pilnību sola īstas atziņas ceļš. „Kas pētīdams atrod visas būtnes sevī pašā, no tā bēg vilšanās, tam zūd ciešanas.“ Viņš nav vairs pēc nāves padots tālākai atdzimšanai, bet ir iegājis patiesajā dzīvē.

Uz šo pestīšanu var sagatavoties ar ziedojumiem, askētiskiem pašsavaldīšanās vingrinājumiem un metodisku nogremdēšanos sevī. Bet ar prāta secinājumiem un sevis pārliecināšanu īstā atziņa nav sasniedzama. Kāds cits, kas jau pats atziņu

iegūvis, var parādīt ceļu, tomēr galu galā lielais noslēpums atklājas tikai paša intimā pārdzīvojumā. Tur Ātmans noiet plīvuru, kas sedz to nezinātāja acīm, un top skatāms un līdz ar to iegūstams par turpmākās dzīves pamatsaturu.

* Smalkāks par smalko un lielāks par lielo

Ātmans dus būtņu dziļumos.

Kas brīvs no iegribām un bez rūpēm,
tas skata Ātmana diženumu ar radītāja žēlastību.

Ar mācību nevar Ātmanu iegūt,
ne ar prātu, ne ar lielām zināšanām.

Tikai tas, ko viņš izvēlēties, ir spējīgs viņu satvert:
arī savu ķermeni viņš izvēlēties sev pats.

Pāri jutekļiem stāv sapraša,

pāri saprašai stāv prāts,

pāri prātam lielā dvēsele,

pāri pasaules dvēselei — neatvīstītais,

pāri neatvīstītajam — gars, kas visu aptver un kas nav nekas atsevišķs.

Radijums, kas viņu atzinis, ir atpestīts

un ieiet patiesā nemirstībā.

Viņa veidu nevar aptvert,

neviens acs nav viņu redzējusi;

ar sirdi, domām un pārdomām var viņu tvert!

Kas viņu pazīst, tie top nemirstīgi.

Kad pieci jutekļi un domas rimušās,

un prāts vairs nerosās,

tad tas ir saucams visaugstākais ceļš.“ (Ekstatiska skatīšana).

Brahmana (svētnieka) dzīve dabū ideālu noslēgumu. Pēc pirmā sagatavošanas posma, kurā viņš kā brahmanu mācekļis nobeidz savu mācību un ar pirmo ziedojumu svin savas atdzimšanas svētkus, nāk otrs posms, kur viņš izpilda savu svētnieka amatu un vada savu mājas un ģimenes dzīvi. Bet tad viņš atstāj savu dēlu savā vietā un apmetas par vientuļnieku mežā, lai dzīvotu tikai reliģijai un klusai apcerēi. Augstākais sašņiegums, ja viņš top par ubagotāju, kas pats sevi pārvarējis un aizlēdzis, kas arī ziedojumus vairs nenes, bet pacēlies pāri visai pasaulīgai un jutekļīgai dzīvei un meditācijā iegūst pilnīgu pestīšanu (tīro eksistenci), ko salīdzina ar miegu bez sapņiem. — Svētu ubagotāju sarodas daudz Indijā, vēlāk nodibina arī klosterus.

3. Dažādas filosofiskas sistēmas. Apstrādājot tālāk reliģijas filosofijas kopelementus, indieši izveidojuši vairākas filosofijas sistēmas. Pazīstamākas ir sankija un vedānta mācības. Sankija atzina duālismu

un sludināja, ka miesai un dvēselei nav nekā kopā: dvēsele ir brīva no ciešanām, jo tās attiecas tikai uz miesu. Vedānta mācība ir monistisks panteisms, kas sludina Brahmanu kā vienvienīgo visvienu. Cilvēks, kas ieguvis īsto atziņu, saplūst ar šo vienīgo dzīves pamatu. „Brahmans ir viņš tad un izšķīst, palikdams par Brahmanu... Kā straumes, ieplūzdamas jūrā, pazaudē savu vārdu un veidu un izzūd, tā gudrais, atsvabināts no vārda un veida, ieiet mūžīgajā vienvienīgajā garā.“

Atsevišķi vēl minama joga skola (metode), kas atziņu un zināšanas meklēja tikai tiešā skatīšanās, meditācijā, kuŗa virzīja domas tikai uz vienu vienīgu priekšmetu un savā augstākajā pakāpē atraisījās arī no visām domām. Joga (= iejūgšana, spriegošana) un askēse, ko indieši sauca „*tapas*“ (= karstums, dedzība), bija sagatavošanās līdzekļi uz pestīšanu.

No indiešu reliģijas filosofijas koka izauga 6. gs. pr. Kr. divas patstāvīgākas atvases, kas novērsās no vēdu autoritātes, kamēr brahmanisms gribēja būt tikai vēdu mācības īstais secinājums. Šīs atvases bija džainisms un budisms. Budisms ir vēlāk tapis par pasaules reliģiju, bet satricināt pavisam svētās nacionālās literatūras autoritāti tas nevarēja. Brahmanisms pastāvēja blakus budismam un vēlāk izspieda to gandrīz visur no Indijas.

c. Hinduisms.

1. Vispārējs raksturojums. Brahmanisma filosofija gan bija plašākām tautas masām nepieejama, bet tas pats izrādījās pieļāvīgs un piekāpīgs pret senām tautas parašām, kā arī pret jaunām (piem. budisma) ietekmēm. Sākot ar pirmajiem gadsimtiem pēc Kr. piedz. Indijā izveidojās jauns nacionālās reliģijas posms — t. s. jaunbrahmanisms jeb hinduisms. Indiešu lielie nacionālie eposi, it īpaši *Mahabhārata* ar saviem 80.000 pantiem un *Purāna* ar saviem stāstiem par dievu un pasaules izcelšanos un likteni, attēlo un atspoguļo šo posmu.

Hinduismā liela loma ir visādiem pirmatnējiem ticējumiem un rupjiem māņiem. Tur pastāv arī blakus dažādas sekta un virzieni. Apzinīgākie un spējīgākie cilvēki saista visu parādību raibumu ar dziļdomīgu filosofiju, kas piešķir ārējām parādībām simbolisku nozīmi. Tautas zemākās aprindas pieturas pie nacionālās reliģijas tēliem un parašām pirmatnējā reālā nozīmē. Vēdu un to turpinājumu autoritāte hinduismā stāv nesatricināta. Bet tiem blakus ieguvuši savu

nozīmi dažādi jaunāki sacerējumi, piem. Tantri (*Tantras* = tīkli), maģiskas un mītiskas rokas grāmatas, kas māca dažādus rituālus un burvju formulas.

2. **Mitoloģija.** Teorijā augstākais dievs ir *Brahms*, kas stāv pāri visai pasaulei kā radītājs un vadītājs, bet reliģiskajā praksē lielāka nozīme ir *Višnum* — pasaules uzturētājam un *Sivam* — postītājam, kas līdz ar to ir mijdarbības personifikācija un izpostītā atjaunotājs. (Sk. 39. zīm.). Reliģiskā spekulācija apvieno visus trīs par vienu trijātņi — *Trimurti*. Visiem dieviem blakus stāv dieves, vārdā *Šakti*, bet katrai no tām ir vēl savs īpašvards. Višnus iemiesojumu starpā visievērojamākais ir *Krišns*.

Hinduisma dievu skaits sniedzas miljonos, un vēl tagad vienmēr nāk klāt jaunas dievības.

Brahms uzskatāms it kā par pasaules un cilvēces likteņa personifikāciju. Tieši pasaules darbībā viņš neiejaucas, viņa vietā darbojas citi dievi. Viņš dzīvo pats savā pasaulē, viņpus dievu debesīm, visaugstākajā paradīzē, kurp nokļūst arī dūšīgie kaujās kritušie kareivji. Īpašs *Brahma* kults nekad nav bijis diez' cik izplatīts. Viņu attēlo ar 4 galvām un 4 rokām, kas tur *Vēdus*, valdnieka zizli un loku. Jāj viņš uz gulbja, viņa svētā puķe — lotoss. Mīti stāsta, ka viņš gada laikā izperinājis olā pats sevi un pasauli. *Sudraba* čaula tapusi par zemi, zelta — par debesi, ārējā olas plēve par kalniem, iekšējā par mākoņiem un miglu, dzīslīņas par upēm un šķidrums par jūru.

Višnu sauc par vissvētāko. Viņa tēlam 4 rokas — ar vāli, disku, gliemežvāku un lotosu; viņš jāj un fantastiska putna *Garuda*. Viņa mītos daudz stāstu par viņa „nokāpšanu zemes virsū“ (*avatara*), iemiesošanās dažādos dzīvniekos (zivī, rupucī, kuilī, lauvā), pundurī un dažādos varoņos; arī *Budu* uzskata par *Višnus* iemiesojumu. Visās savās inkarnācijās (iemiesojumos) *Višnus* nāk kā glābējs un labdaris, kad pasaulei briesmas draud, un viņa diženajos darbos izpaužas labsirdība, cilvēcība un pašaieliedzība.

Višnus iemiesojums *Krišns* piedzimst kā kēniņa dēls, izbēg vispārējai bērnu apkaušanai un uzaug pie ganiem, mīlestības rotaļās ar ganēm, kur viņš parāda sirsniņu uzticību savai iemīļotai. Indiešu teosofi daudzinā *Krišnu* par brahmanu mācekli un jaunas īpašas reliģijas un tikumības mācības sludinātāju. Tā atrodama teosofiskajā poēmā *Bhagavadgīta*, Mahabhāratas sestajā dziedājumā. *Krišns* pats te attēlots par vienu no galvenajiem varoņiem un uzstājas kā Visaugstākais un kā Pestītājs. Viņam svētī īpašus svētkus. Nostāda *Krišna* mīlestības rotaļas par Dieva un dvēseles attiecību attēlojumu. Modernie indieši cenšas *Krišnu* iztēlot par ideālu figūru.

39. zīm. Brahms, Višnus un Šivs.

Šivs apvieno sevi vairāku āriešu un neāriešu dievību īpašības, Vēdos viņš pazīstams ar vārdu Rudrs. Viņš ir bīstams dievs, postītājs, varmācīgs un nežēlīgs, daimonu valdnieks. Bet tā kā viņš vispār rēprezentē mijas principu, tad viņam ir arī sava labdarīga un laipna puse: viņš ir arī radošs spēks un atjauno izpostīto. Viņu attēlo kailu, asiņainu ādu apsegtu, ar miroņgalvu virkni un čūskām ap kaklu, ar trijžuburi rokā. Uz pieres viņam trešā acs, viņa diadēma — mēness cirpis, viņa simbols — vērsis. Vēl priekš dažiem gadu desmitiem viņam ziedoja cilvēkus. Šiva kultā uzplaukst maģija un visāda veida burvības.

Trimūrti attēlo kā vienu rumpi ar trijām galvām (vidū Brahms, pa labi Višnus, pa kreisi Šivs). Taču Trimūrti nav absolūta trijvienība. Katras dievības piekritēji daudzina savu par visaugstāko.

Tautas galvenās masas sadalās šiviešos (šivaītos) un višniešos (višnuītos), pēc galvenā dieva, ko katrs atzīst. Šivs ir vispopulārākais dievs Indijā; sevišķas piekritēju aprindas cildina viņu pat par vienīgo dievu.

Dieves šakti rēprezentē dievības spēku, darbīgo enerģiju, dievības radošo principu. Brahma šakti ir Sarasvati, gudrības un mākslas dieve, Višnus — Lakšmi, skaistuma un mīlestības dieve, Šiva — Pārvati (= kalna dieve), kas no vienas puses ir žēlīgā „visdieve“, no otras briesmīgā Kāli jeb Durga, nāves dieve. Kālijas slavenajā svētnīcā Kalcutā vēl tagad nes asiņainus ziedojumus, un angļiem bija jāpieliek lielas pūles, lai izskaustu cilvēku ziedojumus.

Vispār indieši labprāt lieto lielus skaitļus. Krišns pēc kāda mīta dzīvojis ar 16.108 dzīves biedrēm. Milzīgos skaitļos ieiet arī viņu apļēsumi par pasaules laikmetiem; katrs no tiem 12.000 dievu gadu garš, un viens dievu gads līdzinās 360 parastiem gadiem. Katrs laikmets iedalās 4 posmos (*yuga*), kuŗu garums 4:3:2:1. Mēs dzīvojam tagadējā laikmeta pēdējā posmā (*Kaliyuga*), kas iesācies 3101. g. pr. Kr.

3. **Bhakti.** Hinduisma rakstnieki, vispirms un it īpaši poēma *Bhagavadgīta*, sludina jaunu augstāku pestīšanas ceļu — *bhakti* (= atdošanos), proti: mīlestību un paļāvību pret personīgo dievību. *Bhagavadgīta* prasa mīlestību pret Krišnu resp. Višnu, un to īpaši piekopa t. s. Bagavata sekta. Bet arī citos kultos dzirdama prasība pēc *bhakti*, kas lielā mērā vienkāršo, bet līdz ar to arī padziļina reliģiskos pienākumus.

40. zīm. Kālija.

4. **Tagadējais stāvoklis.** Plašas indiešu masas (ap 80 milj.) pārgājušas islāmā. Pēdējos gadsimtos arī kristīgā ticība ieguvusi Indijā savus piekritējus un nodibinājusi kristīgas indiešu draudzes. Kristiešu kopskaits 6 milj., no tiem

mazliet vairāk par pusi katoļu. Hinduisma piekritēju vēl tomēr ap 245 milj. Universālo reliģiju panākumus stipri traucē indiešu nacionālās tradīcijas, īpaši kastu iekārta (tagad skaita 2300—2400 kastas). Bet toties atkal taisni viszemākajās kastās pašos pēdējos gados radusies liela kustība par atraisīšanos no hinduisma.

Pašas indiešu reliģijas klēpī dzimuši dažādi reformu centieni, kuŗos izpaužas islāma un kristiānisma ietekme. Vispār pēdējos gadu desmitos kristīgas idejas un Jēzus Kristus personas iespaids dziļi iespiedies indiešu aprindās un apvienojies ar hinduisma uzskatiem un parašām arī tur, kur vispār pret kristīgo ticību un kultūru izturas naidīgi.

39. Buda un budisms.

a) Budas dzīve.

1. Budas aiziešana no dzīves. Kāda bagāta dižciltīga lielgruntnieka ģimenē Himalaja nogāzē, Nepalas robežapgabalā Indijas ziemeļos, Šākju ciltī no kšatriju kastas piedzima ap 560. g. pr. Kr. zēns, kas dabūja vārdu Sidhārts. Pēc cilts piederības viņu sauca arī Gautams (Gotams). Krāšņā grezumā un pārpilnībā pagāja viņa bērnība un jaunība, kā tas viņa ciltij pieklājās. Vairāk viņš vingrinājās ķaŗa mākslās, nekā seno Vēdu gudrībās. Tēvs viņam cēla 3 pilis, katram gada laikam (aukstajam, karstajam un lietainajam) savu, ar plašiem dārziem un dīķiem, kuŗos baltās lotosa puķes līgojās saules mirdzumā. Pilis netrūka skaistu verdzeņu, kas dejoja un mūzicēja Sidhārta priekšā.

Viņš bija jau precējies un dēla tēvs, kad, 29 gadus vecs, piepēši atstāja agrāko dzīvi un tapa par vientuļnieku. Viņš pats vēlāk stāsta par aiziešanu:

* Es aizgāju... vēl svaigā ziedonī, spīdīgi tumšiem matiem, laimīgas jaunības baudās, pirmos vīra gados, pret raudošo un vaimanājošo vecāku gribu, prom no mājām — uz dzīvi bez dzimtenes, noskūtu galvu un bārdu, dzeltenbālā (vientuļnieka) tērpā.*

Kāda vēlāka leģenda tēlo, ka uz aiziešanu viņu pamudinājusi sastapšanās ar nevarīgu sirmgalvi, spitālīgo un mironi, kas viņam atvērusi acis par dzīves nepastāvību un ciešanām. Kāds cits teksts stāsta: Apspiesta ir dzīve mājās, nešķīstības vieta; brīvība, kad atstāj māju, — tā domādams viņš atstāja savu māju.

Septiņus gadus Sidhārts jeb Šākjamuni (= varenais no Šākju cilts) nodzīvo vientulībā. Viņš iet mācībā pie diviem cienītiem vientuļniekiem, un kad atziņas ceļš gada laikā viņam neatnes kāroto mieru, viņš nododas stingrai askēsei un pašmocībai. Pieci vientuļnieki, kas dzīvo tai pašā mežā, aprīnīt apbrīno viņa neatlaidību gavēnī, dvašas aizturēšanā un meditācijā.

Kad pārmērīgā pašmocība noveda viņu reiz līdz ģībonim, viņš atmata to kā pārspīlētu vienpusību un sāka atkal ēst. Vientuļnieki sašutumā novērsās no viņa, uzskatīdami viņu par atkritēju.

2. Budas atziņa un darbība. Viņš palika viens pats un neatlaidīgi meklēja mūžīgo patiesību. Kādu nakti, sēdēdams zem vīģes koka, viņš vēlreiz uzvarēja sevī dziņu pēc goda, varas un baudu dzīves un tad, dziļi nogremdēdamies sevī, piedzīvoja beidzot augstāko atziņu (*bodhi*). Sasniedzis visaugstāko nogremdēšanās pakāpi, viņš aizrautībā skatīja mūžīgo patiesību — par ciešanām un ciešanu iznīcināšanu. Viņš tagad ir Buda (*Buddha* = atmodies, apgaismotais) un Tatāgata („šādā stāvoklī nonākušais“, atpestītais, pilnīgais). Leģenda stāsta, ka viņš pavadījis turpat zem atziņas koka vēl 4×7 dienas stingrā gavēnī, „baudīdams atpestīšanas svētlaimību.“ Kāds vēlāks stāsts vēsta, ka viņam tuvojies Māra (ļaukais), kas viņu skubinājis apmierināties ar to, ka viņš pats „nomiris iegribām un izbēdzis ļaunumam.“ Bet Buda nepadodas kārdinājumam, viņš iet un uzmeklē Benares tuvumā savus piecus bijušos biedrus un sludina viņiem savas četras patiesības, — tie top viņa pirmie mācekļi.

Viņa „mācības ritenis“ tagad rit nepārtraukti 44 gadus. Viņš ceļo apkārt pa Indiju, mācekļu pavadībā, sludinādams. Ilgāku laiku vienā vietā viņš uzturas tikai lietus laikmetā, no

jūnija vidus līdz oktōbrim. Viņam pievienojas viņa ģimenes locekļi un citi augstmaņi, brahmani un citi ļaudis, kā vīrieši, tā sievietes. Ciešākajā mūku draudzē ir sākumā tikai augstāko kastu locekļi, bet tālāko piekritēju skaitā, kas gādā par mūku uzturu, sastopami tiklab valdnieki kā vienkāršāki ļaudis. Buda nekautrējas saņemt visu vajadzīgo no citiem un pat ubagot pēc pārtikas.

Astoņdesmit gadus vecs viņš saslimst ceļā uz dzimteni. Viņa mīļākais mācekļis Ananda sataisa viņam guļas vietu apakš ziedoša koka. Te mācekļu vidū viņš dod rīkojumu par savu apbedīšanu un aizrāda mācekļiem, ka viņš atstājot savā vietā savu mācību. Viņa pēdējie vārdi bijuši: „Patiesi, mani mācekļi, es jums saku: viss ir iznīcīgs, kas nosaka mūsu dzīvi, dzenieties neatlaidīgi.“

Viņš miris ap 480. g. Mācekļi sadedzināja viņa miesas un izdalīja atliekas cienītāju starpā. Tās apraka dažādās vietās, uzceļot tur pieminekļus — stupas.

b) Budas mācība.

Mācības pamatprincipi.

Pirmā mācības runa Benares tuvumā.

1. **Vidus ceļš.** Buda aizliedz saviem 5 agrākiem biedriem saukt viņu vārdā. Viņš tagad esot Tatāgata, pilnīgs Buda.

Tad viņš saka:

* Atdarait ausis, jūs mūki, — nemirstība ir sasniegta, es jūs pamācu, es sludinu mācību. Un ja jūs to pieņemat, kā es to mācu, tad jūs neilgā laikā sasniegsit svētā ceļa visaugstāko mērķi, kā dēļ cēli jaunekļi dodas no dzimtenes gaitās bez dzimtenes. Vēl šai dzīvē jūs atzīsīt patiesību un skatīsīt to vaigu vaigā.*

Trīs reizes viņš atkārtoto uzaicinājumu, un kad beidzot vientuļnieki gatavi viņu klausīties, viņš sniedz viņiem savu mācību.

* Diviem galējiem (ekstrēmiem) novirzieniem, jūs mūki, nedrīkst še kalpot tas, kas izstājies no pasaules dzīves. Kādiem diviem? Viens — nodošanās kaires baudai: tā ir zema, parasta, allažīga, bez cēluma un mērķa. Otrs — atdošanās pašmocībai: tā ir sāpīga, bez cēluma un mērķa. Nekrizdams ne vienā ne otrā ekstrēmā, jūs mūki, Tatāgata (Buda) ir

atradis vidusceļu, kas atveŗ acis, kas atveŗ sapraŗu, kas ved uz mieru, uz atziņu, uz apgaismi, uz Nirvānu. Un kas tas par vidusceļu, jūs, mūki, ko Tatāgata atradis, kas atveŗ acis, kas atveŗ sapraŗu, kas ved uz mieru, uz atziņu, uz apgaismi, uz Nirvānu? Tas ir ŗis cēlais astoņu posmu ceļŗ, proti:

īsta ticība, īsta griba (apņemŗanās),
īsta runa, īsts darbs,
īsta dzīve, īsta dziņa (cenŗanās),
īsta apcere (domas), īsta nogremdēŗanās sevī.

Tas, jūs mūki, ir vidusceļŗ, ko Tatāgata atradis, kas atveŗ acis, kas atveŗ sapraŗu, kas ved uz mieru, atziņu, apgaismi, uz Nirvānu.

2. Četras patiesības. ŗī, jūs mūki, ir cēlā patiesība par cieŗanām: dzimŗana — cieŗanas, vecums — cieŗanas, slimība — cieŗanas, nāve — cieŗanas, būt vienotam ar nemīļu — cieŗanas, būt ŗķirtam no mīļa — cieŗanas, nesasniegt to, kā iegribas — cieŗanas, īsi sakot, pieci elementi¹⁾, kas saista pie dzīves, ir cieŗanas.

ŗie mūki ir cēlā patiesība par cieŗanu izcelŗanos: Tās ir slāpes, kas rada atdzimŗanu, kas saistītas ar prieku un iegribu, kas meklē ŗe un tur savu prieku, proti: slāpes pēc jutekļu kaires, slāpes pēc dzīves, slāpes pēc labklājības.

ŗī, jūs mūki, ir cēlā patiesība par cieŗanu atcelŗanu: Tā ir pilnīga brīvība no ŗīm slāpēm, atsacīŗanās no tām, slāpju atstāŗana, atmeŗana, izdzīŗana.

ŗī, jūs mūki, ir cēlā patiesība par ceļu uz cieŗanu atcelŗanu: Tas ir ŗis cēlais astoņu posmu ceļŗ, proti: īsta ticība, īsta griba, īsta runa, īsts darbs, īsta dzīve, īsta dziņa, īsta apcere, īsta nogremdēŗanās sevī.*

Pastāstījis par to, kā viņŗ ieguvis apgaismi, Buda piebilst:

* Bet manī radās atziņa un pārliecība: droŗa ir mana gara atbrīvoŗana, ŗī ir mana pēdējā dzimŗana, tagad man vairs nav atdzimŗanas.*

¹⁾ ŗie 5 elementi: 1) ķermenis, viela, 2) seŗi prāti jeb jutekļu sajūtas (redze, dzirde, oŗa, garŗa, jūtas un intelekts), 3) priekŗstati, idejas, 4) griba un citi veidotāji spēki zemapziņā un 5) apziņa, tīra potenciāla atziņa, neatkarīga no noteikta satura.

Buda neatzīst neko pastāvīgu, ilgstošu: viss mainās, neviena parādība nav nākošā acumirkli tāda pati kā tagadējā. Cilvēkam nav arī nekādas dvēseles, nekāda „es“. Apziņa ir it kā smalka viela, kas, cilvēka pieredzes izveidota, tīri mēchaniskā kārtā pāriet atkal un atkal jaunā eksistencē. Tā samšāra Budas mācībā iztieks bez dvēseles. Buda izslēdz no iespējamiem atdzimšanas veidiem stādus. Bet dievi tur ietilpst, jo arī padoti ciešanām, un arī viņiem nepieciešama pestīšana.

Ceļš uz Nirvānu.

3. Astoņposmu ceļš. Budas baušļi. Cēlā astoņposmu ceļa pirmais posms, istā ticība, ir Budas četru patiesību intuitīva uzņemšana. Tai seko istā grība — apņemšanās atteikties no juteklīgām baudām, no ļaunprātības un čakli meklēt labo. Tālākos posmos reālizējami 10 budisma baušļi:

1. Nenonāvēt neko, kas ir dzīvs.
2. Neņemt neko, kas netiek dots.
3. Nedzīvot kopā ar otru dzimumu.
4. Nemelot.
5. Nedzert reibīgus dzērienus.
6. Turēt mielastu tikai reizi dienā un vakarā vairs nebaudīt cietu barību.
7. Nepiedalīties dejās, dziesmās, uzvedumos.
8. Negreznoties puķēm, nesvaidīties eļļām un smaržzālēm.
9. Negulēt augstā platā gultā.
10. Nepieņemt ne zelta, ne sidrabu.

Arī dažādi citi noteikumi raksturo isto runu, isto darbu un dzīvi. Daži arodi nekādā ziņā nav saskaņojami ar sekošanu Budas mācībai, piem. vergu turēšana, reibīgu dzērienu un ieroču izgatavošana un tirdzniecība.

Istā dziņa prasa enerģisku vērību un piespiešanos, lai ļaunums tiktu iznīcināts un labums uzturēts un veicināts. Istā apcere prasa pašvaldīšanos, pašdisciplīnu: miesas un tās organu (jutekļu) darbības, gara darbības un esamības pamatu analitisku novērošanu un apceri. Ar to sagatavojas jau tuvāk uz galveno darbību — nogremdēšanos sevī (meditāciju), kurai, īsi sakot, visi pirmie septiņi posmi ir tikai palīglīdzekļi un priekšpakāpes.

4. Meditācija. Meditācija tiek sistematiski un metodiski izkopta, saskaņā ar jogu tradīciju. Izlieto dažādus ārējus paņēmienus, piem. skatīšanās uz vienu lietu vai punktu, ieelpošanas un izelpošanas regulēšanu utt. Tad dažādi garīgi vingrinājumi pakāpeniski cenšas atraisīt cilvēku no „dzīves slāpēm“, novedot viņu pie pieredzes, ka visa pasaule ir tikai šķietama parādība un patiesībā nemaz neeksistē.

Četri meditācijas posmi seko pēc kārtas šādā pakāpenībā: telpas bezgalība, apziņas bezgalība, „nekas“ un „ne iztēlošanās, ne neiztēlošanās“. Ar tiem paceļas pāri telpai, pāri apziņai, pāri esmei (eksistencei), pāri iedomai (iztēlei).

5. Nirvāna. Arī meditācija ir tikai līdzeklis mērķa sasniegšanai. Tai seko dažādas dziļākas atziņas pakāpes, kas izbeidzas augstākās gudrības sasniegumā, ar ko mācekļi ir tapis pilnīgs dzīves kungs un ir pilnīgi atraisījušies no dzīves sakarības. Tagad dzīves slāpes vairs nevar ievilināt viņu jaunā postā. „Dzīve izsīkusi, svētums sasniedzis pilnību, darbs padarīts, šīs pasaules vairs nava.“ Cilvēks ir iegājis Nirvānā (= izdzišanā). Pilnīgais mūks (*arhat*) principā jau šai dzīvē ieiet Nirvānā: miesas vēl eksistē, bet tikai it kā šķietami. Kad miesas beidzot sairst nāvē, tad Nirvānas klusums un miers ir pilnīgs.

* Salūzis ir (dzīves) ritenis, jo tas sasniedzis stāvokli, kur nav vēlēšanās. Izžuvušā straume vairs netek. Salūzušais ritenis vairs nerit tālāk. Tāds ir ciešanu gals.*

* Ir vieta, kur nav ne zemes, ne ūdens, ne gaisa. Tā nav vieta ne telpas bezgalībā, ne apziņas bezgalībā, ne arī vieta „nekas“, ne vieta, kur sev ko iztēlojas. nedz arī, kur sev neko neiztēlojas. Tā nav ne šī pasaule, ne viņa pasaule, ne mēness, ne saule. Es to nesaucu ne par nākšanu, ne par iešanu, ne par stāvēšanu; ne par bojā iešanu, ne par izcelšanos. Tai nava atbalsta, nav sākuma, nav saturas — tas, proti, ir ciešanu gals.*

♦ Vienīgā interese — pestīšana.

6. Lieki jautājumi. Buda nostāda par savu vienīgo uzdevumu sludināt un sniegt atpestīšanu.

* Kā lielu jūru pārņem tikai viena garša, tāpat, jūs mācekļi, šo mācību un šo iekārtu pārņem tikai viena garša — pestīšanas garša.*

Bieži viņam cēla priekšā dažādus citus jautājumus, kas nebija tiešā sakarā ar mācību par atpestīšanu no ciešanām, bet

viņš noraidīja tos kā nevajadzīgus. Tā, piem., noraidīti jautājumi: vai pasaule galīga jeb bezgalīga? vai Tatāgata vēl dzīvo tālāk viņā pasaulē jeb nē? utt.

Kādreiz viņš deva saviem mācekļiem šai lietā šādu principiālu paskaidrojumu. Paņēmis rokā pāris koka lapu, viņš prasa mācekļiem, kur vairāk lapu, viņa rokā vai mežā. Mācekļi, zināms, norāda uz mežu. Tad viņš saka:

... tāpat arī, jūs mācekļi, tādu lietu, ko es esmu atzinis un neesmu jums sludinājis, ir daudz vairāk, nekā ko jums esmu sludinājis. Un kāpēc, jūs mācekļi, es to neesmu jums sludinājis? Tāpēc, ka tas jums, jūs mācekļi, neatnes nekādu labumu, jo tas neveicina staigāšanu svētumā, jo tas neveda uz novēršanos no zemes dzīves, uz visas kaires iznīkšanu, uz iznīcīgā izbeigšanos, uz mieru, uz atziņu, uz apgaismi — uz Nirvānu. Tāpēc es jums to neesmu sludinājis! Un ko, jūs mācekļi, es jums esmu sludinājis? Kas ir ciešanas, jūs mācekļi, to es jums esmu sludinājis. Kā ciešanas izbeidzamas, jūs mācekļi, to es jums esmu sludinājis. Kā ciešanas izbeidzamas, jūs mācekļi, to es jums esmu sludinājis. Kāds ceļš ved uz ciešanu izbeigšanos, jūs mācekļi, to es jums esmu sludinājis.

Budisms savā pirmatnējā veidā sludina pašatpestīšanos. Buda nemāca griezties pie kādas dievības pēc palīdzības. Viņš prasa, lai cilvēks ar visu savu gribas spēku noslēgtos no ār pasaules un tā pats sevi atpestītu no ciešanām.

c) Budas draudze un kults.

1. Mūku draudze. Buda griezās visvairs pie augstākām kastām, bet uzņemt savā draudzē uzņēma arī zemāko kastu locekļus. Atpestīšana, pēc viņa domām, nav atkarīga no piederības pie kādas kastas.

„Neviens netop par brahmanu savu sapīto matu, savas ģimenes, savas dzimšanas dēļ. Kas ieguvis patiesību un taisnību, tas ir svētlaimīgs, tas ir brahmans... Ne ar ūdeni padara cilvēku šķīstu, lai arī cik bieži viņš mazgātos. Tas ir šķīsts, iekš kā mīt patiesība un tikums, tas ir brahmans.“

Principā Buda atzina iespēju iegūt atpestīšanu, dzīvojot pasaulē. Bet aiziešana no pasaules mūku kārtā bija spēcīgs palīglīdzeklis cīņā pret „dzīves slāpēm“. Tāpēc Budas skubinājums staigāt pa cēlo astoņposmu ceļu noveda praksē vispār pie atsacīšanās no sabiedrības stāvokļa, ģimenes, mantas un no aroda darba. Māceklis noskuva bārdu un matus, uzvilka bāli dzeltenu jeb brūnu tērpu un tapa ubagotājs mūks

(*bikšu*), kas klejoja no vienas vietas uz otru, pārtikdams no barības, ko saubagoja savā bļodā. Drīz mūki sāka dibināt arī kopnometnes — klosterus.

Mūki cieši izpildīja visus 10 baušļus. Vienīgie priekšmeti, kas viņiem drīkst piederēt, ir dzeltenbālais ubagotāja mūka tērps, josta, dāvanu bļoda, bārdas nazis, adata un kāšamā drēbe (dzeramā ūdens izkāšanai, lai neiedzertu kādu dzīvu kukainīti).

Lai gan Buda skatījās uz sievietēm ar zināmu aizspriedumu, taču viņš galu galā neliedza arī tām iestāties draudzē. Bet viņu kopnometnes bija atsevišķas, un viņu dzīve bija nodota mūku uzraudzībā.

Iestājoties mūku kārtā, deva solījumu turēties pie trim dārgumiem: pie Budas, viņa mācības (*dharmā*) un viņa draudzes (*samghā*). Mūka dzīves uzdevums — pašdisciplīna un mācības sludināšana. Viņa ideāls — sasniegt stāvokli, kuŗā viņam vairs nedraudē jauna dzimšana un viņš var ieiet Nirvānā.

Pirmatnējais budisms nepazīna kultu. Mūki sanāca kopā divreiz mēnesī, viņiem lasīja priekšā mūku dzīves noteikumus, un viņi izsūdzēja savus pārkāpumus. Arī lūgšanu budisms nepazīna.

2. Plašākā draudze. Ne visi, kas atzina Budas mācību, gribēja tūlīt atteikties no pasaules. Viņi uzturēja gan ciešākus, gan vaļīgākus sakarus ar draudzi, ieradās klausīties mūku runas un apgādāja viņus ar visu uzturam nepieciešamo. No viņiem mēdza prasīt četru pirmo baušļu izpildīšanu, pārvēršot trešo par aizliegumu pārkāpt laulību, un tikumisku dzīvi. To tad uzskatīja par īpašu nopelnu, kas var nākamajās eksistencēs tuvināt viņus mūku dzīvei.

3. Kults. Ar laiku attīstījās arī savs kults. Cēla īpašas sapulces telpas. Stupas pārvērta par krāšņām svētnīcām, kur glabāja Budas relikvijas un uzstādīja viņa tēlus — sēdus (meditācijas stāvoklī), stāvus (sludinot) un gulus (ieejot Nirvānā). Sk. 41. zīm. Sāka pulcēties svētceļotāji Budas dzimšanas, atziņas iegūšanas (Bodhi-koka), pirmās runas un nāves vietā. Rādīja svētnīcās Budas iemītas pēdas un viņa ēnas,

glabāja kā relikvijas viņa zobus un kaulus. Buda ar saviem svētajiem stājās agrāko nacionālo dievību vietā. Viņa dzīves gaitu izpušķoja krāšņām legendām, kurās viņš tapis par karaļa dēlu, brīnišķā pārdabiskā kārtā nāk pasaulē un ar brīnumdarbiem apliecina savu dieviškumu. — Četrreiz mēnesī iekārtotas īpašas dusas dienas, kad ietur gavēni, iet klausīties mūku pamācības un nododas klusai apcerei. Rodas arī dažādi Budas svētki.

Tā budisms sāka attālināties no pirmatnējās skaidrības un vienkāršības.

41. zīm. Budas tēls. Uz galvas stilizēti mati.

4. Svētie raksti. Tūlīt pēc Budas nāves viņa mācekļi sākuši rūpēties par svēto tekstu sakopšanu. Vēlāk vēl nākušas jaunas daļas klāt. Budisma svēto kanonisko rakstu krājumu sauc Tripitaka („trīs kurvji“, t. i. ar palmu lapām, uz kā toreiz rakstīja) un tam ir 3 daļas: *Vinaya* — mūku dzīves noteikumi, *Dharma* jeb *Sutta* — mācības runas un *Abhi-dharma* — dziļākie filosofiskie paskaidrojumi.

d) Budisma tikumība.

1. Budisms piegrieza lielu vērību tikumībai, kaut arī uzskatīja to tikai par līdzekli atpestīšanas iegūšanai. Tikumiem vajadzēja šķīstīt cilvēka domas un darbību no jutekļu kaires, jo tā sagādājot vislielākās ciešanas.

Baušļu aizliegumus papildināja arī ar pozitīvām prasībām. Aizliegumam nokaut pievienoja atgādinājumu rādīt visām būtnēm līdzietību un žēlsirdību. Aizliegumam zagt pielika klāt skubinājumu uz devību, — gan ne pret nabagiem, bet mūkiem. Līdz ar meliem aizliedza arī aprunāšanu un neslavas celšanu.

Budas un viņa mācekļu runās un mācībās atrodas daudz vērtīgu aizrādījumu un pamācību.

* Kas jādara gudrajam, ja viņš izvēlēties par savu mērķi miera vietu (Nirvānu)? Lai viņš ir izpalīdzīgs, taisns un sirsnīgs (atklāts), lēns runās, lēnprātīgs un pazemīgs; pieticīgs, kas neprasa neko; mierīgs un gudrs, bez augstprātības un kārības (ubagojot).

Lai viņš nedara neko nelietīgu, par ko citi varētu viņu nopelt. Lai visas būtnes dzīvo laimē un mierā, ar aplaimotu sirdi!..

Lai cits citu neapmāna, lai nepaceļas cits pār citu, lai neviens nemēģina darīt otram sāpes aiz dūsmām vai naida.

Kā māte sarga savu pašu bērnu, savu vienīgo dēlu ar savu dzīvību, tā lai cilvēks bez ierobežojuma ir labvēlīgs visām būtnēm!

Bez ierobežojuma labvēlīgs visai pasaulei — augšā, apakšā, blakus — bez ienaida jūtām, bez naida, bez nīšanās!

Lai viņš stāvētu jeb ietu, lai sēdētu jeb gulētu, kamēr vien viņš nomodā, lai dzīvo šai sirdsprātā. Tā ir dzīve, ko sauc par brahmanu dzīvi jau šai pasaulē (t. i. par debesīm zemes virsū).*

* „Viņš mani sāpināja, viņš mani sita, viņš mani uzvarējis un aplaupījis!“ Kas šādas domas veicina, tā ienaidis neizdziest.

„Viņš mani sāpināja, viņš mani sita, viņš mani uzvarējis un aplaupījis!“ Kas šīs domas atraida, tā ienaidis izdziest pavisam.

Jo nekad zemes virsū ienaidis nerimst pavisam ienaidā; atteicoties no ienaida, tas norimst, — tāds ir mūžīgs likums.*

Piedošanas pienākumu sludina stāsts par ķēniņu Ilgcieti un viņa dēlu Ilgdzīvi, ko Buda stāstījis saviem mācekļiem, kad viņu vidū reiz izcēlies strīds un daži palikuši pēc tam neapmierināti.¹⁾

* Nedusmodamies lai viņš uzvar dusmas,
ar labvēlību lai viņš uzvar ļaunumu,
ar devību lai viņš uzvar skopuli,
ar patiesību — melkuli.
Patiesību lai viņš runā,
lai nedusmo,
un ja viņu lūdz (mūks), lai dod vismaz mazumu, —
šie noteikumi novedīs viņu dievu tuvumā.*

* Visi līdzekļi šai dzīvē, ar ko gūst reliģiskus nopelnus, jūs mūki, nav ne vienas sešpadsmitdaļas labvēlības vērts, jo tā ir sirds atpestīšana. Labvēlība, sirds atpestīšana, uzņem tos visus sevī un spīd, mirdz un staro. Un kā visu zvaigžņu gaisma, jūs mūki, nav vērts vienas sešpadsmitdaļas mēness gaismas, bet mēness gaisma uzņem to sevī un spīd un mirdz un staro, tā arī, jūs mūki, visi līdzekļi šai dzīvē, ar ko gūst reliģiskus nopelnus, nav vērts vienas sešpadsmitdaļas labvēlības, sirds atpestīšanas. Labvēlība, sirds atpestīšana, uzņem tos sevī un spīd un mirdz un staro. Un kā, jūs mūki, lietus laikmeta pēdējā mēnesī rudenī saule, kāpdama augšā pie skaidrām debesīm, aizdzen visu, kas tumšs gaisa telpā, un spīd un mirdz un staro, un kā naktī agrā rītā rīta zvaigzne spīd un mirdz un staro, — tā, jūs mūki, visi līdzekļi šai dzīvē, ar ko gūst reliģiskus nopelnus, nav vērts vienas sešpadsmitdaļas labvēlības, sirds atpestīšanas. Labvēlība, sirds atpestīšana, uzņem tos sevī un spīd un mirdz un staro... Ja kāds, jūs mūki, rītā, pusdienā un vakarā sagatavo dāvanu — ik pa simts podiem barības un kāds cits rītā, pusdienā un vakarā tikai vienu acumirkli rada savā sirdī labvēlību, — otram ir lielāks labums. Tāpēc, jūs mūki, tā jums jāmācās: mēs radīsim, kāpināsim, veicināsim labvēlību, mēs piesavināsimies, darīsim, iegūsim un pareizi izlietosim labvēlību.*

* Kas man dara sāpes, un kas sagatavo prieku, pret visiem es esmu vienāds; līdzdalība un īgnums nav pie manis atrodami. Prieks un sāpes, gods un negods ir manī līdzsvarā; pret visu es esmu vienāds. Tā ir manas vienaldzības pilnība.*

Patiesais gudrais ir vienaldzīgs pret visu. Arī no mīlestības viņš ir atraisījies, jo „no mīlestības rodas raizes“ un

¹⁾ Latviešu tulkojumu sk. L. Ādamoviča No Dzīvības Avota IV burtn. 2. iespiet. 193.—195. lp.

budisma mērķis ir absolūts miers. Tāpēc arī budisma ētika neskubina uz mīlestību, bet uz labvēlību. Aktīva tuvāku mīlestība un pašaieliedzības kalpība neietilpst budisma ētikā.

e) Budisma tālākās gaitas.

1. Hinayana un Mahayana. Budas dzīves laikā un pirmajos gadsimtos pēc viņa nāves viņa mācība izplatījās tikai Ziemeļindijā. Radās dažādi virzieni, un Budas draudze taisījās saskaldīties. Kēniņš Asoka (valdīja apm. 270.—233. pr. Kr.) nostiprināja budismu Indijā un palīdzēja izvest dzīvē budistu apspriedes lēmumus, izskaust viltus mācības un parašas un izsūtīt misionārus.

Tā sākās budisma izplatīšanās dienvidos Ceilonā un austrumos Birmā, Siamā, Kambodzā un Anamā. Indijā budisms sāka ar laiku iet mazumā, un beidzot pēc 1000. g. pēc Kristus tas izbeidzās pavisam, atkāpdamies hinduisma un islāma priekšā. Bet nupat minētajās zemēs viņš pastāv vēl tagad un reprēzentē budisma dienvidus tipu, kas skaidrāki uzglabājis pirmatnējo veidu, bet citādi katrā zemē uzrāda savas īpatnības.

Ziemeļos budisms izplatījās Himalaja apgabalā, Tibetā, Turkešānā, Mongolijā, Ķīnā, Korejā un Japānā. Bet te viņš nāca jau jaunā pārveidotā veidā, ko sauc Mahayana (lielie rati), nostādot to pretstatā pret nule raksturoto Hinayana (mazie rati). Mūki vairs necenšas tikai paši iegūt pestīšanu un ieiet Nirvānā („braukt ar mazājiem ratiem“), bet grib tapt kādā nākošā eksistencē par kandidātiem uz Budas godu (Bodisatvām) un tad beidzot atdzimt kā Budas, kas nes pasaulei pestīšanu. Turklāt izstrādā plašas spekulācijas par Budas būti. Vēsturisko Budu atzīst par vienu būtni daudzu citu rindā, kas bijušas priekš viņa un nāks vēl turpmāk un ir visas viena un tā paša „Pirmbudas“ emānācijas (izplūdumi).

Katram Budam atbilst savs Bodisatva, un tiklab vienam kā otram ir savs pirmtēls debesīs, piem. vēsturiskā Budas debesu pirmtēlu sauc Amitāba un viņa bodisatvas debesu pirmtēlu Avalokitesvara. Nākošā Budas Bodisatva ir Maitreja.

Šie Budas un Bodisatvas ir lielāko tiesu pacelti dievības kārtā. Viņiem blakus nostādītas arī vēl dažādas citas garīgas

būtnes, un visu viņu kultā ieviesusies visāda veida maģija un mānticība. Budists vairs nedzenas pats panākt atpestīšanu, bet griežas pēc palīdzības pie Budas un citām dievībām. No budista prasa, lai viņš mīlētu, cienītu un pielūgtu Budu.

2. Tibetas budisms. Visrupjākajā veidā pirmatnējās reliģijas parādības sastopamas Tibetas budismā jeb lamaismā (no *blama* = virsnieks, mūks). Tibetu sauc par mūku paradīzi, jo tur ap 3000 klosteru un lielākajā no tiem līdz 10.000 mūku. Visa zemes valdība ir mūsu rokās, un viņu priekšgalā stāv Dalai Lama, ko uzskata par Avalokitesvaras iemiesojumu. Avalokitesvara ir Tibetas nacionālā dievība, pie viņa griežas ar lūgšanas formulu: „*om mani padme hūm*“ (= „dārgums uz lotosa puķes“). Bet apakš viņa ir ļoti plaša dievu un daimonu pasaule. Lielā mērā te dievlūgšana mēchanizēta: pātaru zīles, burvību zīmes, lūgšanu karodziņi (vējš plivina uz zīda papīra uzrakstītos lūgšanu tekstus), lūgšanu dzirnaviņas (rokā turot griežamas, svētnīcu sienās ar kloķi griežamas un strautiņos straumes dzenamas jeb arī vēja dzenamas).

3. Ķīnas un Japānas budisms. Ķīnā budisms ir ienācis jau pirmajā gadsimtā pēc Kr. un piedzīvojis dažkārt vajāšanas, jo nesaskanēja ar ķīniešu trādicijām. Galu galā taču Fo (tā ķīnieši sauc Budu) mācība Ķīnā nostiprinājās, un lielum lielā ķīniešu daļa iegriežas vajadzības gadījumos budistu svētnīcās un meklē palīdzību viņu svētajās formulās. Japānas budismā tāpat kā dienvidus budismā vērojami reformu centieni un modernizēšanas mēģinājumi, kas liecina par tā dzīvības spējām.

Arī Europā un Amerikā budisms atradis draugus un piekritējus.

40. Zaratuštras reliģija un parsisms.

1. Ziņas par Zaratuštras dzīvi. Zaratuštra stāv uz robežām starp Irānas vēsturi un aizvēsturi un dzīvojis laikam ap 1000. g. pr. Kr.

Vēsturiskie dati par Zaratuštras dzīves laiku nesaskan. Senie grieķu un romiešu autori attiecina to uz sirmo aizvēsturisko senatni. Pašu irāņu trādicijas liek to vēsturiskajā laikmetā, 7. un 6. gs. pr. Kr., tā ka dibinoties uz tām, viņa dzimšanu varētu nolikt apm. uz 660. g. pr. Kr. Bet daži argumenti skubina iet uz augšu apm. līdz 1000 g. pr. Kr. Katrā ziņā visi šie aplēsumi paliek hipotētiski.

Trādicionālie nostāsti vēsta, ka Zaratuštra cēlies no karaliskas gandrīz vai dievišķas Spitamu cilts un 30 gadus vecs iesācis savas pravieša gaitas. Vispār tur daudz leģendāras

vielas, tomēr daži vēsturiski dati nav apšaubāmi. Sevišķi vērtīgi ir aizrādījumi uz profētiskām vīzijām, kuŗās viņa reliģiōzais meklētāja gars piedzīvojis jaunu augstāku dievatziņu un saņēmis ierosinājumus sludināt iegūto atziņu atklātībā. Tāpat arī ziņas par pastāvīgām cīņām, kas Zaratuštram bijušas ar agrākās ticības svētniekiem, kamēr viņš dabūjis Balchā (Baktrijā) uz savu pusi karali Vištapsu, kas tad „ar ieročiem lauza patiesībai ceļu un tapa Zaratuštras reliģijai par elkonu un palīgu.“

Tieši pirmavoti ir Gātas, persiešu svēto rakstu Avestu vecākā daļa, Zaratuštras runu un sprediķu atliekas, kas uzglabājušas viņa draudzē. Tās rāda, ka Zaratuštra sludina un meklē piekritējus neticīgo vidū, ka viņš dedzīgiem vārdiem norāj remdenos un apkaņo pretiniekus — maldu mācītājus draudzē un ienaidniekus ārpusē, ka viņš iepriecina pagurušos un sola ticīgiem drīzu atalgojumu, bet pats reizēm pagurst savā darbā. Tikai ģeogrāfiskās ziņas par Zaratuštras darbības vietu un jaunās reliģijas šūpuli un noteiktus chronoloģiskus datus velti meklēt Gātās. Nekādā ziņā nav pielaižams identificēt vienkārši trādicijas karali Vištapsu ar vēsturisko Histapsu, persiešu karaļa Dāreja tēvu.

2. Zaratuštras reliģija. Zaratuštras reliģijas (mazdaisma, parsisma) mācības atrodam tās svētajos rakstos Avestos, ko uzskata par atklājumu sakopojumu, kuŗus Zaratuštra dabūjis no paša Ahura-Mazdas. Bet te mums jāizšķir divi reliģijas vēstures slāņi. Gātu mācību var uzskatīt par paša Zaratuštras mācību, pārējās (jaunākās) Avestu daļās ietverta Irānas nācionālās valsts baznīcas svētnieku mācība, kas izveidojusies uz Zaratuštras mācības pamata. Galvenie reliģijas pamati palikuši tie paši. Tikai Gātās atrodama tīrāka augstāka dievības atziņa, tur arī pravietis vairāk skatās nākotnē, cerēdams, ka cilvēkiem topot cēlākiem savā iekšējā tikumiskajā dzīvē, nodibināsies drīz debesu valstība zemes virsū. Vēlākajā reliģijas posmā no tautas dievbijības ienākusi atkal daudzdievība, tur piegriežas vairāk ikdienas dzīvei un tikumiskās atdzimšanas vietā izvirzās pirmajā vietā ārišķīgs formālisms un bauslības darbu kalpība.

Irāņu reliģija priekš Zaratuštras reformas līdzinājās seno indiešu reliģijas senajai pakāpei, Vēdu reliģijai, jo abas ir atvases no vienas saknes — senāriešu pirmreliģijas. Tā ir dabas spēku un parādību dievināšana — daudzdievība, kur izcilu stāvokli ieņem debess gaismas dievības, — ar visām dabas reliģijas raksturīgām parādībām; upuru (asi-

naino un neasiņaino) kultu, svēto mantiku (pareģošanu un zilēšanu), svētnieku kārtu un mītoloģiju; tāpat kā indiešu reliģijā arī te novērojama tieksme personificēt un dievināt abstraktus (reliģiskus uc.) jēdzienus.

Tautas pāreja no klejotāju nomadu dzīves uz zemkopību ir kultūrvēsturiskais pamats, uz kā norisinās Zaratuštras reformas pasākumi, kas noved viņu pie jaunas reliģijas nodibināšanas. Senāriešu gaismas dievības (*devas*, irāniski: *daevas*), kuŗu vārds pie indiešiem un citiem āriešiem saistas ar „labo dievu“ jēdzienu, Zaratuštra nostāda par ļauniem dieviem, nosoda tiem nesamos asiņainos ziedojumus (dzīvnieku mocīšanu) un raksturo viņu svētniekus par viltus praviešiem. Viņš pazīst īstenībā tikai vienu garīgu dievu un kungu (irāniski: *ahura*), kam dod pievārdu „gudrais“ (*mazdāo*).

Ahura-Mazda (jaunpersiski: *Ormazd*), t. i. „visgudrais kungs“, ietver visu dievišķo būti un darbību. Arī ļaunais tāpat kā labais, svētais ietilpis viņā, bet jau pirmsākumā pēdējais izdzinis ļauno. Šai pasaulē blakus Ahura-Mazdam stāv vairāk jeb mazāk patstāvīgs Gudrais jeb Svētais gars (*Spenta Mainyush*) un viņam pretim Ļaunais gars — Angro-Mainjušs (*angrō mainyush* — ļaunais gars, jaunpersiski: *Ahriman*). Ahura-Mazdas mītne — debesis, viņa sfaira — mūžīga gaisma, viņš ir visas pasaules tēvs, kas radījis visu derīgo — mājas lopus, ūdeni, stādus utt. un uztur un pārvalda pasauli ar Gudrā gara un 6 „nemirstīgo svēto“ Ameša-spenta (jaunpersiski: *amša spand*) palīdzību; šos amša spandus viņu vārdi raksturo kā labu principu un jēdzienu personifikācijas, piem. *Vohumano* = labsirdība, *Aša* = patiesība utt. Vēl nedaudz personificētu būtņu pieder pie Ahura-Mazdas debesu pulka; dievišķā simbols zemes virsū ir „Ahura Mazdas uguns“. Arī Angro-Mainjušam ir savi palīgi, 6 ļauni gari, Drudža (= meli), galvenā ļaunuma cēlēja uc., tad lielais devu pulks. Ļaunā gara mītne ir pazeme, „melu mājoklis“, viņu apņēm tumsība; ar saviem palīgiem viņš ielaužas Ahura-Mazdas radījumam vidū, postīdams un nesdams līdzī ļaunumu (slimības, nāvi, neražu, ļaunus valdniekus, neticību, melus, nekrietnus darbus utt.). Tā Zaratuštras teorētiskā viendievības atziņa izveidojusies par īpatnēju praktisku duālismu.

Cīņa starp labo un ļauno nav bez izredzes. Reiz Ahura-Mazda vedīs savu svēto labo garu pie galīgas uzvaras pār ļaunumu un izdeldēs ļauno pasauli pavisam. Cīņā starp labo un ļauno jāpiedalās arī cilvēkam, ko Ahura-Mazda radījis, piešķirdams viņam brīvību tikumiskā izvēlē un darbībā. Ar pareizo ticību un šķīstu dzīvi (labu sirds prātu, runu un darbiem, sevišķi mājas lopu saudzēšanu un kopšanu) cilvēks stiprina pasaulē labo un kalpo Ahura-Mazdam, ar pretēju rīcību mazina viņa varu.

Arējais kults zaudējis visu savu nozīmi. Cilvēkam jāatbild par saviem darbiem un jāsaņem par tiem pelnīta atmaksa no tā gara, kam viņš kalpojis. Tūlīt pēc nāves dvēselei jāiet pār tiesneša tiltu (*Cinvat*) un jāstājas tiesas priekšā. Sirdsapziņa dod par katru liecību. Ļaunais krīt no tilta tumšības bezdibēnā pie ļaunuma valdnieka, labais pāriet pāri, iekļūst Ahura-Mazdas gaismas paradīzē un nemirstībā bauda svētlaimību. Kam labie un ļaunie darbi līdzsvarā, iekļūst pagaidām starpvalstī. Ar labo darbu pārsvaru var izlīdzināt padarīto ļaunumu. Lai mācītu ļaudīm pareizo atziņu, Ahura-Mazda sūtījis savu pravieti Zaratuštru par savas gribas izskaidrotāju un patiesības sludinātāju. Šai lomā viņš arī nes nākošā pestītāja Saošjanta (*Saoshyant*) vārdu.

Zaratuštra cer, ka šīs pasaules un līdz ar to Angro-Mainjuša gals ir tuvu klāt. Drīz sāksies izšķirošā cīņa. Labais ar savu taisnību gūs pārsvaru pār ļauno. „Patiesība“ nospiedīs savām rokām „melus“. Pastarajā galā mirušo miesas atkal atdzīvinās un apvienos ar bijušajām dvēselēm (augšāmcelšanās). Tad nāks pēdējais pārbaudījums — kaušeta metalla straume izliesies pār cilvēkiem un iznīcinās neticīgos, turpretim ticīgie, mazgājoties straumē, iegūs atjaunotas miesas. Ar to ļaunums būs galīgi iznīcināts, un Vohumano sagatavos dievbijīgajiem debesi zemes virsū, kur katrs dabūs savu pienācīgo algu samērā ar saviem darbiem: miesas pilnību, nemirstību un mantas pārpilnību jeb labklājību. Tagad pasaule slima, bet tad būs atveseļojusies, un valdīs mūžīgs miers.

Zaratuštras reliģija grib pacelt tautas dzīvi uz augstāku kultūras pakāpi. Kad Ahura-Mazdam jautā, kur zeme jūtoties

vislaimīgākā, viņš atbild vispirms: tur, kur visvairāk ziedojumu, kur paklausa likumiem un pateicas dieviem. Bet tad nāk otra atbilde: tur, kur dievbijīgs vīrs ceļ māju, ar svētnieku un lopiem, ar sievu un bērniem; kur lopi labi izdodas un svētums attīstās, un kur ir barība lopiem un suņi, sieva un bērni, uguns un visāda svētība. Un trešā atbilde: tur, kur ticīgais audzina visvairāk labības, zāles un augļu kokus, kur viņš apūdeņo sauso augsni un novada ūdeni no mitras augšnes... Kas zemi kopj abām rokām, tam tā nesīs bagātību... Kādā citā vietā lasām: „Kas sēj labību, tas sēj svētumu... Kad mieži uzdīgst, tad devi izbīstas.“

Kārtīgs lopkopis un čakls zemkopis, tie ir patiesi dievbijīgi ļaudis pēc Zaratuštras mācības. Viņš pats, liekas, vairāk rūpējās tikai par lopkopības nokārtošanu, ganību kopšanu un nomešanos uz pastāvīgu dzīvi. Laukkopību izcēla vairāk vēlākajā kultūras attīstības posmā.

3. Vēlākais parsisms. Savā tālākajā attīstībā mazdaisms uzņēma atkal labu daļu tautas ticībā uzglabājušos dievišķo būtņu no agrākās daudzdievības — ar Mitru, laipno dienas gaismas dievu, uzticības un krietnības uzraugu, priekšgalā; visi tie dabūja vārdu „jazatas“, ko varētu nostādīt blakus mums parastajam eņģeļu nosaukumam. Līdz ar to mītoloģija dabūja jaunus ierosinājumus un uzplauka austrumnieciskā krāšņumā. Pacēlās svētnīcas, un tais atrodami Ahura-Mazdas uc. tēli. Sk. 42. zīmējumu.

Duālisms izvests cauri schēmatiski un attiecināts uz visu reliģijas mācību, tikumības noteikumiem, dabu un vēsturi. Visas lietas, priekšmeti, darbības utt. sadalās šķīstos (Ahura-Mazdas) un nešķīstos (Angro-Mainjuša). Šķīstajam nodoties ir cilvēka augstākais pienākums un lielākais nopelns. Reliģijas bauslības noteikumi rāda, kā sagādāt dvēselei mūžīgo algu, izvairīties no tiesas briesmām un mūžīgas pazušanas, kā palīdzēt apkaņot un aprobežot Angro-Mainjuša un viņa devu varu. Augstākā pamatprasība ir miesas un dvēseļu šķīstība: izvairīties no pieskaršanās nešķīstām personām un lietām un neļaut sagānīt šķīstās, izsargāties no maldū mācībām un bauslības pārkāpumiem. Kas to nedara, nāk devu varā, un tikai sarežģītas šķīstīšanas cēremonijas un svētas formulas var tādu glābt. Nešķīsts, piem., ir mironis, tad visādi žmūdži (čūskas, rūpuļi); jaunajam garam pieder arī sausie neauglīgie tukšneši. Šķīstie elementi — zeme, ūdens un pār visām lietām uguns. Ahūra-Mazdam svēti ir mājas kustoņi, sevišķi gailis, suns, govys un zirgs. Ar šķīstības prasību sakarā stāv noliegums miroņus sadedzināt vai apglabāt zemē — tos iznes uz pakalniem vai īpašiem miroņu torņiem (dachmām), kur maītu putni drīz

noēd miesas, tā ka kaulus var savākt un pievietot sevišķās mājās vai kapos. Bauslības prasības ir visos sīkumos izstrādātas, tur ietelp arī

42. zīm. Ahura - Mazda.

daudz praktisku un vispār derīgu kultūras darbu, piem. higiēniski noteikumi, prasības apūdeņot un apstrādāt zemi, kopt mājas lopus, izskaust kaitīgus rāpuļus utt. Askēsei nav Zaratuštras reliģijā vietas.

Tikumiskas prasības ieņem redzamu vietu. Pie dvēseles šķīstības pieder patiesības mīlestība, taisnība, uzticība, miermīlība un žēlsirdība; nosoda jaunas domas tāpat kā jaunus vārdus un darbus. — Mācība par pārkāpumu izpirkšanu ar labiem darbiem un pašmociņu izveidota visos sīkumos, radīti noteikumi par to, cik un kādi darbi jāveic, lai izpirktu zināmu jaunu darbu. — Pastara gala gaidas atslābušas: izšķīrošo ciņu atliek uz tālu nākotni; tad jauns pestītājs Saošjants, kas celsies no Zaratuštras pēcnācējiem, dziedinās pasauli, aizdzīs jaunos spēkus un ievadīs mirušo augšāmcelšanos, pastaro tiesu un šķīstīšanās pārbaudījumu. Daži raksti aprēķina šīs pasaules garumu 12.000 g., tā ka piem. 1940. g. p. Kr. ir 11.570. pasaules pastāvēšanas gads. —

Kults arī nācinālajā valsts baznīcā bija vienkāršs, bez ārēja krāšnuma. Svētais uguns uz altāra stāvēja kulta viduspunktā, īpašas svētnīcas nebija vajadzīgas. Vēlāk gan radās īpašas ugunssvētnīcas. Ziedošanu starpā pirmo vietu ieņēma svētais dzēriens haoma. Dievkalpošanu galvenais saturs bija lūgšanu formulas un slavas dziesmas. Gātas pazīst tik uguns svētniekus, kuŗu pienākums bija sargāt svēto uguni (*āthravan*); vēlāk nodibinājās arī īpaša svētnieku kārtā, kuŗā amats pārgāja no vecākiem uz bērniem. Rietumirānā šīs kārtas piederīgie saucās par magiem (*magusch*), taču Zaratuštras reliģijas svētniekiem nav nekāda tieša sakara ar maģiju un mantiku. Avesti gandrīz nemaz neapzīmē mazdaisma svētniekus ar magu vārdu. Tikai vēlākie grieķu rakstnieki uzskata Zaratuštru par magu kārtas dibinātāju. Zaratuštras reliģijas savienībā uzņem jaunekļus, apjožot tos svinīgi ar svēto saiti.

Zaratuštras reliģijas vēsture nav skaidri pārskatāma, kaut gan vērojams ciešs tās sakars ar senās Persijas valsts vēsturi: parsisms ir vēlākās nacionālās persiešu valsts reliģija.

Achaimenīdu (521.—331. g. pr. Kr.) un Arsakīdu (partiešu valsts) laikā (250. g. pr. Kr. — 226. g. p. Kr.) ļoti maz dabūjam dzirdēt par irāņu reliģijas vēsturi. Tā kā Archaimenīdu laikā miroņus vēl apraka zemē, tad ir iemesls pieņemt, ka Zaratuštras reliģija tik pamazām izplatījās un iesakņojās Rietumirānā. Savus ziedu laikus tā piedzīvoja Sasanīdu laikā (226.—651. g. p. Kr.), būdama oficiālā valsts reliģija; šai laikā tā paspēja radīt savu hierarchiju ar virsgalvu Zaratuštrotemu.

Ārpus Irānas mazdaisms izplatījies tikai Armenijā un Kapadoķijā, pa daļai ar valsts spaidiem. Pret neticīgiem un sektām valsts reliģija lietojusi arī bargus sodus, no kuriem dabūjuši ciest savā laikā arī zem Sasanīdiem dzīvojošie kristīgie. Mazdaismu kā nacionālu reliģiju iznīcināja islāms ar arābu uzvaru pār Persiju 624. g. p. Kr. Daļa no tā piekritējiem atraduši patvērumu Persijas nomalēs vai arī ārpus dzimtenes, tā parsi Bombejā un apkārtnē un uguns pielūdzēji Bakū.

Atskats (laikmets priekš Kristus).

- 14. gs. — Echnatona kulta reforma Ēģiptē.
- 13. gs. — Mozus laikmets.
- ap 1000. g. — Dāvids nodibina Jeruzālemes svētnīcu. Zaratuštra.
- ap 930. g. — Jērobeāms nodibina „zelta teļu“ svētnīcas Bētēlē un Dānā.
- 9. gs. — Elija. Micha Jimlas dēls. Eliša.
- 8. gs. — Āmoss. Jesaja. Micha.
- 722. g. — Isrāēļa valsts gals.
- 7. gs. — Jeremija.
- 620. g. — Jōsijas kulta reforma Jūdas valstī.
- 6. gs. — Jeremija. Ecechiēls. Deuterocesaja. Hagajs. Zacharja. Buda.
- 587. g. — Jeruzālemes izpostīšana.
- 538. g. — Atgriešanās no Bābeles trimdas.
- 515. g. — Atjaunotās Jeruzālemes svētnīcas iesvētīšana.
- 5. gs. — Nehemja. Esra. Priesteru kōdeks. Buda. Jōnas gr. Rūtes gr. Ijāba gr.
- 2. gs. — Dāniēļa gr. Makabiešu varas nodibināšanās.
- 165. g. — Jeruzālemes svētnīcas šķīstīšana.
- 1. gs. — Palestīna pāriet Romas virskundzībā.

No autora piebildumiem otram iespiedumam.

Vākt un apstrādāt šie iespiestos materiālus esmu sācis jau priekš kādiem 25 gadiem un vairākkārt arī izlietojis tos skolas darbā. Esmu izmantojis vācu valodā iznākušās lasāmās grāmatas reliģiju vēsturē... un pazīstamos reliģijas vēstures apstrādājumus...

Mīļu paldies izsaku te prof. Fr. Balodim par dažiem aizrādījumiem Ēģiptes reliģijas vēsturē un par atļauju izlietot viņa Echnatona himnas tulkojumu, kā arī prof. I. Bencigeram par atļauju izlietot viņa „Ebrēju arheoloģijā“ iespiestus zīmējumus. — Tā radās pirmais izdevums 1926. g.

Plašo vielu vispārīgā reliģiju vēsturē vienam cilvēkam grūti pārzināt. Mans uzdevums bija toties jo grūtāks, ka mūsu vidusskolas zemākās klases kursam nav vēl nekādu tiešu paraugu. Lūdzu tādēļ atvainot eventuālās kļūdas un neliegt man aizrādījumus uz tām, lai varētu turpmāk tās izlabot.

Otram izdevumam esmu viscaur rūpīgi pārskatījis un labojis tekstu, kā arī iespraudis dažus papildinājumus. Sīkākiem burtiem iespiestos gabalus var izlaist, nezaudējot vispārējo sakarību.

Rīgā, 1934. g. 23. septembrī.

Autora piebildumi trešajam iespiedumam.

Galvenā atšķirība no otrā iespieduma ir jaunuzņemtie §§ par senlatviešu reliģiju un tikumiem, ko prasa 1936. g. programma, un Indijas un Persijas reliģiju vēstures pārskata novietošana pielikumā (§§ 38—40), lai uzsvertu šīs vielas fakultātīvo raksturu. Ar to obligātoriskais kurss ir arī padarīts vieglāks. Arī citādi esmu centies apstrādājumu padarīt vieglāk saprotamu: labojot izteiksmi, iespraužot jaunus paskaidrojumus un pavairojot ar sīkākiem burtiem iespiesto grūtāko gabaliņu skaitu, ko var izlaist, nezaudējot sakarību.

Senlatviešu reliģijas vēsturē vēl viena otra problēma nav galīgi atrisināta. Mana tēlojuma pamatojums atrodams P. Smita, Latviešu mītoloģijā un viņa Latviešu pasaku un teiku XIII sējuma ievados, kā arī manā apcerējumā par „Senlatviešu reliģiju (vēlajā dzelzs laikmetā)“ Izglītības ministrijas izdevumā „Vēstures atziņas un tēlojumi“, 1937. g.

Ticības mācības skolotāji jau zinās, ka ne visa reliģijas avotu viela, kas apzīmēta ar zvaigznīti sākumā un beigās (*), iegaumējama atstāstīšanai parastajā nozīmē. Praviešu runas, lūgšanu un reliģisku dziesmu paraugi, arī daži mīti noder tikai par pamatu apstrādājumam un iztirzājumam klasē un dažādiem īpaši sagatavotiem mājas uzdevumiem.

Pēc 1936. g. programmas „Ceļā uz pilnību“ satur vielu vidusskolas V klasei un IV klases pirmajam pusgadam. Pie trim pielikuma paragrafiem var ķerties tikai tad, ja atliek IV klases kursā līdz Ziemsvētkiem vajadzīgais laiks.

1937. g. oktobra beigās.

L. Adamovičs.

Saturs.

	Lp.
Ievads reliģiju vēsturē.	
1. Pasaules reliģijas un reliģiju vēsture	4
2. Pirmatnējā ticība spēkam (dynamismus)	5
3. Fetišisms un totemisms (fakultātīva viela)	12
4. Dabas reliģijas sākumi	14
5. Dzīve „viņā saulē”. Dvēsele	22
6. Senču kults un veļu kults	26
7. Mirušo kults senajā Ēģiptē	30
8. Pirmtēvs — debesu tēvs	34
9. Dievi	35
10. Miti (galvenā kārtā austrālie)	38
11. Miti (galvenā kārtā auglības)	49
12. Kults: kulta iekārta	61
13. Kults: lūgšanas	69
14. Nacionālās reliģijas	75
15. Senlatviešu reliģija	81
16. Senlatviešu raksturs un tikums	91
Isrāēļa reliģijas vēsture (Vecā Derība).	
17. Isrāēļa reliģijas vēstures avoti	96
18. Mozus laikmets	103
19. Isrāēļa reliģija un kanaaniesu reliģija (Še ietelp arī Kanaanas ģeogrāfija).	111
20. Dāvids un Salamans. Jerūzālemes svētņica	121
21. Rakstu praviešu priekšteči	126
22. Praviētis Āmōss	135
23. Jesaja (Ješajāhū) biedina un pamāca	139
24. Jesaja drošina	144
25. Jesajas un Michas nākotnes cerības	147
26. Jeremija un Jōsija	151
27. Jeremija ciņā par Jahves kultu un tikumu	161
28. Jeremija Jūdas valsts pēdējos gados	165
29. Jeremijas cerības un rūgtā īstenība	170
30. Bābeles trimdā	172
31. „Bābeles praviētis”. a) Praviētis iepriecinātājs. b) Jahves kalps. c) Cionas dziesmas	175
32. Jūdu draudze pēc Bābeles trimdas	184
33. Pirmvēsture. Patriarchu stāsti	189
34. Jōnas grāmata un Rūtes grāmata	200
35. Ijāba (Ijōba) grāmata	202
36. Psalmi	204
37. Jūdaisms hellēnisma laikā	210
Pielikums.	
38. Indijas reliģijas vēsture	216
39. Buda un budisms	228
40. Zaratuštras reliģija un parsisms	240